

Elena Degutienė

Moki žodį, rasi kelią

LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIS
PAGRINDINĖS MOKYKLOS VI KLASEI

1 dalis

Wydanie pierwsze

Puńsk 2024

Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o.
www.punskas.pl

MOKI ŽODI, RASI KELIA. Lietuvių kalbos vadovėlis pagrindinės mokyklos VI klasei,
1 dalis
Podręcznik języka litewskiego dla kl. VI szkoły podstawowej, cz. 1

Opracowanie
Helena Degutis

Redaktor
Nijola Birgiel

Ilustracje
Eglė Valiūtė, Taida Balčiūnaitė

Fotografie
Sygit Birgiel, Daiva Molytė, Waldemar Žylanis, archiwum Wydawnictwa „Aušra”

Redaktor techniczny
Sygit Birgiel

Korekta
Biruta Ołów

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla litewskiej mniejszości narodowej do języka litewskiego na II etapie edukacyjnym – szkoła podstawowa, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr hab. Danuty Roszko i mgr. Algisa Uzdili.

Rok dopuszczenia 2023.

Numer ewidencyjny w wykazie 765/5/2023.

Podręcznik jest finansowany ze środków budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Dauguma tekstų adaptuoti

Sutartiniai ženklai

sažinės – sunkesnės rašybos žodžiai

malonu – kirčiuojami žodžiai

Visas užduotis, esančias vadovėlyje, kurias rekomenduojama atlikti raštu, būtina rašyti sąsiuvinyje.

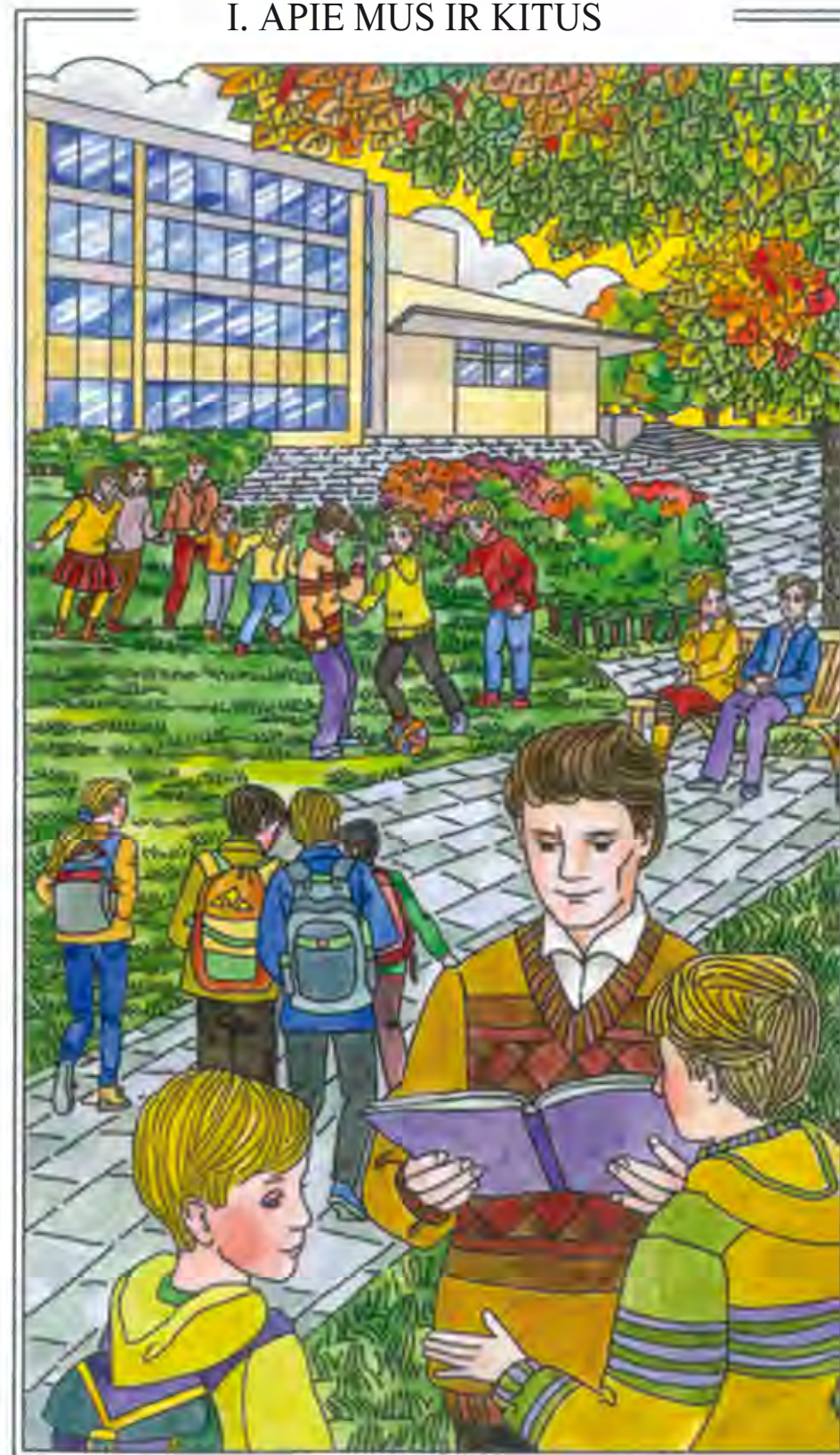
© Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o.
Puńsk 2024

ISBN 978-83-66808-43-0

Wydawnictwo „Aušra” Sp. z o.o., ul. A. Mickiewicza 23, 16-515 Puńsk,
tel. 875161410

Arkuszy drukarskich 15,75. Wydanie I
Skład, łamanie, druk i oprawa: Wydawnictwo „Aušra”
www.punskas.pl

I. APIE MUS IR KITUS

Klasė

Jeigu kas mokykloj klausia,
Mūsų klasė –
Ne geriausia.
Ten, kur būnam, –
Ten ilgai,
Sako,
Plyšauja langai.

Ne visi, girdi, drausmingi.
Sako, mokytis pritingi.
Krauname maišus kančių
Auklėtojui
Ant pečių...

Argi mes kalti,
Kad baisūs?
Argi mes kalti,
Kad smalsūs?

Kuo daugiau
Tikrų draugų,
Tuo ir mums
Daugiau jėgų!

Tęsia klasė mokslo žygi.
Žinom –
Auklėtojas tiki:
Mes – jo būsima garbė,
Jo viltis –
Šeštoji „B“!

Klausimai ir užduotys

- 1 Papasakokite, kaip poetas aprašo šeštąją „B“ klasę.
- 2 Ko iš savo mokinių tikisi auklėtojas?
- 3 Pasakykite, ką poetas Eduardas Selelionis būtų parašęs apie jūsų klasę. Kokie jūs esate?
- 4 Kokie jūsų klasės ir auklėtojo (-os), klasės ir mokytojų santykiai? Kas jus geria? Kas jums nepatenkintas? Kaip manote, kodėl?
- 5 Kokia, jūsų manymu, turėtų būti ideali mokykla, kurią norėtumėte lankyti ir kurioje būtų smagu mokytis? Surenkite minčių lietu. Lentoje surašykite visas mintis, kurios ateis jums į galvą, vėliau išrinkite tas, kurioms pritars visa klasė. Aptarkite, kurias iš jų būtų įmanoma įgyvendinti jūsų mokykloje.

Vytautas Misevičius

Gudragalvis

Tas Tomas buvo baisus gudragalvis.

Jis už mane vyresnis ir mokosi aukštesnėje klasėje.

Pasišaukė neseniai Tomas mus abu – mane ir Algį.

– Tau, Danuk, – sako, – ir tau, Algį, – sako, – kovinis uždavinys. Faktas!

Mes išvertėme akis: vadinasi, karu pakvipo?

– Ne, – sako Tomas, – dabar man rūpi žvalgybos klausimai. Reikia sužinoti, kas tokie mūsų naujame name gyvena. Kuo kas dirba... Įvykdysite šią kovinę užduotį – šeštadienį į futbolo rungtynes, į stadioną nuvedu. Faktas!

Žvalgėme ištisą savaitę.

Paskiau raportavome¹. Tas Tomas, Algio brolis, viską atidžiai susirašė į nedidelę knygutę.

¹ Raportuoti – pranešti ar pareikšti vyresnybei žodžiu ar raštu.

– Taigi, – murmėjo jis, droždamas pieštuką, – trečiame aukšte gyvena dailininkas. Apačioje – inžinierius iš skaičiavimo mašinų gamyklos... Puiku. Faktas!

– O šalia mūsų buto, – tariu aš, – gyvena rašytojas, toks praplikęs...

– Rašytojas? Oho! Geras faktas, Danuk!

Viską atidžiai susirašė Tomas ir į futbolo rungtynes mus navedė. Faktas!

Ir pats Tomas greitai nauju kamuoliu žaisti ėmė, dovanų iš tėčio gavo. Tas jo tėtis net visiems pasigyrė:

– Nupirkau kamuolį todėl, kad Tomas pasitaisė. Pernai dvejetų klane² skendo, o dabar beveik vienais penketais važiuoja!

Tomas į puikybę nesikėlė, net kai visi mokiniai, kaktas suraukę, pamokas ruošdavo, jis futbolo aikštelės nepalikdavo.

² Klanas – nedidelė bala, perkeltine reikšme – begalė, daugybė.

Visi džiaugėsi, kad Tomo galva tokia gera.

Tik kartą žiūrime – garsiai žliumbia ta galva. Stovi kieme ir varvina ašaras į žolę. Šalia – praplikęs rašytojas trepsi. Pirštu graso Tomui, barasi.

Išgirdęs žliumbimą, ir Tomo tėtis iš namų atbėgo.

– Kokia gėda, man už lietuvių kalbą mokytoja dvejetą parašė, – sako rašytojas.

– Jums – dvejetą! – net pašoko Tomo tėtis. – O kodėl jums?

– Todėl, – sako, – kad šis berniukas atpasakojime padarė dvidešimt klaidų...

– Bet kodėl dvejetas – jums? – niekaip nesuprato Tomo tėtis.

– Todėl, kad jis mokytojai akiplėšiškai pasakė, kad atpasakojimą rašiau aš! O aš – rašytojas, todėl klaidų nedarau... Aš, žinoma, nedarau, bet perrašydamas šis berniukas padarė!..

Tomas stovėjo, žemai nuleidęs galvą.

– Šiandien jo mokytoja paskambino man į namus ir prašė, kad neklaidinčiau mokinių. Ji, ačiū Dievui, savo darbą išmananti... Ir be jokio sąžinės graužimo dabar man rašanti dvejetą.

Algio tėvas pirma griebėsi už savo galvos, paskui už Tomo.

– Daugiau taip nedarysiu! – šaukė Tomas. O aš, užjausdamas jį, svariai pridūriau:

– Faktas!

Viskas paaiškėjo: gudragalvis Tomas penketukus pelnėsi per sukybes.

Užėina tas Tomas pas rašytoją ir sako:

– Dėdyte! Tėtis išvažiavo, mama serga... Padėkite... Man dar reikia nubėgti vaistų, prie mamos lovos budėti reikia... Turiu rašinį parašyti, o man per tas ligas nesiseka... Gelbėkite! Aš visas jūsų knygas skaitau!

Sugraudina Tomas rašytoją. Paskui žingsniuoja tiesiog pas inžinierių – dėl matematikos...

Spardo Tomas futbolo, o dailininkas jam namų darbus piešia... Visas namas Tomui pamokas ruošė, net pensininką profesorių Tomas prisiprašė dirbti.

Dabar mes vieni su Algiu tą futbolą spardome. O Tomas sėdi namie ir išsijuosęs mokosi.

Baisiau sunku iš pradžių buvo gyventi Tomui: kad ir penketui namų darbą padarydavo, mokytoja tik trejetą jam rašė.

Mat ilgai netikėjo, kad čia jo, o ne kokio nors mokslų daktaro darbas.

Faktas!

az

rungtynes atidžiai važiuoja išgirdęs
perrašydamas sąžinės išsijuosęs

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra šios istorijos pasakotojas?
- 2 Kodėl Tomas netikėtai pradėjo gerai mokytis?
- 3 Papasakokite, kaip išaiškėjo Tomo paslaptis.
- 4 Kodėl mokytoja, kai berniukas ėmė pats ruošti namų darbus, rašė jam tik prastus pažymius?
- 5 Apibūdinkite, kokia kūrinio nuotaika.
- 6 Kokia pagrindinė apsakymo mintis?
- 7 Apibūdinkite Tomą. Tekste raskite sakinių ir žodžių, kurie padėtų įrodyti, kodėl berniuką įsivaizduojate būtent tokį.
- 8 Raskite kūrinyje vaizdingų žodžių ar posakių. Paaiškinkite, kaip juos suprantate.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Žinai, šianakt aš Mėnulyje buvau.

Padiskutuokite, kas yra melas.
Kodėl meluojame?
Ar melas pateisinamas?

O aš rytoj skrisiu į Marsą...

Vaiko melas baltais siūlais siūtas.

Ir melas melui nelygu.

Jeigu žinai, kad kažką padaręs turėsi meluoti, geriau to nedaryk. (A. Mamontovas)

Pagrindinė kūrinio mintis – tai, ką svarbaus, reikšminga autoriaus norėta pasakyti kūriniumi, ką skaitytojas suvokia, jį perskaitęs.

Vytautė Žilinskaitė

Saulė išdavikė

Vaidotas neramiai įsitempęs. Mokytoja jau stovi prie lentos, jau paėmusi į rankas kreidą, jau užrašys lentoje temą. Pirmą sykį vaikai rašys nebe diktantą, nebe atpasakojimą, o savo pačių mintis apie kokį nors dalyką. Tačiau kokį? Ir mokytoja jau ima rašyti. Ji išvedžioja vienai vieną žodį:

SAULĖ

Rašinys apie saulę...

Vaidotas su palengvėjimu atsidūsta, tai pasisekė!.. Net nesitikėjo, kad rašinys bus toks lengvas ir suprantamas. Saulė... Sena gera pažįstama. Pro klasės langus ji taip paspigina, kad nežinai nė kur dėtis. Dabar, beje, jos neregėti – užkloję tankūs debesys.

Ir Vaidotas guviai čiumpa plunksnakotį¹. Nuo ko čia pradėjus? Svarbiausia – pradėti, svarbiausia – pirmas sakinytis, o paskui patys žodžiai kaip žirniai iš kiauro maišo byrės... Taigi... Nuo ko? Gal

¹ Plunksnakotis – rašiklis.

nuo to, nuo ko pradėdamos pasakos: „Vieną kartą, labai labai seniai, gyveno danguje saulė...” Bet ar tiks tokia pradžia? Juk saulė nėra gyva, tad ir gyventi negali. O gal šitaip: „Už devynių jūrų, devynių kalnų ir devynių debesų slėpėsi skaisti saulė...” Ne, kas tinka pasakai, visai nelimpa prie rašinio. Gal pradėti taip: „Saulė yra apvali ir labai karšta, kito tokio karšto daikto niekur kitur nerasi...” Et, irgi netinka, reikia pradėti mokyčiau, rimčiau. Gal nuo astronominių žinių, kaip sykį girdėjo tariant per radiją. Bet iš kur tas žinias imsi? Nei jis žino, kiek kilometrų iki tos saulės, nei kiek kilogramų ji sveria, nei kiek turi karščio pagal termometrą su gyvsidabrio² stulpeliu...

Vaidotas padeda plunksnakotį ir dar atkakliau susimąsto. O jeigu pradėjus šitaip: „Buvo saulė, bet niekas nežinojo, kad ji buvo. O kai ją pamatė, tai sužinojo, kad ji yra...” Ne, taip kvailai galėtų rašyti nebent lopšelinukas... Ak, kad kas pašnibždėtų tą pirmąjį, tik pirmąjį sakinelį – ir nieko daugiau nereikėtų, viskas dardėtų kaip ant ratų... Vaidotas įsiklauso: plunksnos klasėje tik čėža, tik skreba kaip užsuktos, visi rašo net šnopusdami, kai kurie net liežuvius iškišę, ir visi jau turi po pirmąjį sakinį...

Berniukas vėl ima plunksnakotį ir įsikanda jo galą. Ak tu rūgštele, kaip tėtis sako... Reikia rašyti kas papuola, juk laikas bėga. Jis rašys šitaip: „Saulė kaba be galo aukštai, aukščiau už aukščiausią kalno viršūnę. Ant jos negali užskristi joks paukštis, negali ant jos nutūpti joks lėktuvas, net reaktyvinis³...” Vienos kvailystės! Gal verčiau šitaip: „Saulė visą laiką dega kaip malka krosnyje, tačiau malka sudega, o saulė nesudega niekad...” Nei šis, nei tas... Geriausia rašyti va kaip: „Kai yra debesų, tai saulės nėra, o kai debesų nėra, tai saulė yra ir šviečia pro mūsų klasės langus...” Oi, vienos paikystės, dar mokytoja ims juoktis...

Priešais sėdinčiai mergaitei nukrinta plunksnakotis. Ji lenkiasi pakelti, ir Vaidotas ištempia kaklą į atverstą jos sąsiuvinį. Spė-

² Gyvsidabris – skystas, nuodingas sidabro baltumo metalas.

³ Reaktyvinis lėktuvas – garso greičiu galintis skristi lėktuvas, veikiantis atatranks pamatu.

ja perskaityti: „Saulių būna visokių. Mūsų saulė yra geležinė. Ją nupirko mama. Mūsų saulė kabo valgomajame ant sienos ir turi šešiolika spindulių. Tie spinduliai iš vielos...”

Vaidotas tyliai sukikena, ir mergaitė užjunta, kad jis paskaitė jos rašinį ir šaiposi. Pašokusi iš suolo, apskundžia:

– Mokytoja! Vaidotas nuo manęs nusirašinėja!

– Vaidotai! – rūščiai įspėja mokytoja.

Vaidotas galėtų atrėžti: „Kaip aš galiu nusirašinėti, jeigu dar nesu parašęs nė vieno sakinio?!” Bet šito jis neprisipažins. Piraizgė visokių paistalų ir dar mano, kad atsiras asilas, kuris nusirašinės!

Saulė, saulė, saulė... Berniukas beviltiškai atsidūsta. Net keista, kaip nėra ką rašyti apie taip gerai pažįstamą daiktą. Kažko vildamasis, Vaidotas pažvelgia pro langą: šit šit saulė praskleis niūrius debesis ir atskubės jam į pagalbą... Tačiau danguje nema-

tyti nė menkiausios properšėlės... Vaidotas vėl graužia plunksnakotį ir rauko kaklą... Va, va ką reikėtų rašyti: „Saulė visai kaip sviedinys, tik ji ne sviedinys, nes sviedinys nekarštas ir pripūstas oro, o saulė karšta ir oro nepripūsta, dar sviedinį galima spardyti, o saulės nepaspirsi, ji žeme nesiritinėja...” „Man jau maišosi protas”, – nustērsta⁴ berniukas. Jis pakelia pilnas nevilties akis į lubas ir mato ten kybančią lempą. „Saulė tai... tai tokia šviečianti lempa, tik lempą gali kada nori uždegti ir užgesinti, ir dar lempa pakabinta ant laido, o saulės neuždegsi ir neužgesinsi, ir ji ant nieko nepakabinta...”

Ooooh! Baisu, iki kiek gali nusigalvoti...

Vaidotą ne juokais pagauna išgąstis. Juk reikia ką nors parašyti, negalima be atvangos kiurksoti⁵ prie tuščio, nepradėto lapo! Ir jis nedrąsiai, bet atkakliai kelis syk stukteli alkūne suolo draugui Einiui, pliekiančiam jau trečią puslapį.

– Ko? – nekantriai šis atsigręžia.

– Apie ką man rašyti? – gailiu nelaimingu balsu klausia jį Vaidotas.

– Ką žinai, tą rašyk, – atkerta draugas. – Saulė visiems šviečia.

Vaidotas patrina į nagą išdžiūvusią plunksną, paseilina jos smaigalį: dabar slys per popierių kaip per sviestą. Ak, tiesa, nėra apie ką rašyti... Galvoje tuščia tuščia. Berniuko akyse ima tvenktis ašaros. Saulė... Kaip jis nušvito, vos nepašoko iš džiaugsmo mokytojai užrašius šį žodį lentoje! Ir štai kuo baigėsi jo džiūgavimai. Saulė jį apgavo. Saulė, ta pati saulė, kuri visur jį ištikimai lydėjo – į kiemą, į kaimą, prie ežero, į mišką, į gatves ir aikštes, saulė, gegužės saulė, šilta, meili, spinduliuojanti... Dabar, kada ji kaip niekad reikalinga – užlindo sau už storų debesų ir neatsiunčia nė vieno spindulėlio, kuris apšviestų Vaidotui protą ir padėtų surašyti daug įdomių ir protingų sakinių jos pačios, saulės, labui... Matyt, saulė nenori, kad Vaidotas apie ją rašytų – tegu rašo visi, tik ne jis! Saulė jį išdavė, paliko likimo valiai pačią sunkiausią valandą...

⁴Nustėrti – nusigandus, nustebus apmirti, sustingti.

⁵Kiurksoti – susitraukus sėdėti, tupėti.

Pyktis pagauna Vaidotą, pyktis ir keršto troškimas. Berniukas užgula tuščią sąsiuvinio lapą ir ima brėžti didelį apskritimą. Paskui nupaišo akis – siauras, piktas, šnairas⁶. Piešia ir burną – žemyn nuvypusiais galais, nedorai išsišiepusią. Prideda ir nosį – ilgą ilgą ir su kuprele – kaip raganos, kuri norėjo suvalgyti Grytutę. Įsismaginęs prilipdo ausis – milžiniškas ir aplėpusias it dramblio. O virš kaktos didelėmis raidėmis išvedžioja: SAULĖ APGAVIKĖ. Tačiau net ir dabar Vaidotas nesijaučia pakankamai atkeršijęs. Ir jis smogia saulei paskutinį smūgį: pripaišo ūsą – ilgą, nutįsusį ir tik vieną.

Jam baigiant piešti tą ūsą, nuaidi skambutis. O jam suskambus, pro debesų properšą lyg tyčia išnyra saulė. Pro didelius klasės langus ji aptvieskia lentą, žodį SAULĖ, o paskui, žinoma, smalsiai žvilgtelėja į Vaidoto sąsiuvinį. Išvydusi save tokią ir dar su vienu ūsu, saulė apstulbsta, o paskui linksmai nusišypso. Visi, kiek tik yra, jos spinduliai nušoka ant Vaidoto sąsiuvinio ir strykčioja nuo dramblio ausies ant raganos nosies, nuo nukarusio lūpos kampučio ant nutįsusio ūso... cha cha cha!

⁶Šnairas – čia: kreivos, žvairas.

Apakintas spindulių pluošto, berniukas markstosi, nieko nebemato, tik girdi juoką – kaskart smagesnį ir skardesnį. Ir niekaip negali susigaudyti: ar saulė kvatojasi, ar šalia atsistojusi mokytoja, o gal – gal abi kartu?..

až

pažįstama radiją susimąsto sąsiuvinį
išgąstis atsigręžia apstulbsta nutįsusio

Klausimai ir užduotys

- 1 Apie ką vaikai turėjo rašyti rašinį?
- 2 Kaip bandė pradėti rašinį Vaidotas? Raskite sakinius, kuriuos jis norėjo parašyti teksto pradžioje, bet pats tuojau pat nuneigė. Kodėl? Kokia jūsų nuomonė apie tokias rašinio pradžias?
- 3 Kaip manote, kodėl berniukui nepavyko pradėti rašinio?
- 4 Kokią saulę nupiešė Vaidotas? Kodėl?
- 5 Kokius jausmus patyrė vaikas tą pamoką? Tekste raskite sakinių ir žodžių, kurie padėtų apibūdinti berniuko išgyvenimus.
- 6 Kaip manote, kodėl Vytautės Žilinskaitės apsakymo pavadinimas „Saulė išdavikė“? Ar tikrai saulė yra išdavikė?
- 7 Ką svarbaus rašytoja norėjo pasakyti skaitytojams?
- 8 Kuri kūrinio dalis jums buvo įdomiausia? Kodėl?
- 9 Raskite pasakojime vaizdingų žodžių, posakių ir juos nurašykite.
- 10 Prisiminkite, kas yra svarbu, rašant rašinį. Parašykite ir jūs rašinį apie saulę arba laišką Vaidotui ir pateikite savo siūlymų, kaip rašyti rašinį.

Bitė Vilimaitė

Čiuožyklos muzika

Po pamokų Aleksas lydėdavo Betą namo, ir abu kalbėdavo, kaip bus gerai, kai atšals, užlies čiuožyklą ir jiedu eis čiuožti.

– Aš pats tau suvarstysiu batus, – sakė Aleksas. – Ir iš viso, ant suoloelių mes nesėdėsime, visą laiką čiuošime.

– Kada gi?

Pagaliau atėjo ta diena. Aleksas suvarstė Betai batus, jie čiuožė naujutėlėmis pačiūžomis. Truputį snyguriavo; muzika – grojo ta ypatinga čiuožyklos muzika – lyg pats keistum savo senas plokšteles.

Beta pavargo. Ji norėjo atsisėsti ant suoloelio, apsisuko ir krito. Viskas aptemo jai akyse...

– Štai ir prisičiuožiau, – pasakė ji Aleksui, kai jau buvo parvežta iš ligoninės namo. Jos veidas buvo baltas kaip gipsas ant lūžusios kojos.

Aleksas lankė Betą kasdien. Sėdėdavo prie jos lovos ir pasakodavo visokias istorijas iš klasės gyvenimo. Atnešdavo vynuogių, apelsinų, granatų vaisių, kuriuos pirkdavo turguje iš pietiečių.

– Išleisi visas santaupas. Juk norėjai pirkti dviratį, – pasakė Beta.

– Visa tai auga mano žiemos sode!

Betai buvo linksma. Prie lovos stovėjo akvariumas su gupiais¹. Žuvelės visą laiką judėjo tarp žolių. Tai buvo Alekso dovana.

Vieną dieną Aleksas paskambino vakare.

– Peršalęs, guliu, man baisi angina, – kalbėjo užkimusiu balsu. Skambėjo čiuožyklos muzika. Beta suprato: jis skambina iš čiuožyklos automato. Ji visą vakarą žiūrėjo į mažyčius gupius, dabar jau norėjo turėti auksinę žuvelę.

Praejo savaitė. Betą lankė suolo draugė Lora.

¹ Gupis – akvariumuose auginama žuvis.

- Aleksas... – pradėjo Lora vos įžengusi į kambarį.
– Lora, – tarė Beta, – su šita suknele ir odine liemene atrodei kaip arkliukas su balneliu.
– Tikrai? – nušvito Lora. Bet tuoj nuginė šalin savo gerą nuotaiką kaip prasikaltusį katinėlį.
– Tu neįsivaizduoji, mačiau Aleksą su...
Tačiau Beta vėl ją nutraukė:
– Turi naują krepšelį?
– Taip, pasisiuvau iš įvairiausių skiaučių...
Praėjo dar savaitė. Pagaliau pasirodė Aleksas. Pačiūžos permostos per petį, visas snieguotas, pritrypė buto grindis.
– Puikūs orai! – sušuko jis berdamas ant Betos graikinius riešutus. – Ir ledas čiuożykloje puikus. Kaip gaila, kad tu sergi, – pridūrė nerūpestingai.

Beta šypsojosi:

- Džiaugiuosi, kad tu šauniai pasičiuoši šią žiemą... Pabūsi?
– Apačioj manęs laukia Rūta, kaimynė. Iš mano namo. Ji sušals, nes užmiršo pirštines. Mes einame čiuožti.
– Jei ne mano koja, nusileisčiau į apačią ir pasiūlyčiau jai savo pirštines, pamuštas avikailiu.
– Tai galiu padaryti ir aš.
– Verčiau atsikelsiu pati ir išmesiu jums pirštines pro langą. Tu eik ir lauk.
– Kaip nori.

Aleksas išlėkė.

Beta atsikėlė su sugipsuota koja – pirmą kartą. Drebėjo iš silpnumo. Su taburete šiaip taip nušokavo prie aklinau užšalusio langgo, atplėšė orlaidę ir išmetė pirštines. Jos nukrito lyg dvi ėriuko kojelės. Beta išgirdo, kaip sušvilpė Aleksas. Tai reiškė – viskas gerai.

Beta išsvargusi atsigulė. Ji snūduriavo, kalbėjosi su žuvytėmis, ir pro pravirą langelį vėjas pripūtė į kambarį sniego...

Netrukus Beta pasveiko.

az

ypatinga parvežta atnešdavo visąlaik užšalusio

Klausimai ir užduotys

- 1 Glaustai atpasakokite apsakymo turinį.
- 2 Ką apsakymo pradžioje sužinojote apie Betos ir Alekso draugystę? Apie ką jie kalbėdavosi, ko laukė?
- 3 Kokia nuotaika buvo čiuożykloje? Kas sukūrė tokią nuotaiką?
- 4 Kas nutinka pavargusiai čiuožti Betai?
- 5 Kaip atrodo ir jaučiasi iš ligoninės grįžusi mergaitė?
- 6 Kaip iš pradžių Aleksas palaiko negalinčią vaikščioti draugę?

- 7 Raskite tekste ir perskaitykite, kas atsitinka vieną vakarą.
- 8 Kaip manote, kodėl Beta panoro turėti auksinę žuvelę?
- 9 Kodėl Beta vis neleidžia Lorai užbaigti sakinio apie Aleksą?
- 10 Kada Aleksas vėl aplanko draugę? Kaip jis teisinasi, jog negali ilgiau pabūti?
- 11 Kaip jaučiasi Beta, jam išlėkus lauk?
- 12 Apibūdinkite Beta ir Aleksą, išvardydami po dvi svarbiausias jų savybes.
- 13 Kaip manote, ar patarlė „Draugą pažinsi nelaimėje“ atskleidžia šio kūrinio pagrindinę mintį? Kodėl?

Jeigu jums įdomu

Daugiau rašytojos B. Vilimaitės apsakymų galite rasti rinkinyje „Čiuożyklos muzika“.

Kalnus ir akmenis griauana vėjas, o žmonių draugystę – žodis.

Nedraugauk su tuo, kas pikta apie kitus kalba: apkalbės ir tave.

Žmogus be draugų yra kaip medis be šaknų.

Daina Opolskaitė

Beatričė

Ištrauka iš knygos „Kur dingo Edvinas Kratas?“

Šiandien ryte iškrito pirmasis sniegas, todėl patikėjau, kad diena bus ypatinga. Iš tikrųjų jaučiau, kad ji tokia bus. Nors iš kur galėjau žinoti!

Į mokyklą mane vežė tėtis. Pastaruoju metu dažniausiai tą daro jis, nes nori, kad mama pailsėtų. Ji laukiasi, ir greitai aš turėsiu broliuką. Jau žinau, visi žinom. Tėtis laimingas, todėl jam niekas nesunku, tik op, ir jokių problemų, – sako jis. Kai išvažiuom, buvo dar labai anksti ir tamsu, bet kelias buvo baltas ir sniegas neįprastai smagiai gurgždėjo¹ po mūsų mašinos ratais. Važiuodami mudu kaip visada klausėmės rytinių žinių ir muzikos per mėgstamą radijo stotį. Tėtis protarpiais niūniavo žaismingai barbandamas pirštais į vairą, o aš klausiausi jo niūniavimo ir vogčiomis šypsojau, nes jaučiausi rami ir laiminga. Iš tikrųjų jaučiausi laiminga, nors dar vakar vakare raudojau kaip nuplakta. Verkiau, nes nežinojau, ką daryti, o dabar buvo ramu, nes apsisprendžiau. Štai ir įrodymas, kad laimė ateina tyliai ir netikėtai, atitipena pirštų galiukais ir glusteli tau prie širdies. Mažų žingsnelių menas! Tai pajunti išvydusi pirmąjį sniegą. Ir klausydama tėčio niūniavimo. Ir tada supranti, kad nieko daug nereikia, kad būtum laiminga.

Mašinoje žvelgdama pro langą į tamsą galvojau apie tą rašytoją – karo lakūną, kuris parašė „Mažąjį prinčą“ ir apie kurį mums tiek daug pasakojo mokytoja. Rodė mums jo nuotrauką – su uniforma ir lakūno šalmu sėdi lėktuve. Jis taip ir negrįžo namo iš paskutinio skrydžio, jo lėktuvas sudužo, ir niekas nežino kur. Prisiminiau jo žodžius, kad mums visiems labai reikia draugys-

¹ Gurgždėti – išduoti trynimosi garsą.

tės. Jis vadino ją gražiausia, sunkiausia ir rizikingiausia gyvenimo dovana. Padėk, Dieve, man jai subręsti, prašė jis, išmokyk mažų žingsnelių meno.

Subręsti – ką reiškia subręsti draugystei? Juk draugauti paprasta. Jei tik nori, turi daugybę draugų. Skaičiau jo žodžius ir skaičiau, tuos kelis sakinius, jie buvo gražūs, bet negyvi, aidėjo mano mintyse lyg stikliniai varpeliai ir ilgai nedavė man ramybės – kankinausi nesuvokdama jų prasmės. Dar vakar jie man skambėjo lygiai taip pat. Dar prieš užmigdama girdėjau įkyrų tilindžiovimą². O štai dabar, šio ryto tamsoje važiuojant į mokyklą tie žodžiai staiga tapo aiškūs kaip niekada. Šaltas skambesys sudužo išlaisvindamas jų sielą. Ir kas gi nutiko per tą vieną naktį? Argi aš paaugau, subrendau tiek, kad jie atsivėrė? Ar žodžiai turi sielą, kaip ir žmonės, ir gali jiems kalbėti?

Bijojau, kad tėtis staiga liausis niūniuoti ir ko nors manęs paklaus, paikai ir lyg tarp kitko norėdamas pralinksminti. Kartais jis taip daro norėdamas mane išjudinti. Dabar visai to nenorėjau. Man patiko važiuoti tylomis žvelgiant į aksominę tamsą. Ji glostė akis, o mintys buvo aiškios kaip niekad. Visos virto galingu balsu, kuris sveikino mane, priėmusią ryžtingą sprendimą, ir drąsino. Draugystė verčia rizikuoti, kartais ji labai įpareigoja, bet tu teisingai nusprendei, Beatrice, teisingai! Neabejok nė akimirkos ir padaryk tai, kam pasiryžai, nes kitaip tiesiog negali. Jokio kelio atgal nėra, tad pirmyn!

– Ar jau žinai, kaip pasielgsi? – staiga tarytum klausydamasis mano minčių paklausė tėtis, ir aš krūptelėjau.

Krūptelėjau ne dėl klausimo, o dėl to, kad man dar nespėjus atsakyti jis netikėtai suspaudė rankomis vairą ir čiuožtelėjo į dešinę, vidury kelio darydamas staigų vingį. Aš tyliai aiktelėjau. Pakilęs snaigių debesis nugulė langą.

² Tilindžiuoti – plonai skambėti.

– Kad tave kur!

Priekiniame veidrodėlyje pamačiau, kaip tėčio veidas persimainė, akimirksniu sustingo it kaukė, o akys apniuko ir tarytum prasmego po surauktais antakiais.

Kas atsitiko? Ant kelio vos už dešimties žingsnių stoviniavo būrelis žmonių – nerangiai judančius jų siluetus ryškiai apšvietė mūsų žibintai. Iš tiesų jų tebuvo kokie trys ar keturi, o nepažįstamas sidabrinės spalvos automobilis, nerangiai pavirtęs ant šono, švytuliavo šalikelės dauboje.

Tėtis sustojo kelkraštyje ir išlipo. Mačiau, kaip prisiartino prie jų, girdėjau, kaip kalbėjosi su stovinčiaisiais ant kelio, siūlydamas pagalbą, bet sužinojęs, kad visgi nieko baisaus nenutiko, o pagalba, pasirodo, jau važiuoja, grįžo pas mane. Gerokai nurimęs ir vėl pralinksmedžęs.

– Pirmasis sniegas, štai taip ir šitaip, – garsiai atsiduso su paglengvėjimu daužydamas pirštines. – Visada būna pirmas kartas!

„Visada būna pirmas kartas, kvaily“, – žaibiškai rikošetu³ atmintyje atsimušė žodžiai. Tie žodžiai! Vakara vos pasibaigus anglų kalbos pamokai Deivis juos švirkšte iššvirkštė pro dantis ir iš karto užmetė savo sunkią kuprinę Edvinui ant liaunų pečių. Eilinis išpuolis, jis taip elgiasi jau beveik tris mėnesius. Nuo tada, kai Edvinas atsirado mūsų klasėje. Tas nutiko rugsėjį, o dabar jau gruodis. Kartą pamėgino, ir tai tapo bjauriu įpročiu.

Edvinas mūsų vienmetis, bet mokykloje pasirodė tik šį rudėnį, nes iligus metus mokėsi namuose. Vien dėl to, kad jam įgimtas cerebrinis paralyžius⁴, vaikystėje jis net sėdėjo ratukuose. Sunku įsivaizduoti, kaip jis taip gyveno, bet pamažu atsistojo ant kojų. Todėl buvo nuspręsta pamėginti jam leisti mokytis su bendraamžiais, ir jis atėjo tiesiai į aštuntą klasę! Vis dėlto ne viskas taip paprasta. Kiekviena diena jam – nemenkas iššūkis.

³ Rikošetas – sviedinio, kulkos ir kt. atšokimas nuo kliūties paviršiaus.

⁴ Cerebrinis paralyžius – nuolatinis kūno padėties, judėjimo ir pusiausvyros sutrikimas, atsiradęs dėl smegenų veiklos pažeidimo.

Jo kojos liesos, kreivos, jis vos juda, eina keistai, tarytum būtų perlūžęs per pusę – rangosi vilkdamas apatinę kūno dalį ir šitaip vargais negalais slenka iš vienos vietos į kitą. Iš tikrųjų man sunku įsivaizduoti, kaip jis iš viso gali paeiti, nes atrodo, lyg jo kūnas būtų surakintas mėšlungio⁵. Įprastą nuotolį nuo vieno iki kito kabineto durų jis įveikia tris kartus lėčiau nei mes visi, o užlipti laiptais į kitą aukštą jam reikia dešimties minučių. Ir visa tai dar sunkiau, kai neši kuprinę su knygomis. Turbūt jis nežmoniškai pavargsta, nes pasiekęs tikslą iš karto atsisėda ant grindų, jei nėra laisvo suolo šalimais, ir sėdi iki skambučio. Vis dėlto man atrodo, kad jis labai nori mokytis kartu su visais ir tas noras labai stiprus, stipresnis už bet ką. Kaipgi kitaip paaiškinti tokias kasdienes kančias? Nežinau, ar aš taip galėčiau.

Deivis nuo pat pradžių elgėsi šlykščiai. Galima sakyti, nusižiūrėjo Edviną kaip galimą auką. Dar vakar vakare gulėdama lo-

⁵ Mėšlungis – staigus, nevalingas raumens ar raumenų sutraukimas.

voje mažiau, kodėl taip nutiko. Kažkodėl prisiminiau paukščius: jaunikliai dažnai išmeta iš lizdo silpnesnius ir šie žūva, nes vis tiek yra pasmerkti neišgyventi. Ligoti ir sergantys gyvūnai dažnai tampa budraus plėšrūno grobiu. Mokykloje mums aiškino, kad tokia yra natūralioji atranka, taip veikia gamtos dėsniai. Argi žmogus nėra gamtos dalis? O gal vis dėlto yra kai kas, kas neišvengiamai skiria mus nuo gyvūnų, kai kas, kas tik žmogų ir daro žmogumi? Vėl prisiminiau Deivį. Jis sveikas, stiprus, ir akivaizdu, jog tuo didžiuojasi. Galbūt dėl to kaip apsėstas ir kimba prie Edvino, nes šis silpnas ir ligotas. Užmeta jam savo kuprinę ir liepia nešti. Tuomet Edvinas atrodo apgailėtinais, bet tempia užkartą naštą kantriai, netardamas nė žodžio. Negali pasipriešinti Deiviui, tai paprasčiausiai ne jo jėgoms. Koks siaubas, kokia neteisybė!

Įsikniaubiau į pagalvę. Neteisybė? Sakai, neteisybė? Tau baisu, bet ar tarei nors žodį, pajudinai nors pirštą, kad toji neteisybė netektų galios, nustotų deginti akis? Ar pajudinai nors mažąjį pirštelį, kad neįvyktų tai, kas įvyko vakar? Atsakyk, Beatriče!

Esu klasės seniūnė ir suprantu, kad jau seniai privalėjau ką nors daryti, bet nežinojau ką. Ir dėl to man gėda. Ir dar labiau gėda dėl to, kas nutiko vakar antro aukšto koridoriuje. Pati viską savo akimis mačiau. Norėjau verkti. Bet, kaip ir kiti, tik stovėjau ir žiūrėjau. Ir visi žiūrėjo.

Grįžusi namo jaučiausi siaubingai, jaučiausi bejėgė. Užsidačiau kambarįje. Negalėjau net ruošti pamokų. Tįsojau ant lovos įsmeigusi akis į lubas. Vakare man pradėjo skaudėti galvą. Paprašiau mamos kokių nors vaistų. Mama sunerimusi priglaudė delną man prie kaktos. Gal aš norinti rytoj pasilikti namie? Nieko baisaus, jei vieną dieną nenuesiu. Ir dar nustebusi pridūrė, kad iš tikrųjų atrodau kaip ligonė, kaip ne jos Beatričė, ne jos vaikas, ji manęs stačiai neatpažįstanti. Po šių žodžių nebeišlaikiau. Pratrūkau ir raudojau taip, kaip nebuvau raudojusi gal dešimt metų. O gal net išvis niekados gyvenime taip nebuvau verkusi. Mama stebėjo mane liūdnai ir rimtai. Kai pagaliau nusiraminau, paprašė papasakoti, kas nutiko. Liežuvis sunkiai pakluso, bet daugiau ar

mažiau stengiausi iškloti viską kuo smulkiau, kad pagaliau nusi-
mesčiau našta.

– Kodėl taip ilgai tylėjai? – paklausė manęs mama.

– Nežinau, – atvirai prisipažinau.

– Reikia padėti Edvinui, taip negalima. Negali būti, kad niekas
jam nepadės.

– Bet aš nežinau kaip, mama...

– Jūs jau nebe vaikai. Bet dar ir nesuaugę. Ir galbūt jums sun-
ku pripažinti, kad kartais suaugusieji gali padėti.

– Bet, mama... – kūkčiojau.

– Labai gera būti stipresniam, gražesniam, pranašesniam už
kitą, – ramiai kalbėjo mama. – Bet ne visiems tenka tokia laimė.
Ir kartais gyvenime reikia priimti lemtingus sprendimus. Netgi to-
kius, kurie labai sunkūs. Nes kažkas turi tai padaryti.

– Daug kas tiesiog linkęs nesikišti.

– Žinoma! Užmerkti akis, užsikimšti ausis ir neklausyti širdies.

– Aš negaliu taip! Daugiau negaliu!

– To iš tavęs ir tikėjaisi, – nusišypsojo mama.

Vakare iš darbo grįžo tėtis. Išvydęs mūsų veidus jis reikšmin-
gai padėjo portfelį. Žodis po žodžio išklojau viską dar kartą. Dar
kartą kuo smulkiau papasakojau tai, kas įvyko antro aukšto kori-
doriuje ilgosios pertraukos metu. Tėtis išklausė manęs rūščiai ty-
lėdamas.

– Abejingai stebėti pažeminimą – tai tas pats, kas pačiam būti
žeminamam.

Daugiau jis nieko nepasakė. Nuėjo į vonios kambarį, girdė-
jau, kaip plovėsi rankas. Paskui sėdo vakarieniauti, o aš grįžau
į savo kambarį. Draugystė – rizikingiausia ir sunkiausia dovana?
Atsiverčiau knygą. Į mane nedrąsiai sužiuro lapė ir Mažasis prin-
cas. Ką aš galiu padaryti, kaipgi turėčiau pasielgti? Išmokyk mane
mažų žingsnelių meno, nepajutau, kaip šnabždėdamos pačios su-
krutėjo mano lūpos.

Šįryt atsikėliau nusiteikusi ryžtingai ir palengvėjusia širdimi.
Žinojau, kaip pasielgsiu. Buvau apsisprendusi ir tokia laiminga!

Be to, pirmasis sniegas žadėjo permainas. Kitaip negalėjo būti!
Dėl įvykio kelyje vėlavau į pirmąją pamoką, tad vos įžengusi
į mokyklą išgirdau jau sklandančią siaubingą žinią.

Edvinas dingo vakar vakare, tiesiog negrįžo namo nakvoti.

Šiandien ryte taip pat nepasirodė.

Ir dabar niekas, ničniekas nežino, net menkiausio supratimo
neturi, kur yra aštuntos klasės mokinys Edvinas Kratas.

Aš pavėlavau.

az

neįprastai žingsnelių subręsti pasiryžai
rugsėjį mažiau tįsojau rūščiai

Klausimai ir užduotys

- 1 Su kokiais veikėjais susipažinote, skaitydami ištrauką? Kuris iš
jų pagrindinis? Kodėl taip manote?
- 2 Kas yra įvykių pasakotojas?
- 3 Papasakokite apie Beatricės kelionę į mokyklą. Kokia mergaitės
nuotaika? Kodėl?
- 4 Papasakokite, ką sužinojote apie Edviną ir Deivį. Kaip vertinate
Deivio elgesį?
- 5 Kaip elgdavosi kiti klasiokai, kai Deivis niekindavo ir tyčiodavo-
si iš likimo nuskriausto draugo? Kaip manote, kodėl?
- 6 Papasakokite, ką išgyveno Beatricė, kai Deivis ir vėl pažemino
Edviną.
- 7 Ką nusprendė Beatricė? Kas jai padėjo apsispręsti?
- 8 Ar sutinkate su tėčio žodžiais „Abejingai stebėti pažeminimą
– tai tas pats, kas pačiam būti žeminamam“? Argumentuokite
savo pasisakymus.

- 9 Kokią siaubingą žinią išgirdo Beatričė, vos įžengusi į mokyklą? Kas kaltas dėl berniuko dingimo?
- 10 Koku kūriniumu nuolat žavėjosi Beatričė? Kokių vertybių iš jo mokėsi?
- 11 Raskite ištraukoje sakinius, kuriuose kalbama apie draugystę, ir juos nurašykite.
- 12 Suformuluokite šios ištraukos temą ir pagrindinę mintį.
- 13 Pasvarstykite, kodėl ne visada lengva pasielgti tinkamai.
- 14 Padiskutuokite, kas yra patyčios ar kitoks smurtinis elgesys. Kokios būna patyčių priežastys ir pasekmės, ką galima padaryti, pastebėjus patyčias ar kitoki smurtą?

Nedaryk kitam to, kas tau nemiela.

Vytautas Misevičius

Šaunūs tvarkdariai

Žinoma, mes abu su tuo Algiu pasipūtėm. Kur nepasipūsi, – mudu per mokinių vakarą tvarkdariais paskyrė!

Vadinasi, mes tikrai jau ne mažiukai, ne repečikai kokie, o vyrukai kaip reikiant!

Užsirišome raiščius ant švarkų rankovių. Vaikštom nesulenkdami per kelius kojų. Veiduose ir kietai sučiauptose lūpose – rimtis kuo didžiausia.

Tik greitai nusibodo: dairomės, dairomės, o pažeidėjų – jokių! Net popieriaus skiautelės niekas nenumeta. Nesistumdo ir kitokios netvarkos nedaro.

– Sugedo vaikai, – atsiduso Algis. – Anksčiau ir susimušdavo...

– Arba prišiuکشلindavo, – pritariu gailingai, – arba su kepurėmis vaikščiodavo...

Dūsaujame – jokios progos pasižymėti, iškilti, būti mokytojų pagirtiems ir šiaip kitų pastebėtiems...

Mintyse meldžiamės: duotų Dievulis bent vieną vičvienaitį chuliganą... Kad ir nedidelį...

Jau antras skambutis, visi į salę sugužėjo: vaidinimo pradžios laukia.

Ir tada Algis kumštelėjo man į pašonę:

– Žiū!

Netoli artistų kambario, koridoriaus gale, pamatėme tikrų tikriausią chuliganą!!!

Iš nublukusios kepurės išlindę ilgi nešukuoti plaukai... Švarakas be sagų... Džinsai su įvairiais lopais... Burnoje – cigaretė, batai nevalyti...

Iš džiaugsmo dusdamas, aš tik mirkt Algiui...
 Algis, visas iškaitęs, tik mirkt man...
 Vienu šuoliu atsidūrėme prie to chuligano...
 – Kaip tu atro dai? – suriko jam Algis ir mikliai nutraukė kepurę.
 – Rūkyti draudžiama! – ištrenkiau jam iš dantų cigaretę.
 Chuliganas, taip netikėtai apsuptas, neteko amo¹.
 – Na! Marš iš čia! – vienbalsiai sušukom ir, nutvėrę už sprando, mikliai išgrūdom jį laukan. Kaip jis rėkė, rankomis tverdamasis tarpduryje! Dar bandė kažką aiškinti, bet mes nekreipėm dėmesio į jo riksmą, nenorėjom teršti savo švarių ausų.
 – Lik sveikas! – pamojo jam Algis. – Spaudžiame tau dešinę... tarp durų...
 Taigi išgrūdom chuliganą.
 Duris užrakinom...
 Grįždami prie salės susitikome mokytoją Romą Kazlauską, šio vakaro vaidinimo režisierių.
 Režisierius neramiai dairėsi.
 – Ei, tvarkdariai, – sušuko jis. – Ar nematėte čia tokio... Tokio su kepure ant galvos ir cigarete?
 Mudu su Algiu išdidžiai susižvalgėme.
 – Matėme! – tarė Algis, iškilniai² pasipūsdamas.
 – Ne tik matėme, – pridūriau aš, – bet ir pagal visas taisykles laukan jį išgrūdome...
 – Laukan?!
 – Tą chuliganą! – patikslinau.
 – O kaip jis šaukė, kai metėm pro duris! – saldžiai prisimerkė Algis.
 – Ką jūs padarėte! – susiėmė už galvos režisierius. – Tai mano artistas.
 – Artistas?!
 – Artistas... Padaužą, chuliganą turi vaidinti...

¹ Amas – žadas, balsas.

² Iškilniai – iškilmingai.

Dabar mes netekome amo...
 – Išėjo jis čia parepetuoti... įsigyventi... Ek jūs!!! Tvarkdariai...
 Salėje pasigirdo nekantrūs plojimai.
 Daugiau nieko nesakydamas, mokytojas atsirakino duris, išbėgo į kiemą.
 Pačiu laiku režisierius artistą pasivijo: policininkai, pamatę apie mokyklos langus slampinėjantį chuliganą, jau vedėsi jį į policijos vaikų kambarį...
 Bet viskas baigėsi laimingai. Vaidinimas dėl techninių kliūčių pavėlavo tik dešimtį minučių.
 Ne per daug šitos minutės mudviem su Algiu buvo malonios.

džiaugsmo iškaitęs neramiai kliūčių

Klausimai ir užduotys

- 1 Kada ir kur vyksta apsakymo veiksmas?
- 2 Kaip jautėsi berniukai, paskirti tvarkdariais?
- 3 Kodėl budėti jiems pasidarė nuobodu?
- 4 Papasakokite, kaip budėtojai pasielgė su atsiradusiu „chuliganu“.
- 5 Kokį „chuliganą“ tvarkdariai išvijo iš mokyklos? Pasvarstykite, kaip ši istorija galėjo baigtis.
- 6 Kaip manote, ką tvarkdariai padarė gerai, o ką ne? Ką jie galėjo padaryti kitaip?
- 7 Papasakokite, kaip jūs būtute pasielgę berniukų vietoje.
- 8 Kaip manote, kodėl rašytojas sugalvojo apsakymui tokį pavadinimą?
- 9 Prisiminkite kokią nors linksmą istoriją iš mokyklos gyvenimo. Ja remdamiesi, sukurkite eiliuotą kūrinį arba komiksą.

Klumpės

Ką daryti, draugai, kad man per žiemą visai suplyšo batai? Batsiuviai nebenori taisyti. Sako:

– Pirkis naujus, kavaliariau.

Lengva pasakyti – pirkis. Iki stipendijos toli, o kas liko – duonai, margarinui neužteks.

Pranas, mūsų didvyris šokėjas, jau išmokė mane ir polką sutrypti,

ir „suktą“ valsą, ir cvingą¹. Bet valsas man išeina tik į vieną pusę. Gerai, kad Pranas moka suraminti:

– Suk, – sako, – merginą į vieną pusę, greičiau galvą apsuksi...

Taigi va – šokiams, brolyčiai, reikia gerų padų ir geros vakarienės, o man kaip tik pasibaigė lašiniai. O dar per patį sniego paleidimą pasileido ir mano senieji kareiviški batai. Dabar aš vaikštau su Prano medpadžiais². Tiesa, jie man dideli kaip važiai³, bet aš į galą primurdžiau popieriaus, ir iš po kelnų jie atrodo kaip tikri batai.

Su Pranu Rupeika mudu gyvenam vienam kambary ir sėdim vienam suole. Jis pats didžiausias, o aš pats jauniausias ir mažiausias tarp vyrų. Pranas juodaplaukis ir jau su ūsais, o aš baltapūkis, todėl mano ūsų nesimato. Prie mūsų nelygybės prisideda ir tai, kad Pranas turi net trejus batus. Bet į pamokas jis vis tiek ateina su medpadžiais. Batai dabar didelis turtas.

Teisybę sako žmonės, kad nėra padėties be išeities. Pasiskolinau iš Prano medpadžius ir išvažiavau pas dėdę Ignatą pagalbos prašyti.

¹ Svingas (cvingas) – gyvas, greitas šokis.

² Medpadis – apavas su mediniu padu.

³ Važis – gražios, išveiginės rogės su sėdynėmis.

Pavyko neblogiausiai: dėdienė ir vėl įdėjo man duonos, lašinių, o dėdė, įsiveržęs į ožį⁴ dvi beržines pliauskas⁵, padarė man naujas dešimties colių⁶ klumpes – kiek per dideles, tačiau dėdė pasakė:

– Išaugsi...

Važiuoju traukiniu atgal ir galvoju, kaip čia klumpėtam pirmąkart draugams pasirodyti. Visam technikume niekas klumpių ne-nešioja. Aukštaičiai, suvalkiečiai jų gal nė matyt nėr matę. Einant jos, nelabosios, barškės, visi pirštais rodys ir juoksis kaip pasiutę. Žinoma, su laiku priprastų, bet kaip patį pirmąjį sykį?..

Parvažiavau anksti rytą. Iki paskaitų dar buvo gera valanda. Parodžiau Pranui klumpes ir sakau:

– Patark, gal nudažyti rašalu?

– Ką tu! Nekvailiok, – sako, – baltos daug gražesnės.

O pats – matau – viduj kikeną, akys kaip velniuko žiba, nes aš, apsiavęs storapadėm klumpėm, atrodau tikrai įspūdingai: išaugtos kelnės tarytum dar labiau sutrumpėjo, iš po jų matosi juodos, pilkais siūlais uždytos kojines, o jau rausvos beržinės klumpės – kaip laivai. Ko gero, galėčiau jūros paviršium šliukštinėti. O jau einant per cementines grindis arba lipant laiptais, jos kaukši, lyg raitas po rūmus jodinėčiau.

Atstypčiojau pirštų galais pirmasis į klasę, pariečiau po suolu kojas ir laukiu skambučio. Bandžiau kartoti pamoką, bet koks ten mano kartojimas: tik tiek, kad akis į knygą nudūriau ir klausaus, kaip koridorium klegėdamos ateina mergaitės. Tikriausiai tarp jų ir mūsų žemaitėlė Steputė – tokia spanguolė: veideliai putlūs, kasytės storos, trumpos, o kai šypsosi, rudos akys pasidaro siauros siauros kaip mongolikės. Kartais sėdi per pamoką, žvilgt į mane ir nusijuokia. Ko tu juokies, galvoju... Turbūt aš labai susivėlęs? O gal netyčia išsižiojau, užsiklausęs dėstymo? Reiks kada pričiupiti ir paklausti...

⁴ Ožys – čia: medinis stovas drožiamiems daiktams įstatyti ir pritvirtinti.

⁵ Pliauska – malkoms supjaustytas ar sukaptas medžio gabalas.

⁶ Colis – ilgio vienetas, lygus 25,4 mm.

Jau atpažįstu skambų Steputės juoką. Nuleidžiu galvą ir stengiuos įsigilinti į knygą.

– Va kur kalvis! – tuoj užkabino mane. – Jau sėdi, prikepęs prie suolo.

Nuraudęs kažką sumurmėjau ir dar toliau pastūmiau baltuojančias klumpes. Suskambino. Tuoj prasidės geometrijos pamoka. Visi tik varto užrašus, tik čežina popierių. Nežinia, ką paklaus ir kaip paklaustam pavyks išsisukti.

Matematikos mokytojas Viržintas turi kažkokį nujautimą: pažiūrės į klasę ir, jeigu norės, pakvies kaip tik tą, kuris nemoka ir labiausiai bijo. Šitą jis kažkaip iš akių išskaito.

– Kaip tu, Pranai, – klausiu, – nebijai šį kartą?

– Ne-e, – sako, – mane neseniai šaukė.

Viržintas, lyg tyčia neskubėdamas, pro akinius pažvelgė į klasę, atsivertė žurnalą, vėl pažvelgė į mus...

„Kad tik nepašauktų!.. Kad tik nepašauktų!..” – rodos, bildėte bilda širdis.

– Ta-aip... – įprastu balsu nutęsė mokytojas. – Pasišnekėsime...

„Kad tik nepašauktų, kad tik nereiktų su tom velnio klumpėm pasirodyti!..”

– Prie lentos pakviesime... seniai regėtą ir girdėtą...

Aišku – išgiedojo mane! Nebesusigraibau, kur čia tos nuspirtos klumpės, kur namų darbai; užmiršau, kas užduota – viską užmiršau, tik tie barškantys, sunkūs „medinašiai”... O gal pasakyti, kad buvau išvažiuavęs namo ir nepasiruošiau? Viržintas parašys man dvejetą...

Staiga man švysteli išganinga mintis.

– Pranai, – sušnabždėjau, – paskolink medpadžius.

– Še, imk.

– Laukiam, laukiam... – paragino mokytojas.

Paskubom įsispyriau į pažįstamus, jau prijaukintus Prano medpadžius ir nubildėjau prie lentos. Mačiau, kaip Steputė pasilenkė ant suolo ir pasiruošė reikalui esant padėti.

– Ta-aip... – vėl nutęsė mokytojas. – Atsidalink sau pusę lentos ir įrodyk mums žavingąją Pitagoro teoremą.

„Pitagoro? Žavingąją... Pitagoro?.. – galvojau, žiūrėdamas į lubas. – Kokia ta Pitagoro teorema?”

– Stataus trikampio įžambinės kvadratas... – girdžiu, kaip kužda Steputė, vaidindama, kad ji pati kartoja teoremą.

Aha! Man tiek ir tereikėjo...

– Ta-aip... – ieškojo Viržintas man pusininko. – Ir dar pakviesime... kad ir nelabai seniai girdėtą Pranciškų Rupeiką...

Oi! Man net kreida iš rankų iškrito. Kaip dabar Pranas su mano klumpėm? Nusigandęs nebyliškai klausiu, ką dabar daryti. O tas nėmaž nesijaudina. Mokėdamas pamoką, Pranciškus labai mėgsta paišdykauti, pajuokinti draugus ir mokytojus. Dabar pasilenkęs po suolu ilgai rangosi, brazda – matyt, ieško mano klumpaičių.

„Ach, kad tik jis jų neparodytų! Juk Pranas galėtų ateiti prie lentos ir su kojine...”

Bet jis kalte įkala į mano „batus“ po pusę pėdos ir, juokingai pasistiebęs, lyg ant kojūku krypuoja prie lentos.

Klasė jau prapliumpa juokais.

– Kokios čia komedijos?! – rūščiai subara mokytojas.

– Atsiprašau, – su nekalčiausia mina teisinasi Pranas. – Grindys išteptos, basam kojinių gaila.

– O kur tavo... avalynė?

– Mano avalynę mano draugas per apsirikimą...

Aš stovėjau apmiręs, bandžiau šypsotis, bet jatau, kad neišeis...

– Teks, brole, atsimainyti, – tarė Pranas, kratydamas nuo kojų klumpes. – Pasiimk savo kantaplius⁷ ir šaltai jaudinkis.

Klasė užė iš juoko. Galutinieji net atsistojo, norėdami pamatyti klumpes. Mokytojas Viržintas, ir tas, nesusilaikydamas virpino smakrą.

Norėjau išbėgti iš klasės, norėjau skradžiai žemę prasmegti – rodės, kad visi juokiasi ne iš Prano pokštų, bet iš manęs, iš mano riestanosių klumpačių.

Nesijuokė tik visų linksmiausioji, visų gyviausioji Steputė. Tada tik ji viena nesijuokė.

az

įsiveržęs pirmąkart susivėlęs nutęsė
pasiimk prasmegti įžambinė

Klausimai ir užduotys

- 1 Aptarkite, kada ir kur vyksta apsakymo veiksmas.
- 2 Kas yra pagrindinis apsakymo veikėjas? Ką apie jį sužinojote?
- 3 Papasakokite apie berniuko nuotykį klasėje.

⁷ Kantaplis – pusbatis.

- 4 Kokius jausmus išgyveno vaikas tą pamoką? Savo mintis pagrįskite teksto žodžiais.
- 5 Kodėl Steputė viena nesijuokė iš berniuko, pakliuvusio į nemalonią padėtį?
- 6 Kaip jūs elgtumėtės, jeigu jus ištiktų panaši bėda?
- 7 Apibūdinkite pasakotoją: pagrindinės būdo savybės, ką veikia, kaip jam sekasi, kokia jo nuotaika, emocijos.
- 8 Suformuluokite apsakymo „Klumpės“ temą.
- 9 Sudarykite apsakymo planą.
- 10 Suraskite kūrinyje vaizdingų palyginimų ir juos nurašykite. Kokia jų reikšmė?
- 11 Palyginkite K. Sajos apsakymo veikėjų ir savo vaikystę. Kuo ji skiriasi? Ar galima įžvelgti kokių nors panašumų?

Kūrinio tema – kūrinyje vaizduojamas gyvenimo reiškiny. Temą suvokiame, atsakydami sau į tokius klausimus: *Apie ką šis kūrinys? Kas vaizduojama kūrinyje?* Literatūrinių kūrinių temas dažnai nusako jų pavadinimai.

Arklį pažinsi kelionėj, o draugą bėdoj.
Draugystė kaip stiklas, sumuši – neatitaisysi.

Jeigu jums įdomu

Perskaitykite kitus K. Sajos apsakymus iš rinkinio „Klumpės“. Tai autobiografinė K. Sajos knyga apie patirtą vienatvę, anksti likus našlaičiu, bei širdyje ir atmintyje išlikusius nutikimus iš vaikystės ir jaunystės.

Murzini kačiukai

I

Prieš kelias dienas mudu su Alvydu buvome pakviesti į vienos mergaitės gimtadienį. Tikriau sakant, toji mergaitė, mano bendra-klasė Saulė Kičaitė, iš pradžių kvietė tik mane, bet kai aš pasakiau, kad be pusbrolio niekur neisiu, ji pakvietė ir Alvydą.

– Ką dovanosim? – tuoj susirūpino šis. – Gal, sakau, nupirkim jai po vazelę? Mergaitės dėl jų iš galvos eina.

– Reikalingos jai tos tavo vazelės kaip giros pardavėjai gira, – suniekinau jo pasiūlymą. – Juk Saulės mama dirba dailiosios keramikos gamykloje, taigi to gero ji turi per akis.

– Hm, – susimąstė pusbrolis. – O jos tėvas?..

– Tas dirba kepykloje, berods, makaronų ceche. O ką?

– Taigi tai Saulei Kičaitėi ir reikia padovanoti po vazelę ir po miltų maišelį! – sušuko Alvydas. – Neabejojame, vadinasi, kad jos tėveliai yra sąžiningi, ničnieko į namus iš darbo nepartempia. Merk, atseit, gėles į vazes ir kočiok makaronus.

– Ne, – papurčiau galvą. – Išgrūs miltuotus pro duris, dar neprsidėjus vaisėms, o vazelėmis praskels pakaušius. Jau verčiau būkime tokie kaip visi, nuneškime jai gėlių ir po kokį niekutį.

Taip ir padarėme. Nupirkome po rožę, perrišome kaspinu, po odekolono¹ buteliuką ir nudrožėme į svečius pas Saulę Kičaitę. Įteikėme jai savo dovanas. Paspaudėme ranką. Ši, žiūrime, net susijaudino. Raustelėjo. Iš džiaugsmo, be abejo. Mat prieškambarėje ant stalelio jau puikavosi bent dešimt panašių buteliukų, taigi Saulė Kičaitė, tuoj pat sumetėme, odekolonu net kojas galės mazgoti. Kaip nesidžiaugsi?

¹ Odekolonas – kvepalai.

Dar daugiau džiaugsmo jai sukėlė mūsų nuoširdūs linkėjimai. – Sveikinu, – kaip gerai išauklėtas berniukas čiūžtelėjau kili-
miniu taku, – ir nuoširdžiai linkiu, kad tau, Saule, kuo greičiau nuo veido pranyktų strazdanos.

– Taip, – pritarė mano linkėjimams pusbrolis. – Baisiai negražu, kai mergaitė strazdanota. O aš linkiu, kad tu, Saule, atsigultum į ligoninę ir išsigydytum trumparegystę. Akiniai prie tokio mūsų nutupėto veido labai netinka.

– Iš tikrųjų, – pritariau. – Atrodai panaši į beždžionę. Bet tu nenusimink, – paguodžiau ją. – Kai tik išsigydysi akis ir išnaikinsi strazdanas, iškart tapsi normalia mergaite. Štai šito tau, Saule, mudu linkime!

Saulė Kičaitė, žiūrime, net apsiašarojo. Iš džiaugsmo, be abejo. Ji net pakrutino iš susijaudinimo drebančias lūpas, norėjo mums padėkoti už tokius puikius linkėjimus, tačiau tuo metu pro duris įvirto dar pora sveikintojų su odekolono buteliukais rankose, tai mudu su Alvydu buvome priversti eiti į kambarį ir įsimaišyti į anksčiau atėjusių svečių grupelę. Juk ne paršai esame, kad kitiems trukdytume tarti nuoširdžius sveikinimo žodžius.

II

Savaime suprantama, kad, įžengę į kambarį, akis pirmiausia įsmeigėme į vaišių stalą. Nieko sau vaizdelis! Stalas buvo nusmaigstytas pepsikolos buteliukais ir želė indeliais, o pačiame viduryje, beveik iki pat šviestuvo, stiebėsi didžiausias šakotis, aplink kurį ratu tupėjo galas žino kiek tortų. Šokoladinių saldainių irgi nestigo.

– Tai bent papuotausim! – kumštelėjo man Alvydas, lauždamas patį didžiausią šakočio ragą ir pusę jo duodamas man.

– Ei tu, atsargiau! – klykstelėjau, nes nuo jo kumštelėjimo netyčia parverčiau pepsikolos buteliuką, kurį kaip sykis spėjau atkimšti. Ant baltos staltiesės tuoj pat pasklido ruda dėmė, kurią aš vykusiai pridengiau tortu.

– Imk, imk... – bruko man šakočio gabalą pusbroliis. – Skanus, velniaragis! – pratarė jis, žiaumodamas pilna burna, tuo pat metu siūlydamas ir kitiems svečiams nesivaržyti, genėti tas gražias šakas. Šie kažkodėl nuo stalo nusigrįžo ir visi kaip vienas įsispoko pro langą į kiemą.

– Na, kas ten nutiko? – spėjęs nurankioti nuo vieno torto konditerines gėlytes, puoliau prie lango ir aš. – Avarija?

– Keista, – prasibrovė pro mus ir Alvydas, šaukštu kabindamas iš indelio želė. – Nieko nematyti. Gal ten kas nors mušasi?

– Eime, pažiūrėsim, – kumštelėjau jam į pašonę, ir mudu, pasistvėrę nuo stalo po saują saldainių, kaip akis išdegę išlėkėm pro duris, vos nepargriaudami prieškambarį kažkodėl kūkčiojančios sukaktivininkės. Supaisysi čia tas mergiščias!

Deja, kaip netrukus įsitikinome, kieme nieko įdomaus nebuvo. Nei avarijos, nei muštynių. Patvoryje, tiesa, tupėjo ir prausėsi du raini kačiukai, bet negi visi svečiai žiūrėjo į tuodu murzius? Hm, keista.

Tačiau dar keisčiau pasijutome, kai grįžome prie Saulės Kičaitės durų. Jos buvo uždarytos. Kad ir kiek spūsčiojome skambučio mygtuką, kad ir kiek beldėme į duris rankomis ir kojomis, ničniekas nesiteikė mums jų atverti. Teko spūdinti² namo.

– Šitokios kiaulystės kaip kažin ką nesitikėjau, – visą kelią niurzgėjo Alvydas. – Pasikviečia į gimtadienį, priima dovanas, o paskui neįsileidžia. Įdomu, ko jie prieš mus pasišiaušė? Kuo jiems neįtikome?

– Tikriausiai, – gūžtelėjau pečiais, – per mažai atnešėme gėlių. Matei, kiti atvilko po visą puokštę, o mes vos po vieną rožę. Dar po vieną odekolono buteliuką irgi galėjome nupirkti.

– Vis tiek iš tos Saulės Kičaitės pusės labai nemandagu, – neatlyžo mano pusbroliis, bet aš ničnieko jam neatsakiau, tik numojau ranka ir karčiai atsidusau. Argi iš mergaičių ko nors protingo gali tikėtis?

² Spūdinti – eiti iš lėto, nusiminus.

Dabar mudu domina tik vienas klausimas: į ką taip smalsiai pro langą žiūrėjo visi Saulės Kičaitės svečiai? Nejaugi į tuos murzius kačiukus?

až

sąžiningi nusmailgstyta beždžionę
velniaragis de ja gūžtelėjau nejaugi

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką Alvydas pasiūlė padovanoti Saulei? Kodėl?
- 2 Ką berniukai jai padovanojo? Ko jie bendraklasei palinkėjo?
- 3 Kaip mergaitė jautėsi po šių linkėjimų? Kodėl?
- 4 Papasakokite, kaip svečiuose vaišinosi Alvydas su pusbroliu.
- 5 Kodėl berniukai išbėgo į kiemą?
- 6 Kodėl paskui jiems teko eiti namo?
- 7 Koks klausimas kilo berniukams? Kaip jūs į jį atsakytumėte?
- 8 Išvardykite visus, jūsų manymu, netinkamus berniukų poelgius. Aptarkite su draugais, kaip kiekvienu atveju reikėjo pasielgti.
- 9 Nuoširdžiai atsakykite, ar niekada nepasielgėte panašiai kaip šie berniukai. O gal turėjote tokių svečių? Papasakokite.
- 10 Paaiškinkite apsakymo pavadinimo prasmę.
- 11 Paaiškinkite patarlės „Ir nuo vieno žodžio gali užgesti saulė“ reikšmę. Kuriai kūrinio daliai galėtumėte ją pritaikyti?
- 12 Padiskutuokite, kokias originalias dovanas galima dovanoti gimtadienio proga draugui ar draugei.
- 13 Sukurkite ir parašykite gimtadienio sveikinimus draugui ar kitam artimam žmogui. Gimtadienio sveikinimų rašymas – tai puikus būdas parodyti savo rūpestį ir dėkingumą brangiems žmonėms. Nuoširdus sveikinimas gali padėti gavėjui pasijusti mylimam, vertinamam ir prisimintam tokią nuostabią dieną.

Žodis, kuris padeda nugalėti baimę

I

„Kiek daug žino tas Juzas! – pagalvojo Saulius. – Tik kodėl mokykloje, kai išeina prie lentos, tai vis atsisukęs žiūri į klasę?..” Rudenį Juzas sėdėjo su Sauliumi viename suole. Tačiau mokytoja pradėjo Juzą barti, kad jis per diktantą žiūri į Sauliaus sąsiuvinį, ir pasodino paskutiniame suole vieną patį. Klasės gale, iškilusi aukščiau už kitas, kyšo Juzo galva, o siena toje vietoje nutaškyta rašalu. Visa klasė žino, kad Juzas bus jūreivis ir todėl nesimoko. O mokytoja sako, kad jis labai tingi. Sauliui sunku suprasti, kieno teisybė.

– Juzai, – klausia jis, – ar jūreiviams nereikia spręsti uždavinių?

– Visai ne!.. Jūreiviai pasižiūri į kompasą ir viską žino... Jiems ir dirbti nieko nereikia. Jie tik laivais plaukioja ir pypkes rūko. Ten rūkyti niekas nedraudžia. Nė gramatikos nereikia mokytis, nieko.

– O Aleksius sakė, kad jūreiviams reikia visko mokytis, – suabejojo Saulius. – Aš girdėjau, kaip jis tėveliui pasakojo.

– Tai niekai! Aš eisiu į tokį laivą, kur nereikia mokytis...

Praeina gera valanda. Irkluoja dviese, ir valtį vis suka į tą pusę, kur sėdi Saulius. Mat Juzo rankos stipresnės. Sauliui irklas sugrauzia pūsles, delnai dega kaip žarijomis apsvilinti. Tačiau jis stengiasi irtis iš visų jėgų.

– Sakyk, Juzai, ar mane priimtų į laivą? – klausia jis.

– Kas tave priims! – nusišaipto Juzas. – Į laivą priima tik drąsius... O tu juk visko bijai!..

– Juzai... O ką reikia daryti, kad būtumei drąsus?

– O! – reikšmingai atsiliepia Juzas. – Tai nėra taip paprasta! Reikia žinoti tokį vieną žodį. Kai apima baimė, jį sušnabždėk, ir pasidaro visai nebaisu...

– Pasakyk man, Juzai, tą žodį. Ir aš noriu būti drąsus!
– Negalima. Tai jūreivių paslaptis... – atsakė Juzas ir pagalvojęs paklausė: – O ką tu man duosi, jei pasakysiu?

– Kepurę saldinių kriausių! Gerai?

– Fui! – švilptelėjo Juzas. – Kas man tos kriaušės!..

– Aš tau dar vielos duosiu. Tėvelis man parvežė iš miesto. Ji blizga kaip auksinė... Na, Juzai?

– Apie tai reikia pagalvoti... Na, duok šen savo vielą. – Saulius padavė jam ritinėlių vielos. Juzas, tamsoje prisikišęs, jį apžiūrėjo, įsigrūdo į gilią kelnių kišenę ir tarė: – Pasakysiu, kai nuplauksime prie jūros. – Tikri pavojai prasidės tik jūroje.

Saulius sutiko palaukti.

atsisukęs spręsti dviese kriaušės ritinėlių

Klausimai ir užduotys

- 1 Apibūdinkite Juzo elgesį mokykloje. Kodėl Juzas nenorėjo mokytis?
- 2 Kas, jo manymu, jūrininkui svarbiausia?
- 3 Kaip Juzas patarė draugui nugalėti baimę?

II

Pamažu ėmė švisti.

Naktis vis balo ir balo, ir iš rūko išplaukė aukšti krantai, medžiai, krūmokšniai, namai. Jau galėjai matyti tarsi dieną, tiktai viršum upės ir laukų įlomėlėse¹ kybojo tirštas rūkas. Dabar jis atrodė baltas kaip vilna.

¹ Įlomė – žema vieta, slėnis, pakalnė.

Pakrantėje pasirodė sodyba. Ji stovėjo ant kalnelio, o į upę leidosi platus, gluosniais apaugęs takas. Iš toli per laukus į sodybąėjo telefono stulpų rikiuotė. Sodyba buvo tokia tuščia ir tyli, tarsi joje niekas negyventų. Pakėlusį ranką, rymojo šulinio svirtis, miegojo pirkia, obelys, didelis išsikėtojęs medis su gandrulizdžiu viršūnėje. Miegojo ir žali gluosniai, sumerkę į upę ilgas šakas. Tačiau tai, ką berniukai pamatė kalvelėje, juos labai nustebino. Prie tako gulėjo dvi ožkos – viena visiškai balta, kita pilka nugara ir su pilka dėme ant šono.

– Tai mūsų ožkos! – nudžiugęs suriko Saulius.

Jiedu tyliai priplaukė prie kranto, pastatė valtį ir palypėjo į kalvą.

– Ciba, ciba! – šnekino Saulius ožkas, eidamas artyn. Pamačiusios žmones, jos atsistojo, pasipurtė. Suskambėjo grandinės. Berniukai jau buvo visai arti, bet staiga ožkos pasisuko, ir Saulius

pamatė, kad ant kito pilknugarės šono taip pat buvo dėmė. O antrąjį buvo tik maža ožkytė su nedideliais plonais rageliais.

– Ne mūsų... – nusiminė Saulius.

Jie jau buvo besuką atgal, kai sodyboje sulojo šuo. O netrukus jis jau pasirodė šiapus tvoros ir, garsiai amsėdamas, leidosi pas vaikus. Šuo buvo didelis, juodas, ilga vilna ir nulėpusiomis ausimis. Juzas pasileido bėgti, net blauzdos švysčiojo. Saulius bėgo iš paskos, tačiau jam kojos kliuvo už kupstų, ir jis atsiliko.

– Juzai, – šaukė Saulius. – Palauk!.. Pasakyk tą žodį.

až

apaugęs ožkos nudžiugęs dėmė besuką

Klausimai ir užduotys

- 1 Perskaitykite rašytojo nupieštą ankstyvo ryto vaizdą ir pabandykite jį įsivaizduoti. Ar esate tokį vaizdą matę? Kokį įspūdį jis jums padarė?
- 2 Paaiškinkite, kaip suprantate pasakymą „Pakėlusį ranką, rymojo šulinio svirtis“.
- 3 Kodėl Saulius iš pradžių apsidžiaugė, o vėliau nusiminė?
- 4 Kaip pasielgė Juzas, užpuolus šuniui? Kodėl?

III

Bet Juzas išoko į valtį ir pasistūmė irklui. Valtis nučiuožė į upę. Saulius girdėjo, kaip jam už nugaros alsavo šuo. „Ak, kodėl Juzas nepasakė to žodžio...“ – tvinkčiojo galvoje, ir jis atsigrižo. Vieną akimirką išvydo prieš save juodus šuns gaurus, raudonus nasrus su baltomis iltimis ir piktas akis. Ir suprato – viskas baigta. Tuo pat metu Saulius užkliuvo ir apvirto. Jis nešaukė, tikrai susigūžė, įtraukė galvą į pečius. Dar spėjo pagalvoti apie tėtį, mamą, Onutę – kaip toli jie buvo šiuo metu... Ir užsimerkęs laukė, kada šuo suleis

į jį savo dantis. Tačiau šuo nekando. Praėjo kiek laiko, ir Saulius atsargiai pakėlė galvą. Šuo stovėjo šalia ir uždusęs sunkiai lekavo¹. Kai Saulius pažvelgė į jį, šuo draugiškai suvizgino uodega. Saulius įsidrąsino ir prašnekino:

– Eik šen, šuneli... Būk geras, nedaryk man nieko... Eikš, Kudliau...

Nenuleisdamas akių nuo šuns, Saulius atsistojo. Šuo priėjo arčiau ir palaižė ištiestą jo ranką. Dabar Sauliui pasidarė linksma, ir jis net nebežinojo, kaip padėkoti tam gerajam gyvulėliui. Prisiminęs, kad kišenėje turi duonos, jis atlaužė gabalą ir numetė. Kudlius duoną pagavo ore ir prarijo. O paskui žiūrėjo į akis, prašydamas daugiau. Saulius sušėrė visą duoną ir pasuko prie upės. Šuo jį lydėjo. Tikėdamasis, kad vaikas dar pavaišins duona, jis glaustėsi, šokinėjo ant krūtinės, kabinosi nagais į drabužius.

Kai Saulius atėjo prie kranto, Juzas priplaukė arčiau, baikščiai žvilgčiodamas į šunį.

¹ Lekuoti – kvėpuoti iškišus liežuvį.

– Nebijok, Juzai, jis visai draugiškas šunelis, – tarė Saulius.

Matydamas, kad Juzas nediršta plaukti prie kranto, Saulius paglostė šunį ir, pasiraitojęs kelnes, nubrido prie valtės. Jam vis dar buvo linksma ir gera. Jis norėjo daug kalbėti ir papasakojo Juzui, kaip susidraugavo su šuniu. Tačiau Juzas niūriai tylėjo ir, suraukęs kaktą, irklavo. Saulius atsisuko. Kudlius tebetupėjo ant kranto. Saulius jam draugiškai pamosavo.

– Klausyk, Juzai, kodėl tu pabėgai?..

– Aš?.. Aš pagalvojau, kad jis labai piktas...

– Juk tu galėjai pasakyti tą žodį...

Juzas tylėjo. O Saulius galvojo, kad be reikalo tikėjo jo pasakojimais apie jūreivius. Be reikalo jo visur klausydavo ir bijodavo, ir todėl duodavo jam nusirašyti uždavinius. Saulius atsiduso ir pasakė:

– Tu joks jūreivis, Juzai... Tu – niekas...

až

užsimerkęs nenuleisdama prisiminęs baikščiai žvilgčiodamas

Klausimai ir užduotys

- 1 Papasakokite apie Sauliaus susidūrimą su šunimi. Kaip jis galėjo baigtis?
- 2 Kodėl Saulius nesulaukė Juzo pagalbos? Kaip vertinate šį jo poelgį?
- 3 Kaip manote, ar Juzas iš tikrųjų žinojo žodį, padedantį nugalėti baimę?
- 4 Ką Saulius suprato? Savo mintis pagrįskite teksto žodžiais.
- 5 Kokia šio apsakymo tema ir pagrindinė mintis?
- 6 Pagalvokite apie savo bendraamžius. Ar tarp jų yra panašių į Juzą? Papasakokite.
- 7 Ar esate kada nors patyrę didžiulę baimę? Kaip tada elgėtės?

- 8 Parašykite rašinį apie tai, kas yra draugystė. Sugalvokite pavadinimą ir rašinyje įtaigiai išsakykite savo nuomonę.

Būk giriamas, bet pats nesigirk.

Ne draugas, kas už dviejų stalų sėdi, dvi kalbas kalba.

Ramutė Skučaitė

Apie mus ir kitus

Kur buvo pasaulis, kai mūsų nebuvo?
Kur dėsis pasaulis, kai mūsų nebus?
Kur paukštis, kur juosta danguj nuo lėktuvo,
Kur medis, numetęs geltonus lapus?

Čia buvo pasaulis, kai mūsų nebuvo.
Ir čia pasiliks, kai jau mūsų nebus.
O paukštis, dangaus giedrume atsibudęs,
Nuo medžio kitiems pačiulbės apie mus.

Klausimai ir užduotys

- 1 Į ką kreipiamasi eilėraštyje? Kodėl taip manote?
- 2 Kas svarbu eilėraščio kalbančiajam asmeniui?
- 3 Antras posmas – tartum atsakymas į pirmame posme iškeltus klausimus. Kas jame svarbu?
- 4 Suraskite eilutes, kuriomis nusakoma pagrindinė mintis. Paaiškinkite savais žodžiais.
- 5 Išmokite eilėrašį atmintinai ir jį gražiai padeklamuokite.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Ką norėtumėte išsaugoti iš dabartinio pasaulio savo bendraamžiams, kurie gyvens po šimto metų? Kurie dalykai jums ypatingai brangūs? Papasakokite ir nufotografuokite.

SKAITVARDŽIŲ REIKŠMĖ IR SKYRIAI

Skaitvardis yra kaitoma kalbos dalis, kuri žymi skaičių arba skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimus *kiek? kelintas? kelinta?* (*vienas, vienuolika, penkioliktas, šimtas antras*).

Nuo kitų kiekybę reiškiančių žodžių jis skiriasi skaičiuojamų daiktų kiekio tikslumu. Pvz.: *Ten buvo daugybė* (daiktavardis) *žmonių. Ten buvo šimtas* (skaitvardis) *žmonių.*

Skiriami du pagrindiniai skaitvardžių skyriai: **kiekiniai** (pasako daiktų skaičių arba patį skaičių ir atsako į klausimą *kiek?* – *penki, dešimt*) ir **kelintiniai** (nusako skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimą *kelintas? kelinta?* – *pirmas, septinta*). Kelintiniai skaitvardžiai gali turėti ir įvardžiutes formas (*trečiasis, trečioji*).

Skaitvardžiai dažniausiai vartojami su daiktavardžiais ir sudaro su jais žodžių junginį.

Vieni skaitvardžiai derinami su daiktavardžiais kaip būdvardžiai – giminėmis, skaičiais ir linksniais: *keturi namai, septyni sąsiuviniai, trečias mokinys, penkerios durys*. Jie kaitomi giminėmis ir linksniais, o kelintiniai – ir skaičiais.

Kiti skaitvardžiai nederinami su daiktavardžiais, o reikalauja kilmininko linksnio: *dešimt (ko?) mokinių, dvylika (ko?) varnų, šešetas (ko?) arklių, pusantro (ko?) litro*. Šie skaitvardžiai kaitomi skaičiais ir linksniais (*dešimtis – dešimtys, dešimties, dešimčiai*) arba tik linksniais (*trys, trijų, trims, tris*).

Skaitvardis sakinyje dažniausiai eina pažyminiu, rečiau – veiksniumi, tariniu.

- 1** Nurašykite mįsles. Kiekinius skaitvardžius pabraukite vienu brūkšniu, kelintinius – dviem. Mįsles įminkite.

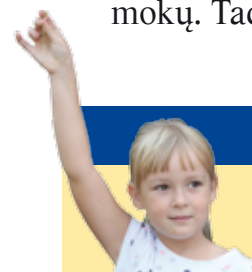
1. Šimtas arklių nepaveš, mano tėvas ant kupros paneš.
2. Viena raudona ateina, visus išvaiko.
3. Penki traukia, du vana-gai laukia, trečias į šulinį braukia.
4. Tik dvi pelytės, keturios uodegytės.
5. Šešiolika arklių važinėja po kalnus, po pievas vienom vadelėm.
6. Tūkstančiai brolių viena juosta sujuosti.
7. Penketas mažų tvartelių apie vieną kiemą, penketas mažų nykštukų čia gyvena žiemą.
8. Du skerdžiai milijonus avių gano.

- 2** Nurašydami tekstą, skaitmenis parašykite žodžiais. Kiekinius skaitvardžius pabraukite vienu brūkšniu, o kelintinius – dviem.

Trūko mokytojo kantrybė...

5 klasėje mokėsi 3 tingūs berniukai. Kad jų dykinėjimas nekristų į akis, nutarę neatlikinėti namų darbų skirtingomis dienomis. Didžiausias slinkius taip elgtis nutarė kas 3 dieną, 2 – kas 5 dieną, 3 – kas 6. Taip jie tikėjo sulaukti mokslo metų pabaigos, nė karto neįkliuvę visi 3. Tačiau netrukus atsitiko tai, ko jie nesitikėjo, – vieną dieną visi 3 atėjo neparuošę pamokų. Tada ir trūko mokytojo kantrybė...

A. Baltrūnas

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Paskaičiuokite, kelintą dieną tai įvyko.

- 3** Pagal pateiktus klausimus parašykite rašinėlį apie savo šeimą.

1. Kiek jūsų šeimoje narių?
2. Kiek metų vyriausiam šeimos nariui, kiek jauniausiam?
3. Kiek turi senelių? Kiek seneliams metų?
4. Kiek jūsų šeimoje vaikų: brolių, seserų?
5. Kelintas vaikas esi tu? Kiek tau metų?
6. Kurioje klasėje mokaisi?

7. Kada grįžti iš mokyklos, o vyresnieji iš darbo?
8. Kiek valandų ruoši namų darbus?
9. Kada visi einate miegoti?

4 Įrašykite praleistas raides. Pasirinkite penkis žodžių junginius ir parašykite su jais po sakinį.

dviej*se sąsiuvin*se, trij*se knyg*se, ketur*s sakinius, ketveri*s vartus, penk*s obuolius, penkeri*s karolius, penket*vištų, šeš*s mergaites, šešer*s keln*s, septyn*se valt*se, septyn*se ežer*se

5 Parašykite skaičius žodžiais, derindami juos su daiktavardžiais.

5 lapelių	po 6 pamokų
4 medžiuose	3 name
1 kartą	6 liepose
7 minutėmis	5 dieną
10 kriaušių	už 9 jūrų
per 4 savaites	13 valandą
9 šaukšteliais	8 vaikams

6 Įrašykite praleistas raides, skaičius parašykite žodžiais.

1. Turėjo juodu 12 sūn* ir 3 dukteris, kurių jaun*snioji buvo vardu Eglė. (tts.)
2. Čia jau 40 metų joks žmogus nebuvo u*klydęs. (A. Lb.)
3. 1 šone jis išdegino Lietuvos karalaitį šv. Kazimierą su lelij* rankoj, antroj pusėj – gauruotą lokį su medž*toju ir 3 skalikais. (A. Vč.)
4. Baltasis gandras sver* apie 4 kilogramus, o juodasis – apie 3. (R. B.)
5. Esu Degtukė, man 10, mokausi 3 klas*je, gyvenu vienkiemyj* prie miško. (L. S. Č.)
6. Tuomet prie obels pasirodė visi 9 broi*. (tts.)
7. Už sienos laikrodis girg*dėdamas atskaitė 12 dūžių. (R. L.)
8. Valtelė buvo per maža, kad išlaikytų 6 žmon*s. (P. D.)

KIEKINIŲ SKAITVARDŽIŲ POSKYRIAI. PAGRINDINIAI SKAITVARDŽIAI

Kiekiniai skaitvardžiai pagal reikšmę ir vartojimą skirstomi į **pagrindinius** (*vienas, šimtas, tūkstantis*), **dauginius** (*dveji, devyneri*), **kuopinius** (*dvejetas, devynetas*), **trupmeninius** (*viena antroji*).

Pagrindiniais skaitvardžiais vadinami įprasčiausi skaičių vardai (*vienas, du, dešimt, penkiolika, šimtas, milijonas*). Visiems pagrindiniams skaitvardžiams būdinga tai, kad jie turi vieno skaičiaus – vienaskaitos arba daugiskaitos – formą.

Skaitvardis *vienas* turi vienaskaitos formą, bet kartais pasakome ir *vieni*, kai jis vartojamas kaip būdvardis, pvz.: *Tai padaryti **vieni** juokai*. Neretai pasakome ir *šimtai, tūkstančiai, milijonai*, norėdami pabrėžti, paryškinti neapibrėžtą daugybę, pvz.: *Ne-klauskit meilės vardo – jai **tūkstančiai** vardu*.

Vieni pagrindiniai skaitvardžiai, kaip ir būdvardžiai, kaitomi giminėmis (*vienas, viena; du, dvi; dvidešimt vienas, dvidešimt viena; šimtas vienas, šimtas viena*), kiti, kaip ir daiktavardžiai, turi tik vieną giminę (*du šimtai, trys šimtai, trys dešimtys, septynios dešimtys*), dar kiti visai neturi giminės (*dvidešimt, trisdešimt, šimtas dešimt*).

Skaitvardis *vienas* gali turėti ir bevardės giminės formą (*vienas, viena, viena*). Šiais skaitvardžiais dažniausiai nusakome teiginių eilę, pvz.: ***Viena**, aš laiko neturėjau, o **antra**, nebūčiau turėjusi kuo atvažiuoti*.

Pagrindiniai skaitvardžiai kaitomi linksniais (išskyrus sutrumėjusius dešimčių pavadinimus: *dešimt, dvidešimt, trisdešimt*).

Įsidėmėkite, kaip linksniuojami skaitvardžiai *du, dvi* ir *trys*:

V.	du, dvi	trys
K.	dviejų	trijų
N.	dviem	trims
G.	du, dvi	tris
Įn.	dviem	trimis
Vt.	dviejuose, dviejose	trijuose, trijose

ĮSIDĖMĖKITE:

Kiekinių skaitvardžių *vienuolika – devyniolika* galininko galūnė yra trumpa, todėl nerašome nosinės. Pvz.: *Aš nusipirkau vienuolika sasiuvinių. Rytoj ateis aštuoniolika berniukų. Pamačiau penkiolika ančių.*

- 1 Išlinksniuokite žodžių junginius. Įsidėmėtiną galūnę pabraukite.
keturi obuoliai, keturios dienos, šeši ąžuolai, septynios valtytės
- 2 Įrašykite praleistas daugiskaitos vietininko galūnes. Skliausteliuose nurodykite skaitvardžių giminę.
1. Raudonviršiai vos tilpo ketur* (*mot. g.*) pintin*. 2. Rytoj penk* didžiausiuose Lietuvos miest* lietaus nenumatoma. 3. Šeš* dėž* raudonavo obuoliai. 4. Lengvosios atletikos varžybos vyko iškart trijų* miest*. 5. Aštuon* mokyklos kabinet* yra interaktyviosios lentos. 6. Devyn* lovel* saldžiai miega nykštukai.
- 3 Suskliaustuosius skaitvardžius parašykite reikiamu linksniu.
1. Kviečiame atvykti į margučių ridenimo šventę, kuri vyks š. m. balandžio (15) dieną (14) valandą mūsų mokyklos kie-

me. 2. Iki pamokos pabaigos liko (13) minučių. 3. Voras turi (8) kojas. 4. Už prekes sumokėjau (100) zlotų. 5. Mano senelė gimė prieš (70) metų. 6. (2) klasėse mokosi (30) mokinių. 7. Dabar yra (19) valandų ir (35) minutės. 8. Gandrai kasmet užaugina (3) ar (4) jauniklius.

- 4 Įrašykite praleistas raides. Pasirinkite penkis žodžių junginius ir parašykite su jais po sakinį.
trisd*šimt septyni *žuolai, ketur*sdešimt devynios ž*sys, per dvej*s run*tynes, po dviej* parų, trijuose *sočiuose, mil*onas žvaigždžių, keturis pavy*džius, tris m*sles, per dešimt dien*
- 5 Sudarykite sakinius, skaičius parašykite žodžiais.
1. Senelė, kilogramas, 2, apelsinai, nupirkti.
2. Nebūti, klasė, mokiniai, 2.
3. Mantas, liepa, diena, 7, grįžti.
4. Giria, rasti, Auksė, 7, baravykai, ir, 9, lepšės.
5. Parkas, 13, ąžuoliukai, pasodinti.
6. Pieva, 12, avys, ganytis, 19, ėriukai, ir.
7. Akvariumas, 3, žuvytės, nerasti.

- 6 Nurašydami tekstą, suskliaustuosius skaičius parašykite žodžiais.

Ypatingos knygos

Prieš penkis (100) metų vienuolis Gabrielius popieriaus lape sumanė parašyti (14 000) eilučių kūrinį. To lapo ilgis buvo (80), o plotis (60) centimetrų. O jei žiūrėsi iš toliau, lape pamatysi spalvotą Italijos žemėlapi. To pasiekta derinant raidžių dydį ir jų spalvas. Šį darbą vienuolis dirbo (4) metus. Buvęs Kauno dailės gimnazijos moksleivis Sigitas Staniūnas lietuviškos knygos (450) metų jubiliejui sukūrė didžiausią knygą Lietuvoje. Jos viršeliams prireikė net (3) karvių odos. Storiausia lietuviška knyga, matyt, būtų iš (19) amžiaus. Tai (1816) metais išspausdinta Biblija. Joje (1536) puslapiai, o jos storis net (11) centimetrų.

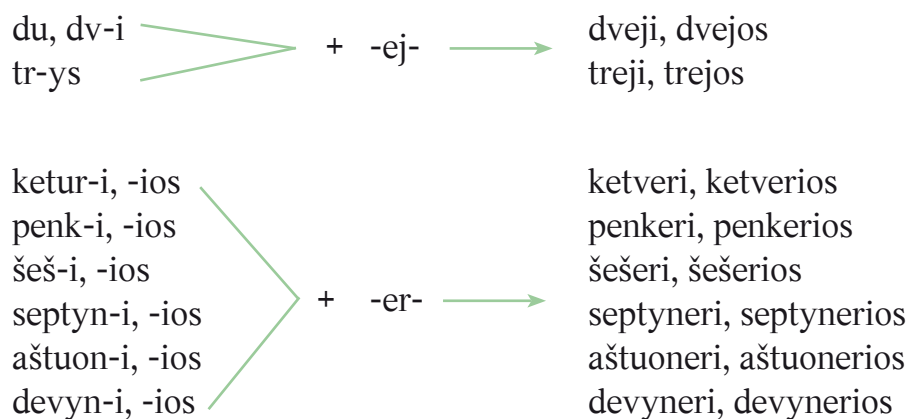
G. Raguotienė

DAUGINIŲ SKAITVARDŽIŲ DARYBA IR VARTOJIMAS

Dauginiai skaitvardžiai (nuo 1 iki 9), savo gramatinėmis ypatybėmis atitinkantys būdvardžius, vartojami su daugiskaitiniais ir tais daiktavardžiais, kurių daugiskaitos formos žymi porinius ar sudėtinius daiktus, pvz., *treji metai*, *dvejos žirklys*. Dauginio skaitvardžio senovinė forma *vieni*, *vienos* (pvz., *Penki tvartai* – *vienos durys*.) dabar vartojama greta su naujesne, pagal kitus dauginius skaitvardžius bendrinėje kalboje padaryta forma *vieneri*, *vienerios* (pvz., *Ši sezoną mūsų krepšininkai pralaimėjo tik vienerias rungtynes*.).

Dauginiai skaitvardžiai kaitomi giminėmis ir linksniais, bet nekaitomi skaičiais.

Dauginiai skaitvardžiai daromi iš pagrindinių su priesagomis *-ej-*, *-er-*.

1 Raskite ir nurašykite daugiskaitinius daiktavardžius. Parinkite jiems po dauginį skaitvardį.

pamokos, sūpynės, žirklys, replės, knygos, saldainiai, akiniai, kompiuteriai, krikštynos, lovos, džinsai, ledai, arbūzai, suknelės, vestuvės, varžybos, šokiai, rogės, vežimai, žuvis, metai

Pavyzdys. Trejos sūpynės.

2 Įrašykite praleistas raides, pabraukite dauginius skaitvardžius.

1. Septyn*ri metai man praėjo šitame miest*. 2. Giminėje š*s metais vyko net tr*j^os vestuvės. 3. Klasėje buvo penkiolika berniuk* ir tik kelios – penkios ar š*šios mergaitės. 4. Po tr*jų pralaimėtų run*tynių „Žalgiris“ pasiekė pergalę. 5. Šeš*tas berniukų žaidė tenis*. 6. Autobuso stotelėj* lūkur*vo septynetas mokinių. 7. Brolis nusipirko dvej*s kelnes ir tr*jus marškinius. 8. Jurgis liko dar vien*riems metams namie.

3 Raiškiai perskaitykite eilėrašį. Išrašykite dauginių skaitvardžių ir daiktavardžių junginius. Sutartiniu ženklu \wedge pažymėkite dauginių skaitvardžių priesagas.

Dauginiai skaitvardžiai

Dar vieni prapuolė metai.	Šildosi prie krosnies tyliai
Dvejos žirklys paausy.	Šešeri net kailiniai!
Trejos durys – trys ir batai,	Po septynerių rungtynių
Nei apsiavę, nei basi.	Mes atrodėm kaip velniai.
Ketverios akėčios skrenda.	Kam žaviajam aštuonkojui
Vargas tam, ant ko nukris.	Akiniai aštuoneri?
Kelnės penkerios neranda,	Slibinui kam devyngalviui
Spintos kaip atšaut duris.	Marškiniai devyneri?

Č. Navakauskas

4 Raštu išlinksniuokite žodžių junginius *treji akiniai*, *penkerios durys*. Galūnes pabraukite.

5 Parašykite skaitmenis žodžiais, suderinkite juos su daiktavardžiais.

3 išleistuvės	3 raitelių	2 metams	5 dienas
6 žirkles	12 turistų	4 marškiniais	2 replėmis
2 kilogramų	8 duryse	3 vartuose	3 kailiniais

6 Parinkite ir parašykite kiekinius pagrindinius ir kiekinius dauginius skaitvardžius šiems daiktavardžiams.

? obelų	? žirkles
? rogių	? grindis
? vartų	? piršlybas
? žąsų	? žvaigždes
? mįslių	? gatves
? arbūzų	? rungtynes

7 Pavartokite tinkamą skaitvardžių ir kitų su jais susijusių žodžių formą.

- Po (3 mėnesiai) atžala jau žydi. (P. M.)
- Susitikus (2 oro srovės), pasidaro sūkurys. (P. M.)
- (7 metai) dirbau rojaus sode. (J. K.)
- Už (2 žingsniai) iš po seno kelmo žievės išlenda driežas. (J. Jn.)
- (2 rogės) slenka priemiesčio gatve. (J. D.)
- Nužengė už (9 girios), už (9 upės), rado stiklo kalną, o prie to kalno stovi sena kalvė. (tts.)
- Savaitgalį mokyklos sporto salėje įvyko (2 krepšinio varžybos). (r.)
- Viskas paaiškėjo (1 vakaras), kai atėjo kelios mamos draugės. (G. M.)

KUOPINIAI IR TRUPMENINIAI SKAITVARDŽIAI

Kuopiniai skaitvardžiai reiškia kiekį kaip tam tikrą būrį (kuopa), pvz.: *Senelis laikė penketą arklių. Mums besikalbant, prisigretino dar dvejetas jaunuolių.* Jais taip pat apytiksliai nusakomas laiko, kitokių matų ar dalykų kiekis (*trejetas dienų, ketvertas žingsnių, penketas kilometrų*), pvz.: *Liko trejetas kilometrų kelio. Jis čia lankėsi prieš septynetą metų.*

Šių skaitvardžių yra aštuoni: *dvejetas, trejetas, ketvertas, penketas, šešetas, septynetas, aštuonetas, devynetas*. Jie reikalauja daiktavardžių kilmininko linksnio: *dvejetas vaikų, penketas arklių.*

Kuopiniai skaitvardžiai padaromi iš pagrindinių ir dauginių skaitvardžių su priesagomis *-et-*, *-t-*.

penk-i	}	+	-et-	→	penketas
šeš-i					šešetas
septyn-i					septynetas
aštuon-i					aštuonetas
devyn-i					devynetas

dvej-i	}	+	-et-	→	dvejetas
trej-i					trejetas
ketver-i					ketvertas

Kuopiniai skaitvardžiai **linksniuojami**, bet nekaitomi skaičiais ir giminėmis.

Pastaba. *Vienetas*, nors turi skaitvardžio šaknį ir priesagą *-et-*, nėra kuopinis skaitvardis, nes nerodo daiktų ar asmenų kuopos.

Trupmeniniai skaitvardžiai žymi trupmenų pavadinimus ir nepilnus dydžius. Juos dažniausiai sudaro kiekinis ir kelintinis įvardžiutinis skaitvardis: *viena antroji, trys penktosios, septynios dešimtosios*.

Prie trupmeninių skaitvardžių priskiriami ir mišriųjų skaičių pavadinimai: *pusantra, pusantraš; pustrėčio, pustrėčios*.

ĮSIDĖMĖKITE:

Trupmeninius skaitvardžius linksniuojame dvejopai.

- Jeigu trupmeninį skaitvardį sudaro žodžiai, suderinti gimine, skaičiumi ir linksniu, juos linksniuojame abu.
- Jeigu pirmasis skaitvardis valdo antrąjį (reikalauja kilmininko linksnio) – linksniuojamas tik pirmasis trupmeninio skaitvardžio žodis.

Įsižiūrėkite į trupmeninių skaitvardžių linksniavimą.

Linksniuojame abu skaitvardžius.

V.	viena antroji	trys penktosios
K.	vienos antrosios	trijų penktųjų
N.	vienai antrajai	trims penktosioms
G.	vieną antrąją	tris penktąsias
Įn.	viena antrąja	trimis penktosiomis
Vt.	vienoje antrojoje	trijose penktosiose

Linksniuojame tik pirmą skaitvardį.

V.	dvylika šimtųjų	trylika dešimtųjų
K.	dvylikos šimtųjų	trylikos dešimtųjų
N.	dvylikai šimtųjų	trylikai dešimtųjų
G.	dvylika šimtųjų	trylika dešimtųjų
Įn.	dvylika šimtųjų	trylika dešimtųjų
Vt.	dvylikoje šimtųjų	trylikoje dešimtųjų

- 1 Nurašykite eilėrašį. Vietoje skaičių rašykite kuopinius skaitvardžius. Įrašykite praleistas raides.

Kuopiniai skaitvardžiai ūkininkauja

Aptvare grakščiai risnoja
 (2) sartų žirgų.
 Juos priži*ri ir aploja
 (3) b*drių sargų.
 (4) jaut*kų taškos
 Pienių j*roj po lietaus.
 (5) avelių blaškos
 Tarpu žemės ir dangaus.
 (6) g*drių oži*kų
 Gaudo vapsvą ant kalvos.
 Net (7) triuši*kų

Juokiasi be paliovos.
 Dar (8) žąselių
 Taikos katinui įžnybt,
 O (9) paršelių
 Pro mieg*s tik žvygt, tik žvygt.

Č. Navakauskas

- 2 Išlinksniuokite žodžių junginius *dveji vartai, trejos rogės, dvejetas žirgų*.
- 3 Skaičius parašykite žodžiais. Paaiškinkite, kodėl pasirinkote būtent tokias formas.
 7 metai, 7 viščiukai, pasirodė 7 draugų, 4 bičiuliai, 3 durys, 3 marškiniai, 3 suolai, 9 žąsys, plaukiojo 9 žąsų, 8 kilometrai, ėjome apie 8 kilometrų, 5 kailiniai, 2 žirkklės, 24 metai, 7 lubos, 2 akiniai
- 4 Nusibraižykite ir baikite pildyti lentelę.

Ko?	Ką?	Kur?
penkių dvyliktųjų		
	dvi penktąsias	
trijų aštuntųjų		
	tris septintąsias	
		keturiose devintosiuose
	šešias tryliktąsias	
aštuonių devintųjų		

- 5 Trupmenas užrašykite trupmeniniais skaitvardžiais. Su pateiktais trupmeniniais skaitvardžiais ir greta jų esančiais daiktavardžiais sugalvokite ir parašykite po sakinį.
 $\frac{1}{4}$ pyrago, $\frac{3}{5}$ miško ploto, $\frac{2}{6}$ valandos, $\frac{1}{2}$ kilogramo, $\frac{2}{3}$ stiklinės

6 Išrinkite kiekinius skaitvardžius ir surašykite juos į lentelę. Įminkite mįsles.

1. Gražus ponaitis devyneriais kailiniais apsiraitęs.
2. Dvylika erelių, penkiasdešimt du karveliai, pusketvirto šimto žvirblių.
3. Dvylika šakelių supasi aukštai, kiekvienoj šakelėj keturi lizdai, kiekvienam lizdely septyni vaikai.
4. Šešetas ponų dirba, o septintas poilsiauja.
5. Vieną paslėpiau, tūkstantį radau.
6. Ateina bobelė su devyniom skarelėm, kas ją paliečia, tas gailiai verkia.
7. Yra tokie namai. Tuose namuose dvylika langų. Ant tų langų po keturis stiklus. Ant tų stiklų po septynias pauštes.

Pagrindiniai	Dauginiai	Kuopiniai	Trupmeniniai
	devyneriais		

KELINTINIAI SKAITVARDŽIAI

Skaitvardžiai, nurodantys tikslią skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsakantys į klausimą *kelintas? kelinta?*, yra **kelintiniai** (*pirmoji knyga, dvidešimt pirmas eilėje, penktas dviratinkas*).

Jie kaitomi skaičiais, linksniais, giminėmis ir gali būti įvardžiuotiniai.

Kelintiniai skaitvardžiai padaromi iš pagrindinių skaitvardžių su priesaga *-tas, -ta*, pvz., *ketvirtas, ketvirta; penktas, penkta*. Pamatinio žodžio forma kartais pakinta (*trys – trečias, trečia*), o skaitvardžiai *pirmas* ir *antras* turi visai kitą šaknį.

Visi kelintiniai skaitvardžiai linksniuojami kaip būdvardžiai. Šauksmininkas, kaip ir būdvardžių, sutampa su vardininku ir pri-

reikus gali būti pavartotas, pvz.: *pirmas mokiny, pirmi mokiniai*. Jeigu skaitvardis susideda iš kelių atskirų žodžių, linksniuojamas tik paskutinis žodis.

- V. trys šimtai dvyliktas
- K. trys šimtai dvylikto
- N. trys šimtai dvyliktam
- G. trys šimtai dvyliktą
- Įn. trys šimtai dvyliktu
- Vt. trys šimtai dvyliktame

ĮSIDĖMĖKITE:

Diena – moteriškosios giminės daiktavardis, todėl sakome: *Šiandien spalio penkiolika diena*.

- 1 Vietoj skaičiaus parašykite kelintinį skaitvardį reikiamu linksniu.
 1. Kaipmat sustojo viena šokėjų pora, tuoj kita, (3), (4).
 2. (3) dieną brolis prijėjo kryžkelę.
 3. Mes mokomės (6) klasėje.
 4. (2) suole sėdi mergaitės.
 5. Grybauti važiuosime jau (4) kartą.
 6. Krepšinio varžybose laimėjome (1) vietą.
 7. Gruodžio (24) švenčiamos Kūčios.
 8. (7) kilometre teko sustoti.
 9. (1) blynas dažniausiai prisvilęs.
- 2 Išlinksniuokite žodžių junginius *antra diena, trečias suolas*.
- 3 Sugalvokite ir parašykite po sakinį su šiais žodžių junginiais.

pirmą savaitę, trečia vieta (kuo?), dvyliktame kambaryje, pirmiems svečiams, penktus metus, šeštoje klasėje, antro patiekalo, dešimtą valandą
- 4 Pakvieskite savo mokyklos draugus dalyvauti sporto varžybose. Parašykite viešą skelbimą. Pavartokite pateiktus žodžių junginius.

19 dieną, 15 valandą, 6 klasės, 3 mergaitės, 5 berniukai, 2 rungtys

5 Įrašykite praleistas raides. Kelintinius skaitvardžius pabraukite.

Mano mokslai

Rudenį, maniau, išeisiu mok*tis. Ignas buvo žadėjęs, o kai priminiau, jis vėl savo giesm*:

– Pakentėk dar metus. Pats matai – vos duriam gal* su galu. Vienas senas, antras mažas, treč*s pasiligojęs.

Taigi jau ketvirt* rudenį, ketvirt* žiemą sėdžiu namie. Ignas vis dirba klump*s, o aš rūpinuosi gyvul*s, malkas kapoju, o pavakar*is nutveriu knyg*. Tikėsit ar netikėsit, aš net algebros mokausi...

Ignas priskaptuoj*, pridrož* klumpių pilną palov* ir siunč* mane į turg*. Va ir dabar vežu d* maišus klumpių, tr*s kilogramus sviesto, ketur*sdešimt k*šinių. Visk* reiks parduot. Bet aš nesiskundžiu – turguj* man sekasi. O kai sekasi, tai ir pat*nka.

K. Saja

6 Raskite skaitvardžius ir pagal pateiktą pavyzdį juos išnagrinėkite.

1. Laimingai užaugo devyni klykuoliukai Platelių ežere. (J. S.)
2. Trečios paros popietę pakilo smarkus vėjas. (V. D.)
3. Gražinkit man keturis tūkstančius arba duokit šen tikrąjį bilietą. (K. S.)
4. Susikrovėme kuprines ir dvejimams metams išvykome pakeliauti. (r.)
5. Devynias upes plaukte perplaukiau, o šią dešimtą nerte pernėriau. (tts.)
6. Pušies kamienas apačioje siekia keturis metrus, pušiai stiebiančias į viršų, skirtingai nei daugelio medžių ne plonėja, o storėja, dviejų metrų aukštyje kamieno storis net penki metrai. (r.)
7. Dvejetas mažučiu vaikų, prisikišusių prie apšalusio langelio, žiūri į taką, ar neužjuoduos motulė grįždama. (L. P.)
8. Aukšti balto smėlio kalnai vietomis pakyla daugiau negu šešiasdešimt metrų. (R. B.)

Skaitvardis	Skyrius pagal reikšmę	Kiekinių skaitv. poskyris	Giminė*	Skaičius*	Linksnis*
devyni	kiekinis	pagrind.	vyr.	dgs.	V.

* jei turi

ĮVARDŽIUOTINIAI SKAITVARDŽIAI

Įvardžiuotiniais skaitvardžiais ką nors išskiriame iš kitų daiktų, įvykių, datų (*trečioji karalaitė, Vasario šešioliktoji*).

Įvardžiuotinę formą gali turėti tik kelintiniai skaitvardžiai.

Įvardžiuotiniai skaitvardžiai daromi ir linksniuojami taip, kaip ir įvardžiuotiniai būdvardžiai.

trečiam + jam → trečiajam trečiai + jai → trečiajai
trečią + jį → trečiajį trečią + ją → trečiają

Vienaskaita

V.	ketvirtasis	ketvirtoji
K.	ketvirtojo	ketvirtosios
N.	ketvirtajam	ketvirtajai
G.	ketvirtąjį	ketvirtąją
Įn.	ketvirtuoju	ketvirtąja
Vt.	ketvirtajame	ketvirtojoje

Daugiskaita

V.	ketvirtieji	ketvirtosios
K.	ketvirtųjų	ketvirtųjų
N.	ketvirtiesiems	ketvirtosioms
G.	ketvirtuosius	ketvirtąsias
Įn.	ketvirtaisiais	ketvirtosiomis
Vt.	ketvirtuosiuose	ketvirtosiose

Kelintiniai įvardžiuotiniai skaitvardžiai sudaro antrąją trupmeninių skaitvardžių dalį: *viena aštuntoji, dvi trečiąsias*. Jie yra moteriškosios giminės.

1 Pateiktiems daiktavardžiams pritaikykite reikiamo linksnio įvardžiuotinius skaitvardžius *antrasis, antroji*.

▲ mėnuo	▲ lauką	▲ eile	▲ vardu
▲ klasė	▲ dieną	▲ knygoje	▲ užduoties

2 Įrašykite tinkamus skaitvardžius.

1. Šarka ▲ išgirdo tą žinią ir nuskubėjo pranešti savo giminiui. (J. A.) 2. Sausį išgirstame ▲ didžiosios zylės giesmę. (S. P.) 3. Atėjo ▲ Velykų diena. (P. M.) 4. Čia lietaus ▲ lašai stambūs pradėjo jau pakšnoti. (Ž.) 5. Sutemus visi trys valgė savo ▲ vakarienę. (R. G.) 6. Rugienoje, papieviuose ir slėniuose prasideda jauniklių ▲ medžioklės. (J. S.) 7. ▲ kartą su dudučiu susidūriau tik po daugelio metų. (J. S.) 8. Tarptautiniame estrados ir humoro konkurse cirko meno nominacijoje „Šypsenos“ atstovai iškovojo ▲ ir ▲ vietas. (r.)

*pirmąją * antrąją * pirmieji * pirmoji * pirmąją * trečiąją
pirmoji * pirmąją * antroji*

3 Įrašykite praleistas raides. Įvardžiuotinius skaitvardžius pabraukite. Skliausteliuose nurodykite jų gramatinius požymius.

1. Pats direktorius nuvedė ją į penkt**j** klasę, kur kaip tik vyko anglų kalbos pamoka. (B. V.) 2. Treč*jai, jauniaus*jai, dukter* tėvas parvežė baltą gėlę. (tts.) 3. Gimnazijoje buvo paprotys kasmet birželio trylikt*j* sveikinti prezidentą su vardadieniu. (A. G.) 4. Visą gyvenimą prisimenu pirm*j* dieną tame mieste prie jūros. (R. K.) 5. Pirm*sias tris dienas alkis Kikilį kamavo labiausiai. (R. L.) 6. Mudu užkopėme laiptais į antr*j* aukštą. (J. Mk.) 7. Ketvirtasis peliukas apuostė pupą iš visų pusių ir patvirtino, kad tikrai brolio teisybė. (J. A.) 8. Kai eisi š*ndien per mūsų girią, atrasi vakare mūsų treč*j* brolių, kuris turi valdžią ant visų paukščių. (tts.)

Pavyzdys. Pats direktorius nuvedė ją į penktąją (mot. g., vns. G.) klasę.

4 Nurašykite žodžių junginius. Pabraukite kelintinius skaitvardžius, skliaustuose nurodykite giminę, skaičių, linksnį, parašykite to paties linksnio įvardžiuotinę formą.

septintam suolui, trečių eilių, penkta mokinė, dvidešimt penktą dieną, keturių mokinių, antroje dalyje, antrą knygą, dešimtą dieną, šeštame name, tris vardus, penktai gėlei, pirmą rudenį, septynetas paukščių, trečias roges, trečią brolių, šeštą valandą, aštuntą sąsiuvinį, pirmame aukšte

Pavyzdys. Septintam (vyr. g., vns. N.) suolui – septintajam.

5 Sugalvokite ir parašykite po sakinių su šiais žodžių junginiais.
devintoji diena, pirmąją vietą, gavau šešias septintąsias, dėkoju pirmajam mokytojui, po dviejų pirmųjų pamokų, ties dešimtają stotele

6 Skliausteliuose pateiktus žodžių junginius pavartokite reikiamu linksniu.

1. Tomui teko pasitenkinti (trečioji vieta). 2. (Ketvirtasis aukštas) įsikūrė senovinių daiktų krautuvėlė. 3. Mūsų moky-

kla neseniai šventė (penkiasdešimtosios metinės). 4. Prisime-
nu (pirmasis susitikimas). 5. Atsikėliau su (pirmieji gaidžiai).
6. Netikėtai išvydome (pirmosios žibutės).

SKAITVARDŽIŲ SUDĖTIS IR DARYBA

Pagal sudėtį skaitvardžiai skirstomi į **vientisinius**, **sudurti-
nius** ir **samplaikinius**.

Vientisiniais skaitvardžiais vadinami tie, kurie turi vieną ša-
knį: *vienas, -a, pirmas, -a, penkeri, -ios, šimtas*.

Sudurtiniai skaitvardžiai yra tie, kurie turi dvi šaknis: *dvide-
šimt, devyniasdešimt*. Jie sudaryti iš dviejų skaitvardžių.

Samplaikiniai skaitvardžiai susideda iš kelių atskirų skaitvar-
džių, vientisinių arba sudurtinių, pvz.: *keturiasdešimt penki, ketu-
rios dešimtys, viena penktoji, dvidešimt antras*.

Skaitvardžiai		
Vientisiniai	Sudurtiniai	Samplaikiniai
Turi vieną šaknį. <i>devynetas penki penktas pirmas</i>	Turi dvi šaknis. <i>septyniasdešimt pusantro septyniasdešimtas</i>	Susideda iš kelių atskirų skaitvardžių. <i>du šimtai keturi tūkstantis penki du šimtai ketvirtas viena antroji</i>

ĮSIDĖMĖKITE:

Sudurtiniuose skaitvardžiuose visada rašome *-ia*:
keturiasdešimt mokinių (keturias + dešimt),
aštuoniasdešimt knygų (aštuonias + dešimt).

Samplaikinių kiekinių skaitvardžių linksniuojami visi kaitomi
linksniais žodžiai.

- V. du šimtai dvidešimt dvi
- K. dviejų šimtų dvidešimt dviejų
- N. dviem šimtams dvidešimt dviem
- G. du šimtus dvidešimt dvi
- Įn. dviem šimtais dvidešimt dviem
- Vt. dviejuose šimtuose dvidešimt dviejose

Samplaikinių kelintinių skaitvardžių linksniuojamas tik pa-
skutinis žodis.

- V. du šimtai dvidešimt antra
- K. du šimtai dvidešimt antros
- N. du šimtai dvidešimt antrai
- G. du šimtai dvidešimt antrą
- Įn. du šimtai dvidešimt antra
- Vt. du šimtai dvidešimt antroje

ĮSIDĖMĖKITE:

Data galima rašyti ilguoju ir trumpuoju būdu.

2023 m. rugsėjo 1 d. arba 2023 09 01
2024 m. vasario 16 d. arba 2024 02 16

1 Nurašydami žodžių junginius, skaičius parašykite žodžiais.
80 mokinių, 33 ąsočiai, 40 saulėgražų, 51 mįslė, 76 ąžuolai, 9 dienos, 165 ąštai, 265 moksleiviai

2 Išrašykite skaitvardžius ir apibūdinkite juos pagal sudėtį.
1. Bėgantys amžiai nedrįso paliesti jos grožio, ir šiandien ji stovi tokia pat, kokia buvo pastatyta daugiau kaip prieš keturis šimtus metų. 2. Pačioje penkioliktojo amžiaus pabaigoje gyveno Lietuvoje garsus meistras Vaitiekus. 3. Pastatysiu aš tą bažnyčią iš trisdešimt trijų formų plytų, jų bus tiek, kiek pragyveno šioje žemėje Jėzus Kristus, mūsų Viešpats. 4. Ir kiekvienos plytos forma vaizduos vienerius jo gyvenimo metus. 5. Štai jau šešis šimtus metų stovi Galvės ežero saloje Trakų pilis, štai jau šešis šimtus metų gyvena Trakuose karaimai. 6. Dvejus metus priešinosi ponai, nenorėdami pripažinti Barbaros Radvilaitės karaliene, bet pagaliau tūkstantis penki šimtai penkiasdešimtaisiais metais Krokuvoje ji buvo iškilmingai vainikuota. 7. Mirė Žygimantas Augustas vos penkiasdešimt dvejų metų sulaukęs.

Pagal A. Ramoną

Pavyzdys. Keturis šimtus metų (samplaikinis).

3 Įrašykite tikslią datą ilguoju būdu. Skliausteliuose parašykite tą pačią datą trumpuoju būdu.

1. Mano senelė gimė ▲, o senelis ▲. 2. ▲ aš pradėjau lankyti mokyklą. 3. ▲ mano mamytei sukako ▲ metai (metų). 4. ▲ švęsime tėvelio gimtadienį. 5. ▲ baigsiu pagrindinę mokyklą.

4 Įrašykite praleistas raides. Taisyklingai perskaitykite mįsles ir jas įminkite.

1. Trys šimtai šeš*sdešimt penki vievers*, penk*sdešimt trys varnos, dvylika krankl*, vienas sakalas. 2. Devyni broli* vien* kepurė d*vi. 3. Gražus gražus ponaitis, devyn*riais kailin*s apsilkęs. 4. Du bėga, du v*ja, š*ši šimtai švilp*.

5 Skaičius parašykite žodžiais, skaitvardžius pabraukite.
Bitės gyvena gausiomis šeimomis. Iki 60, o kai kada iki 100 000 bičių būna šeimoje vasaros mėnesiais. Pavasarį 1 šeimoje telieka vidutiniškai 12 000–15 000 bičių.

Bitė turi 5 akis. Galvos šonuose – 2 didelės, viršugalvyje – 3 mažas. 3 mažosios panašios į žmogaus akis: jos labai jautrios. 2 didžiosiomis akimis bitė mato tik šviesoje ir tik tolimus daiktus.

R. Budrys

6 Parašykite šių samplaikinių skaitvardžių kilmininką, galininką ir įnagininką.

Skaitvardis	K.	G.	Įn.
tūkstantis penki šimtai trys			
keturi šimtai du			
dvi ketvirtosios			
šimtas keturiasdešimt pirmas			
viena aštuntoji			
penkiasdešimt penkta			

SKAITVARDŽIŲ KARTOJIMAS

- 1 Atsakykite į klausimus.
1. Kas yra skaitvardis?
 2. Kaip skaitvardžiai skirstomi pagal reikšmę? Pateikite pavyzdžių.
 3. Kaip skaitvardžiai skirstomi pagal sudėtį? Pateikite pavyzdžių.
 4. Su kuriomis priesagomis daromi kelintiniai, dauginiai ir kuopiniai skaitvardžiai?

5. Kurios kalbos dalys yra šie žodžiai: *pirmininkas, pirmauti, pirmasis, pirmutinis, dvidešimt, dvigubinti, dviratis, dviratis*?
6. Iš kurių požymių galima pažinti dauginius ir kuopinius skaitvardžius?
7. Kodėl, sakant datą, paskutinis skaitvardis yra moteriškosios giminės (*birželio penkta*)?

2 Įrašykite praleistas raides. Skaičius parašykite žodžiais.

Skaičiai

Kurie skaič* dažniausi pasakos*? Turbūt iškart atsakytumėte: 3, 9, 12. Gal čia sl*piasi ka*kokie burtai? Gal skaič* turi fantastinę gal*? Kodėl ne vienas išsig*sta išgirdęs grėsmingaj* 13?

Palikime spėlion*s ramybėje. Teskrieja mūsų mintys į žav*sias pasakų šalis. Antai matome 3 seseris. Jauniaus*jai netrukus teks 9 metus praleisti jūros gelmės*. Paskui ji su 3 sūnumis ir 1 dukrel* 9 dienas viešės tėviškėj*. O 9 baigiantis... T*sti turbūt nebereikėtų. Juk čia prisiminėm nuostabi*j* pasaką... (parašykite jos pavadinimą).

A. Zabolka

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Kokių dar žinote pasakų, kuriose būtų skaitvardžių?

3 Įrašykite praleistas raides. Pabraukite dauginius skaitvardžius.

Seno ąžuolo pasakojimas

Vienoj* pamiškėj* augo senas ąžuolas. Sakoma, kad jis turėjo daugiau kaip tūkstant* septynis šimtus devyn*sdešimt trejus ar šeš*rius metus. Kartais jis pasakodavo smalsuoliams, kad

pirm*jų metų vasar*, kai jis gimė, augusios net už jį did*snės gėlės. Visi lyg susitarę vadino ąžuol* gir* valdovu, nors jis tr*jetą ar ketv*rtą metų jau nebežydėjo, neaugino gil*. Vėj*s kedeno senas, apkerpėjus*s šakas.

Vien* pavasarį ant pačios jaun*sios šakos, kuriai tebuvo trys šimtai penkia*dešimt metų, susikrovė žied*lis ir ėmė meg*tis gilė.

V. Petkevičius

4 Parašykite žodžių junginius, vartodami suskliaustuosius žodžius. Su keturiais žodžių junginiais sugalvokite po sakinį.

nuo 5 (kriaušė)	į 23 (kilometras)	už 154 (knyga)
prie 4 (kilogramas)	su 3 (jaunuolis)	už 2 (marškinėliai)
po 9 (metai)	iš 35 (mokinys)	iki 3 (kartas)

Pavyzdys. Nuo penkių kriaušių.

5 Perskaitykite tekstą. Raskite skaitvardžius ir nurodykite jų skyrių (kiekinių – ir poskyrių), apibūdinkite sudėtį (vientisinis, sudurtinis ar samplaikinis).

Apie save

Sveiki, susipažinkime! Esu Rasa.

Gimiau gegužės dvidešimtą dieną apie keturioliktą valandą. Gyvenu šešioliktame name, šešiasdešimt trečiame bute.

Esu turtinga: turiu vieną mamą, vieną tėtį, du senelius, dvi močiutes, aštuonis pusbrolius, aštuonias pusseseres. Turiu dvi akis, dvi ausis, vieną nosį ir burną, milijoną plaukų, jei netikite – suskaičiuokite. Trečius metus auginu papūgą, kuri jau sulesė kokią toną grūdų. Vasarą močiutei padedu prižiūrėti penkiolika vištų ir vieną gaidelį.

Mokytoja liepia prisiminti kuo daugiau skaitvardžių, tai prašom, rašykite su manimi: penkias šeštąsias, keturiasdešimt

devyni, su viena penktąja, trejetas, penkeri, dvejetą, aštuoneri, devyniasdešimt pirmas, keturias dešimtąsias...

R. Pačkauskaitė

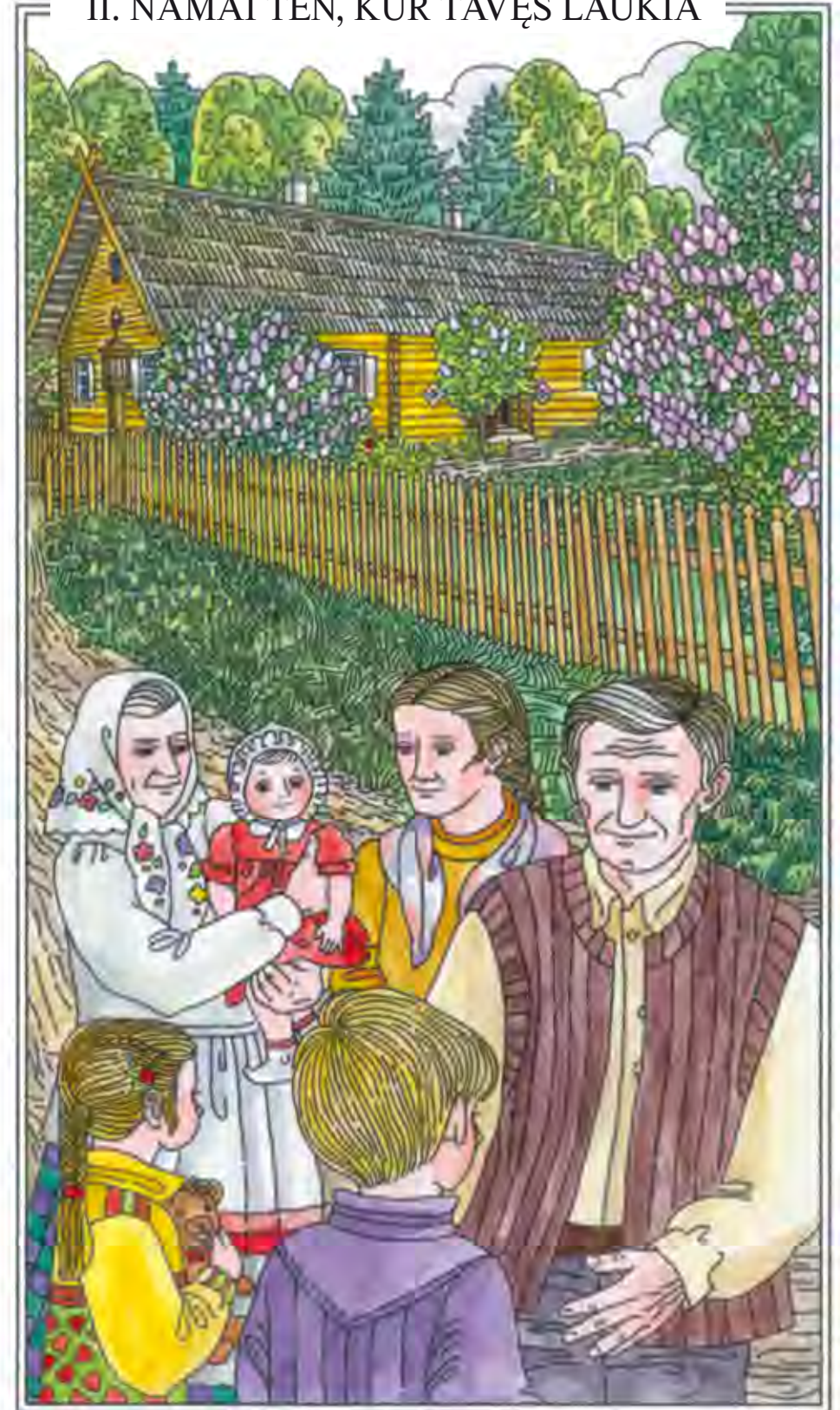
6 Pamėginkite ir jūs skaitvardžių kalba papasakoti apie save arba jūsų šeimą. Galite parašyti ir trumpą gyvenimo aprašymą – paminėti svarbiausius gyvenimo faktus ir datas (kada gimėte, kada pradėjote lankyti mokyklą, nuo kada lankote vieną ar kitą būrelį, muzikos mokyklą, kokias prizines vietas laimėjote įvairiose varžybose, konkursuose ir t. t.).

7 Pasakykite šiuos sakinius su neiginiu. Pasikeisdami skaitykite ir prieštaraukite. Stebėkite, kaip keičiasi gramatinės formos.

1. Matau du arklius. 2. Alma turi penkis pieštukus. 3. Septyni mokiniai susirgo. 4. Seseriai padovanojau vieną gražią gėlę. 5. Mes valgome tris kartus per dieną. 6. Brolis vakar sudaužė tris puodus. 7. Įsisiuvau dvi sagas. 8. Už traukinio bilietą sumokėjome aštuonis eurus. 9. Išsiuntėme devynis atvirukus. 10. Mama vaikams davė šešias kriaušes.

II. NAMAI TEN, KUR TAVĘS LAUKIA

Tėviškė

Tarp medžių kabo prieblanda¹ vakarė.
Balta migla užlieja arimus.
Ir piemenų apvainikuotos karvės
Karališkai sugrižta į namus.

O kiemas kvepia dilgėlėm ir pienu,
Vaikystės duona, pasakų linais.
Ir virš kopūstų daržo jaunas mėnuo
Jau rūpinas gležnų daigų sapnais.

Pavalgyta ir katei lakt įpilta.
Gyvenimas gal ir ne toks sunkus,
Kol basos kojos jaučia žemę šiltą,
Kol neša klėtin miegančius vaikus.

Užmikite ramiai žaliuosiuos kloniuos,
Kai virš stogų balta, tyli šviesa.
Ir mano aukšto miesto žalios bonios²
Stovės kaip eglės jūsų sapnuose.

¹ Prieblanda – temimo laikas, vakaro prietema.

² Bonia, bonė – čia: bokštas.

Klausimai ir užduotys

- 1 Koks metų laikas ir koks paros metas vaizduojami eilėraštyje?
- 2 Kokius vaizdus regite, skaitydami kūrinį?
- 3 Kur link krypsta skaitomų eilių veiksmas?
- 4 Kokie lyrinio herojaus jausmai atskleidžiami eilėraštyje?
- 5 Raskite kūrinyje perkeltinės reikšmės žodžių ir posakių. Kokia jų reikšmė?

Lyrinis herojus (arba lyrinis subjektas, eilėraščio žmogus) – kalbantysis, kurio emociniai išgyvenimai atskleidžiami eilėraštyje.

Metafora

Grožinėje literatūroje vaizdingų posakių vartojimas netiesiogine, perkeltine prasme vadinamas **metafora**.

Eilėraštyje „Tėviškė“ poetas sako:

„Tarp medžių **kabo** prieblanda vakarė.
Balta migla **užlieja** arimus.“

Paryškintų žodžių negalima suprasti tiesiogine prasme. Prieblanda negali kaboti, mes tik jaučiame, kaip ima temti; migla neužlieja laukų, ji juos gaubia, padengia... Čia šie žodžiai vartojami perkeltine prasme, todėl jais išsakoma mintis darosi mums aiškesnė, ryškesnė, juose įdėta daugiau poeto meilės ir šilumos.

Kur bakūžė¹ samanota

Sutrumpinta

I

Vakare prieš Žolinę Karužų šeima jau buvo nusikėlus į naują pirkia.

Senelė, tėvas ir trys vaikai buvo suėję į naują namą, kur sienojai, dailiai nuobliuoti ir šviežiai susamanoti, kvepėjo sakais ir pušimi. Net ir piemenėlis Jurgutis anksčiau parsiginė kaimenę ir su tarnaitė Danute lesino viščiukus ant takelio prie durų.

Naujoje, sakais ir pušimi kvepiančioje pirkioje buvo tylu. Močiutė sėdėjo prie krosnies, kuždėdama rožančių. Tarpais ji sukinuodavo galvą, lyg sau pritardama, ir šnekėdavo viena:

– Jūs, mano vaikeliai, raibieji sakalėliai...

Į jos žodžius niekas neatsiliepdavo.

Tėvas jau kelintą sykį varstė duris, žiūrėdamas, ar jos vis dar girgžda. Jos girgždėjo, lyg užuistas šunytis sucypdamos, kai tik jas pradarydavo. Paskui jis sustojo prie stalo. Motina ir vaikai atsigrėžė į jį, lyg tikėdamiesi, kad jis pasakytų: „Štai kokią trobą pasistatė!“ Gal tėtis ir norėjo ką tarti, bet palūkuriavęs jis vėl stumdė krėslus, kad kiekvienas daiktas būtų savo vietoje.

Vyriausiam Karužų sūnui Kaziukui kaip tik rodėsi, kad nei kėdės, nei stalai, nei paveikslai čia neturi savo vietos. Senojoje pirkioje, kurios sunkus šešėlis niūksojo² tuoj pat už langų ir temdė visą vakarinį šoną, kiekvienas baldas nuo neatmenamų laikų lyg augte priaugęs stovėjo pasienyje ar kertėje, ir būtų sakęs, kad amžinai ten pasiliks. Šiame kambaryje jie buvo tartum pamesti ir tokie pat nesavi kaip tie žmonės.

¹ Bakūžė – sena prasta pirkia.

² Niūksoti – paniurusiam tūnoti.

Berniukas žvelgė į daiktus, į mamą, kuri senoviškon skryniūn krovė drobes, ir į mažąją savo seselę Marytę, kai ji, smulkučiukėmis savo rankelėmis prisiliesdama, gelbėjo motinai audeklus dėlioti. Trapi, šviesiaplaukė, neseniai iš ligos pakilusi, seserėlė rodėsi labiausiai supainiota šios namų permainos ir baikščiomis akytėmis sekiojo mamą, lyg būtų norėjęs ko klaustis ir vis nedrįsdama.

Jaunesnysis sūnus Stepukas vaikščiojo po pirkia tvirtais žingsniais, kaukšėdamas klumpėmis po naują aslą. Rankas už nugaros susinėręs, jisai čia ratelį³ stuktelės iš vietos, čia krėslą pastūmės arba šliures⁴ paspirs po krosnimi. Tarpais jis susiraukdavo ir sustodavo prisidėjęs pirštą prie smilkinio. Matyti, jam knietėjo, kad tėtis, brolis ar mažoji sesuo pastebėtų jo rūpestį.

Galop jis tarė:

– Va tai suku galvą ir vis niekaip negaliu.

Motina paklausė:

– Ko gi tau reikia, Stepuk?

– Tai va, man vis neaišku: o kur aš gulėsiu? Ten miegos Kaziukas, ten tėtis, ten močiutė, bet kurgi aš?

– Nesikrimsk, vaikeli. Jau mes seniai priemenėj tau lovaitę paklojom.

– Aha! – atsidūsejo vaikas ir vėl kaukšėjo po aslą.

– Naje, tą kaktusą būtų geriau pastačius ant ano lango, – vėl atsiliepė jisai.

Rimtais, aiškiais žingsniais berniukas pernešė kaktusą.

Kazeliui buvo graudu. Jo siela nebuvo tokia ūkininkiška kaip jauniaus broliuko. Jis pats nenumanė, ko jam skaudu ir gaila. Jis matė, kad ir tėtis, ir mama, ir senelė buvo liūdni. „Ko jiems taip nyku ir neramu?“ – mąstė sau vaikas. Ūmai lyg nušvito jo mintyse: jis ir pirmiau žinojo, kad jiems buvo nesmagu palikti senąją pirkia, bet tik dabar jam buvo aišku, kad visas šis liūdesys yra paskutinio atsisveikinimo aimana. Taip kiekvienas daiktas, žmogus ir

³ Ratelis – verpimo prietaisas.

⁴ Šliurė – kasdienis apavas mediniu padu ir odiniu viršumi, korpė.

žvėris vieną dieną pastaru⁵ žvilgsniu pasižiūrės į nusėdančią saulę ir jau niekam nebus reikalingas, kaip toji lūšnelė, pilna atsiminimų, pasakų, dainų, gimdymo vaitojimų, šokių, verksmų, barnių, krikštynų klegesio ir tartum alsuote alsuojanti visu tuo praėjusiu gyvenimu. Dabar ji, sunki, aukštu stogu, metė savo niūrų šešėlį naujam namui, apleista, likusi be padėkos ir be meilaus žodžio.

az anksčiau atsigręžė sakęs nedrįsdama mąstė senąją

Klausimai ir užduotys

- 1 Kada prasideda pasakojimo veiksmas?
- 2 Papasakokite, kaip jautėsi Karužų šeima naujoje pirkioje.
- 3 Kodėl naujame name visiems liūdna ir graudu?
- 4 Kuris šeimos narys ypač aiškiai jaučia bendrą nuotaiką ir įdėmiai stebi kitų veiksmus ir elgesį? Ką jis pastebi? Kaip jį patį apibūdina rašytojas?

II

Vaikas išbėgo į sodą ir apkerėtas sustojo: ten tai niūksojo senutė jo pirkia.

Jam pasirodė, kad niekadoms jis nebuvo jos matęs tokios kaip šį giedrą ir šviesų vakarą.

Stogo samana, saulėleidžio spindulių užlieta, buvo tokia žalia, taip grynai žalia, kad net žadą gniaužė bežiūrint. Nuo vakarinių atspindžių maži, kreivi langai žėrėjo raudoni, lyg ugnim ir krauju pasruvę.

Žiūrėjo Kazelis į tą žalią stogą, į samanų kuokštus, tirštus ir švarius, žiūrėjo į tuos žiogrelius ant kraigo ir į senovinius iš me-

⁵Pastaras – galutinis, paskutinis.

džio drožtus paukščius stogo galuose. Niekados jam toji pirkia nebuvo tokia graži ir tokia žalia kaip tą dieną, ir niekadoms jam širdies taip nesuskauo kaip dabar, kada netikėtai ant samanų pamatė užmestą šluotražį.

Atsiminė, kaip prieš penketą metų jisai lakstė aną šluotražį apsižergęs, jodinėjo ir žvygavo. Iš pirkios tada išbėgo jo vyresnioji sesuo Katriutė ir puolėsi šluotos atimti. Nutvėrę už galų, abu jie tampėsi rėkdami ir paraudę iš pykčio, kol jis ištraukė ražą. Katriutė vėl šokosi prie jo, ir, matydamas, kad neišlaikysias, jis sviedė oran šluotą, kuri nukrito ant stogo. Susikibę jie draskėsi ir susikruvino. Perskyrė juos mama. Rietynėse visados ją laikė kalta, nes ji buvo smarki ir, kai supykdamas, niekam nenusileisdavo. Tą pat vasarą jinai mirė džiova...

Jau daug sykių šie sodai pražydėjo ir vaisius užmezgė. Ant medinio Katriutės kryželio kapinėse jau kerpė¹ užaugo, o šluotra-

¹Kerpė – mažas, smulkus augalas, kerojantis ant akmenų, medžių, stogų.

žis buvo kaip buvęs ant stogo, – ir kodėl Kaziukas kaip tik nūnai praregėjo, kad niekas jo nenuėmė nuo tos žalios, akį veriančios samanos?..

Nuleidęs galvą, jis prisiartinio prie pirkios, čiupinėjo storas jos sąsparas² ir kadaise tvirtus sienojus³, dabar jau patrešusius, tran-džių sugražiotus. Šisai namas buvo sužeistas ir lig šiol kaip senas kareivis rodė savo kirčius ir randus. Tie žaizdų ženklai buvo iš Di-džiojo karo laikų, kada vokiečių granatos krisdavo į Karužų pievas ir į sodą, o viena pataikė į kluoną, išplėsdama sienoje skylę. Kitas sviedinys sprogo už kelių žingsnių nuo pirkios, kurios visi langai išbyrėjo, ir ant karties⁴ kaboje rusų kareivių marškiniai bei autai į skutus sudrisko. Nuo tada šukių ženklai pasiliko sienojuose ir langų staktose.

Lyg atsisveikindamas berniukas glostė anuos skeveldrų kirčius rąstuose, sakytum grabinėdamas seną ir gerą veidą, kurio kiekvie-nas randas ir kiekviena raukšlė yra pilna rūpesčių, neišsakytų pa-sakų, vargų ir lelionių⁵.

Jis dar sykį norėjo žvelgti į tą žalia ir tiršta samana apžėlusį stogą, bet susigėdo, kai atsiminė šluotą. Nepakėlęs akių, jis atsi-stojo ant priemenės slenksčio ir klausėsi: o gal viduj išgirs juoką, dainos žodžius, ratelio dūzgimą ar staklių trinksėjimą?

Ten buvo ramu ir vieniša.

Kietai suplūкта moline priemenės asla, gruoblėta ir nelygia, jisai nuėjo į šeimyninę⁶ ir sustojo ant slenksčio.

Jis laukė ten ilgai, lyg įžengęs į svetimą namą ar įsibrovęs į jam užgintą vietą.

Tada Kaziukas išgirdo lyg dejavimą, lyg ir kieno aimaną.

Visus žmones jis buvo palikęs naujoje troboje. Ano graudaus, besiskundžiančio balso nusmelktas, dairėsi ir negalėjo suprasti, iš

² Sąspara – trobos rąstų sunėrimo vieta.

³ Sienojas – rąstas trobesiams statyti.

⁴ Kartis – ilgas plonas nugenėtas medžio kamienas, šatra.

⁵ Lelionė – garsus šūkavimas, rėkavimas.

⁶ Šeimyninė – samdinių, tarnų kambarys.

kur eina tas gailavimas. Pagaliau susivokė, kad kas nors dejuoja ant aukšto. Jis buvo girdėjęs apie vaiduoklius, apie dvasias, apie aitvarus ir kaukus. Jis juokdavosi iš tų mamos ar močiutės pasakų, bet nūn jam buvo nyku ir neramu.

Jis nusišypsojo: ogi tai karveliai burkuodami gailavo, aimana-vo ir šnekėjosi savo gūniose⁷ palėpėje!

Su jų liūdnu burkavimu susipynė kitas balsas, lėtas, toks pat graudus: tai Danutė, nešdama iš šulinio vandenį, niūniavo:

Sunku akmenėliui
Ant kelio gulėti,
Dar sunkiau našlaitėlei
Vargelį vargti...

Saulei nusėdus už sodų ir girių, vienas po kito migdydamiesi, tilo ir rimo karveliai savo gūniose ant aukšto.

Godžiomis akimis Kazelis dabar pasižiūrėjo į pirką.

Štai čia buvo jo namas, jo senoji pastogė, kur jis gimė, kur kadaise pirmu kartu pro langą matė sodo medžius ir žalias pie-vas, pilnas pavasario žiedų. Čia jis mažas mažytis pirmą sykį su-riko gyvenimui, pirmą sykį atsistojo ant nedrašių kojelių ir išaugo į berniuką, kuris vakarėliuose su mergaitėmis jau žaisdavo ratelį.

Tuščia, nyki prieblandoje niūrojo senoji pirkia. Sienose tinkas buvo aptrupėjęs, paveikslai išnešioti, ir jų vietoje bolavo šviesesni keturkampiai. Tik šventas Rokas buvo dar likęs su savo ąsočiais ir su šuniu prie žaizdotos kojos. Nebuvo jau čia nei stalo, nei suolų, nei lovos, iš kurios šiaudai buvo pakreikti⁸ kertėje.

Jis atsisėdo ant tų šiaudų, jau sudūlėjusių. Atsirėmęs į sieną, jis nieko nemastė ir nieko negirdėjo, vien tik žvalgėsi, lyg trokšdamas savo galvon amžinai įsidėti ir tas nelygias grindis, ir storas durų vinis, ir sunkias sijas⁹. Viena sija buvo papuvus, ir mama bijoda-

⁷ Gūnia – audeklo užtiesalas apkloti sėdynei, vežimui, pastatytam arkliui.

⁸ Pakreikti – pakloti, paskleisti.

⁹ Sija – sienų, atramų jungiamasis elementas.

vo, kad ji nelūžtų, kai kildavo rudens audros, kai vėjai staugdami lėkdavo per laukus, plėsdavo pirkios stogą, o visas namas braškėte braškėdavo. Juodomis naktimis, susėdę prie spingsinčio žiburėlio, jie klausydavos vėjų šėlimo už sienų, ir kad sija lūžusi neužgriūtų, jie ant stalo užkeldavo piestą kaip ramstį. Tada ir mamai, ir vaikams būdavo drąsiau klausytis rudens vėtrų juodose naktyse.

Sutemose stūksojo didelė krosnis. Oi tai verkė raudojo ant tos krosnies Kazelis savo mažytės seserėlės, kai ji mirė.

Daug žmonių, atsiminimų būta šioje senoje pirkioje. Čia gimė jo seneliai ir skambėjo daug dainų. Čia maželių akys su smalsumu žvelgė į pasaulį. Čia plėšikai tėčiui padus degino ir senelis knygnešys slėpdavo raštus kamine. Anose senose gadynėse¹⁰, kai prieš carą kėlė maištus, čia sukilėliai buvo užėję, o per karą ant šių grindų miegojo rusai, o paskui vokiečiai ir galop mūsų savanoriai. Daug linksmų vakarynų ir šokių čia nuskambėjo, daug pasakų buvo pasekta ir giesmių sugiedota, – ir nūn tik tuščios sienos beliko, pilnos praeities kuždėjimų.

Anapus tvartų tekėjo mėnulis, ir nublankę jo spinduliai, drauge su obelių šakomis, gulė asloje.

Ant slenksčio užlipo juodas šešėlis ir valandėlę lūkuriavo. Kaziukas išgirdo linksmą amtelėjimą, ir prie jo priėjo senis Vižla. Vizgindamas uodegą, jis apuostė berniuko rankas ir prikišo savo rasotą snukį jam prie žando.

– Na, šunie tu! – subarė vaikas Vižlą ir pastūmė jį nuo savęs. – Tu ir atsiduodi šunim...

Vižla nesitraukė. Pasiglaustęs aplink, jis susirangė čia pat ant šiaudų, pasižiūrėjo vaikui į akis, ar jo nepavarys, ir tada jau atsidūsėjęs pasidėjo galvą tarp pirmutinių kojų.

Kaziukas nežinojo laiko. Galėjo būti dar anksti, o gal jau ir vėlu. Jis glostė Vižlos gaurus ir klausėsi tolimos bernų dainos giriose.

Priemenėj buvo girdėti šlepsint ir zurziant, – kadaise taip zurzėdavo ubagai, kai poteriaudami jie ateidavo per laukus ir per kiemą.

¹⁰ Gadynė – laikas, laikotarpis.

Kas nors ten ėjo – sunkiu, velkamu žingsniu, dūsausdamas ir vienas sau kažką minėdamas.

až

drožtus apsižergęs nuleidęs rąstuose
įsibrovęs likęs ašočiais

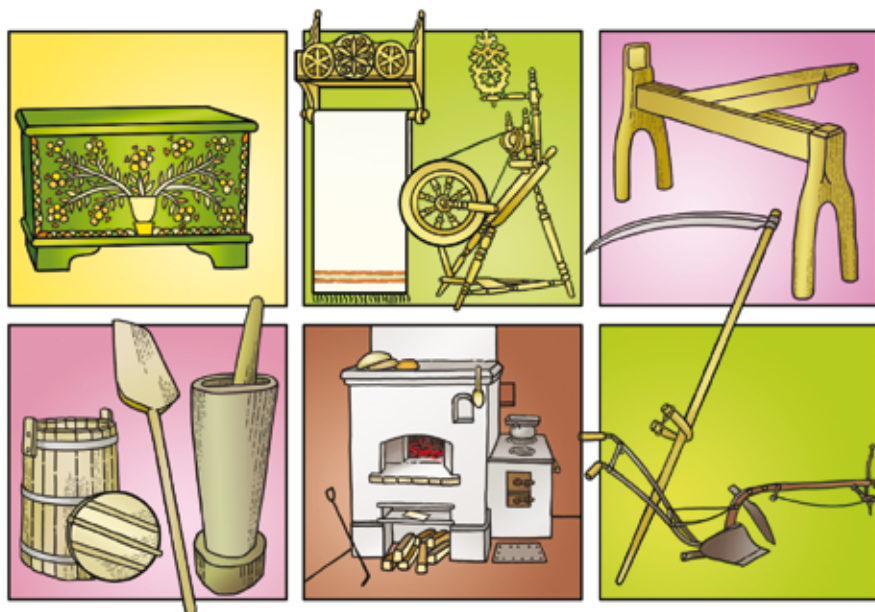
Klausimai ir užduotys

- 1 Kodėl Kaziukas tik dabar pamatė senosios pirkios grožį?
- 2 Kokį įvykį prisimena berniukas, pažvelgęs į senosios trobos stogą?
- 3 Remdamiesi apsakymu, paaiškinkite, kuo brangi Kaziukui senoji pirkia.
- 4 Raskite tekste ir perskaitykite, kokius istorinius įvykius ji mena.
- 5 Kuo vertingi seni daiktai? Kodėl sunku su jais skirtis? Pasidalykite savo patirtimi.
- 6 Kūrinyje pavartota retų žodžių. Išsiaiškinkite jų reikšmę su žodynu ir pritaikykite kiekvienam daiktui teisingą apibūdinimą.

Kaimenė	– nutrinta, susidėvėjusi šluota.
Asla	– įtaisas audiniams austi.
Žiogrelis	– mitinė būtybė, vaisingumo, derliaus, turtų dvasia.
Šluotražis	– iš stuobrio išskobtas aukštas indas kruopoms, sėmenims, kanapėms grūsti.
Staklės	– šokis, sukantis ratu dainuojant ir vaidinant.
Kaukas	– būrys gyvulių, banda.

Ratelis	– plūkto molio grindys.
Piesta	– trobos kraigo galo pagražinimas (sukryžiuotos žirgų galvos).

7 Pavadinkite iliustracijose pavaizduotus senovinius daiktus.

8 Aprašykite senovinį buityje naudotą daiktą, saugomą jūsų arba jūsų senelių namuose. Papasakokite, kaip tas daiktas susijęs su jūsų šeima, aprašykite, kaip jis atrodo, kam buvo naudojamas. Jeigu jūsų šeimoje tokio daikto nėra, aprašykite kažkurį iš pateiktų iliustracijose.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Aplankykite buties muziejų ir pasižiūrėkite, kaip atrodė ir buvo įrengta senovinė pirkia.

III

Buvo tai močiutė.

Perkopus per aukštą slenkstį, jinai sustojo.

Berniukas pašoko ant kojų. Šuo Vižla suurzgė ir vėl nurimo: jis pažino žmogų.

Močiutė iš lengvo atsiklaupė ir, remdamasi delnais, pabučiavo žemę. Ilgai ir ramiai, be žodžių ir be atsidūsėjimų, jinai bučiavo tą žemę, kurią jos žingsniai per tiekos metų mindė, kur per vestuves ji šoko ir kur vargo dienomis atsisėdusi liūdėjo.

Sunkiai, vėl ant abiejų rankų pasiremdama, ji pasikėlė ir priėjo prie sienos, netoli durų. Tinkas ten buvo nubiręs. Kaziukas žinojo toje vietoje esant peiliu įpjautų ženklų, kuriais senovėj atžymėdavo kiekvieno vaiko amžių, o ties mirusiu įrėždavo kryželį. Jau ilgas laikas tų rinčių niekas nedėdavo, ir kaip tik dabar močiutė grabinėjo tuos brūkšnius sienojuje.

Ūmai ji atsigrėžė ir pašaukė:

– Kaziuk...

Vaikas krūptelėjo. Jis buvo galvojęs, kad senelė dar jo nepastebėjusi.

– Kaziuk, – ji kalbėjo, – tie viršutiniai metai yra mano... Neužmiršk...

– Ne, senele, – nedrąsiai atsiliepė jisai.

Ji pamažėle, šlepsėdama artinosi prie vaiko. Jis matė, kad močiutė buvo apsigobusi senovine išėigine skara, lyg kokiai šventei išsipuošusi.

Šuo Vižla suunkštė ir pribėgęs glaustėsi prie senelės.

Ji šnekėjo:

– Sakau, eisiu jau ir pasilsėsiu... Negaliu ten, negaliu... Taigi ėmiau ir išėjau... Na, duok, sūneli, man ranką... Bent ant tų šiaudų gniūžtės atsisėsiu, jei jau nėra kur... Va, ir bus gerai... Sėskis ir tu.

Berniukas susirietė ant šiaudų. Prie jo prisiglaudė Vižla.

Senelė vis kalbėjo nei vaikui, nei pati sau:

– Jau atsisveikinau su visais... Ir su dukrele, ir su žentu, ir su anūkėliais. Bet ko Marytė pravirko? Dievas žino, gal ji ir suprato, – mažas gi turi protą! Ir tavęs ieškojau, kol atsiminiau, kad tu čia...

Ji nusijuokė dusliai ir tarė:

– Ar tik jie nepamanė, kad aš kuoktelėjau¹, jei taip atsisveikinėju... Bet kur tau!

Ir kikeno, lyg būtų patenkinta.

Po valandėlės ji prabilo:

– Kai medis pasensta, jį nukerta ar vėjas nulaužia, o kai žmogus sulaukia širmo² plauko, jis turi mirti.

Kaziukas sumišęs atsiliepė:

– Senutėle... ką gi tu dabar...

¹ Kuoktelėti – kiek pakvaišti, nustoti proto.

² Širmas – žilas.

Ji iš lėto pasitaisė savo išeiginę skarą ir, nulenkus galvą, mąstė. Paskui ji prašneko:

– Tėvelis tave į mokslus žada leisti. Gal būsi kunigas, gal daktaras ar gal žmones mokysi iš knygų, tai aš tau norėjau pasakyti apie mūsų giminę...

Berniukas išsitiesė klausydamasis.

Močiutė kalbėjo:

– Ar aš tau niekad nepasakojau apie savo mamą?

– Ne.

– Nuplakė ją, vargšėlę, nuplakė... Paskutiniaus baudžiovos metais... Ligi kraujų nuplakė balandėlę... Amžinatilsį... Duok, Dieve, jai dangaus karalystę...

– Seniau taip buvo, močiute. Bet dabar jau nieko nesibijom. Esame laisvi.

– Andai man iš raštų skaitei, kad mūsų kraštas kadaise buvo dar didesnis, o paskui nuplakė mano mamytę... A-a! Ir jauna, ir graži ji tada buvo. Ir mano vyrą nušovė... Pačiam anžiaus tvirtume...

– Žinau, močiute, žinau. Buvo geras žmogus. Knygas nešė.

Josios veidas staiga nusišvietė.

– Kokias vestuves mudu iškėlėm! – ji šnekėjo pasigėrėdama.

– Buvo žiema. Įsikinkę širmus eržilus, lėkte lėkėm į bažnyčią... Šokom ir uliojom visą savaitę... Oi rūta, rūtele žalioji, – kaip ten dainoje sako... Taigi septynias dienas šoko, dainavo ir valgė... Aja-jai, sūneli, kaip dailiai tada buvau apsirengus, su velionais ir kaspinais... Tiek metų, tiek jau metų, kai vienai viena...

– Močiute! – sušuko Kazelis, ir jam buvo labai gaila senelės. – Juk mes... mes visados tave...

– Ačiū, vaikeli, ačiū... Aš nuvokiau, kad mane mylit...

Ji nutilo ir atidžiai klausėsi... Namuose buvo taip ramu, kad girdėjai, kaip sienoje graužiasi kirvarpa³, sausai tiksėdama.

³ Kirvarpa – tamsiai rudas arba juodas vabaliukas, graužiantis medieną, trandis.

- Klausyk, Kaziuk...
- Aha, senele...
- Ar tu nieko negirdi?..
- Ne, senele.

– Nagi, sūneli, ėmęs dar pasiklausyk.

Berniukas net kvapą užkando. Buvo tylu ir ramu, ir iš tos tylos rodėsi, kad medžiai lauke, balandžiai ant aukšto ir tie patrešę sienojai miegti giliame vasaros naktų sapne. Tik garnys ant kluono sutarškeno snapu, matyti, apsisapnavęs.

- Nieko negirdžiu, – nedrąsiai atsiliepė vaikas.
- O ant lubų ar nieko?.. Argi ten nebraška?
- Senele, man neramu, kad taip šneki.

Jinai sunkiai pakėlė ranką, paglostė Kazelio galvą ir tarė:

– Seniai jau aš tau norėjau pasakyti ir vis nedrįsau... Maniau sau, kad tu išrasi mane kvailą esant, niekus plepant. Bet vis tiek aš tau norėjau pasakyti, kad tu atmintum senelės žodžius: būk geras, sūneli, ir žinok, kad gero darbo niekadosis nesigailėsi.

Vižla pakilo ant pirmųjų kojų ir pastatė ausis.

Giriose dar aidėjo bernų daina, bet taip toli, kad vos begirdėjai.

Močiutė, lyg skubėdama, kad spėtų užbaigti, pasakojo:

– Gimiau čia, augau čia ir savo motinėle nuplaktą čia regėjau. Kiek jau metų! Kai tave susitiksiu, kojas rankeles išbučiuosiu, apsikabinusios kaip dvi balandėlės burkuosim.

Krūptelėjęs jis pažvelgė į močiutės veidą, į jos akis. Jam rodėsi, kad jis turįs ką nors senelei pasakyti – ką nors būtino, skubaus, ko paskui jau niekadosis negalėsiąs tarti. Jis nežinojo, kas per žodžiai turėtų tai būti, tik jautė, kad jo širdis plastėjo ir mušė vis smarkiau, lyg ragindama. Tarytum koks gerumas ar šiluma apėmė jį. Nedrąsus, susigėdęs, jis prisiglaudė prie močiutės rankos, pabučiavo ją ir vėl pažvelgė į jos veidą. Jam pasivaideno, lyg iš senų, prigesusių jos akių nuriedėjo ašara per galias skruostų raukšles ir įstrigo išeiginės skaros sumezgime.

Kazelis tarė drebančiu balsu:

- Senele, mes tave...

– Žinau, žinau, vaikel, kad jūs mane mylėjote, – greitai atsakė močiutė, žiūrėdama į debesų kalnus, kylančius anapus sodo. – Ir jūs, ir duktė buvo gera... Neužmiršk, kad turi gerą mamą, Kazeli.

Po tų žodžių ji ilgai tylėjo susimąsčiusi. Paskui droviai, gėdydamasi tarė:

– Iš tikrųjų pasenau jau, ir vis dar nežinia kas į galvą ateina... Bet aš tai daug metų persvarsčiau... Norėčiau pagal senovinį būdą... Sakyk, vaikel, ar tu nepadarytum, ko prašysiu, – seniai jau rengiausi...

- Padarysiu, senele.

Pešiodama skaros kutus, nunėrusi akis, ji meiliau ir droviu balsu paprašė:

– Kaziuk, išpjauk tu man kryželį gale mano metų, kai jau manęs čia nebus... Gal ir kvaila aš, bet man vis dingojos⁴, kad lengviau bus antai kalnely gulėti... Vai, kad tik jums būtų gera, kad vėl neplaktų mano vaikelių ir kad nešaudytų... Tai padarysi, ką?

- Senele, betgi pirkią tuoj nugriau. Juk Strapuolėnas atėjo...

– Nieko, nieko, – ji gyniojos, – tu gi galėtum sutikti savo močiutei...

- Gerai, senele, padarysiu.

Ji palengvėjus atsikvėpė. Ir Kazeliui pasidarė lyg geriau ir linksmiau.

Ji pasakė greitai:

– Jau, jau pasieniu ant galų pirštų sėlina. Vos vos šiugždena smėlis po jos kojomis. Klausyk, klausyk...

Sulig tais žodžiais močiutė susviro. Kazelis apėmė ją už pečių ir paguldė jos galvą sau ant kelių. Mėnesienoje jis matė seną, ramų ir tartum laimingą jos veidą.

Močiutė suspurdėjo lyg sukrėsta. Ji bandė pasikelti, bet staiga sudrebėjo, sakytum nematomos rankos supurtyta, ir ramiai nuleido galvą į Kazelio glėbį.

⁴Dingoti – manyti.

Jisai prisilenkė prie seno ir gero jos veido ir pažiūrėjo į galias raukšles, į pražiotas lūpas ir nejudančias akis.

Močiutė buvo mirusi. Pro tas vos vos prasivėrusias lūpas ką tik buvo dvelktelėjęs paskutinis kvapas, nebylus pūstelėjimas į prisilenkusios amžinybės veidą.

Berniukas sėdėjo ir sėdėjo, apsikabinęs močiutės galvą. Jis nejautė nei baimės, nei ašarų. Jo širdy glūdėjo ramybė ir rūstus tikrumas.

Jis negirdėjo nei svirplio čirpimo, nei Vižlos urzgimo. Aptinęs jis nedrįso krustelėti, lyg bijodamas, kad močiutės neprižadintų. Jis klajojo po senas dienas, kada senelė buvo jauna, kada ji linus rovė ir laukų dainas dainavo arba kada ji savo vyro verkė ar anūkėlius per karą apkase ramino. Taip ėjo tos dienos, taip ir pasibaigė po tuo apkerpėjusiu stogu, kur ji gimė. Pasibaigė tyliai, nežinioj, ant sudulėjusių šiaudų kūlelio, praeities atgarsiams pastarą kartą nubudus nakties glūdumoj.

Mėnesienoje senelė buvo rami ir graži. Jis sudėjo ant krūtinės jos rankas ir su nerimu prisilytėjo prie jos sustirusių akių voko.

Užkandęs žadą, šalto prakaito išmuštas, jis užspaudė senelės akis: tartum jam kas būtų sakyte sakęs, kad tai jo priedermė⁵ ir paskutinė didelė paslauga savo močiutei.

⁵Priedermė – pareiga.

Tada jis tvirtai pakilo, išsitraukė iš kišenės peilį ir, priėjęs prie sienos su brūkšniais, susirado senelės metus ir gale jų išpjovė gilų ir aukštą kryžių. Po to jis atsigręžė į močiutę, lyg tardamas: matai, aš išpildžiau tavo valią.

az įpjautų gniūžtės sumišęs iš tikrųjų manęs išsitraukė

Klausimai ir užduotys

- 1 Kaip į senąją pirką įžengia močiutė? Ką ji daro? Kaip atrodo?
- 2 Kodėl ji Kaziukui nori papasakoti daug apie praeitį, apie giminę?
- 3 Trumpai atpasakokite senelės atsiminimus.
- 4 Kaip močiutės pasakojimuose jaučiama istorija, kartų ryšys?
- 5 Kaip ryškėja mirties nuojauta? Savo mintis pagrįskite teksto žodžiais.
- 6 Koks paskutinis močiutės prašymas? Kodėl? Ar berniukas išpildo močiutės valią?
- 7 Ką išgyvena, ką supranta ir jaučia Kaziukas tą naktį senojoje pirkioje?
- 8 Kokia šio kūrinio nuotaika? Savo atsakymus pagrįskite.
- 9 Kokios žmogaus gyvenimo vertybės išryškėja šiame apsakyme?
- 10 Kokius ypatingus žodžius, posakius vartoja autorius? Raskite keletą ir nurašykite.
- 11 Ar jums svarbu yra žinoti savo kilmę, šaknis, susipažinti su šeimos istorija? Kodėl? Iš kur semiatės apie tai žinių?

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pasižiūrėkite pateiktas nuotraukas ir pasvarstykite, ką jos mena, ką galima iš jų sužinoti.

Kur ramu, ten tėvai, kur duonelė, ten namai.

Geriausia dovana, kurią tėvai gali padovanoti savo vaikams, yra šaknys ir sparnai.

Pats gražiausias papuošalas, kurį močiutė gali turėti ant kaklo, yra jos anūko rankos.

Leonardas Gutauskas

Laiptai

Štai pažvelkit, saulės laiptai,
Kas gi ten taip kopia?
Kas už skliauto¹ krašto laikos
Lyg skruzdė virš kopų?
Ar ne vaikas baltaveidis?

Pažiūrėkit, žemės laiptai,
Kas žemyn ten leidžias?
Kas už smilgų baugiai laikos,
Kas į molį beldžias?
Ar ne senis baltarūbis?

Ak, patarkit, laiptai, vaikui,
Kad su saule kėlęs
Gintų bandą į pievelę,
Kur linguoja gėlės.

Pakuždėkit, laiptai, seniui,
Kad jis neskubėtų,
Dar pabūtų žalioj žemėj,
Tyliai pakalbėtų.

Ir paaikintų vaikeliui:
Čia – jo žemė ir nameliai,
Ežerai ir laisvas vėjas!
Kad pramokęs mažas rašto,
Ant kalnelio palypėjęs,
Apkabintų savo kraštą,
Kuriame lakštutės gieda,
Gieda vakaro smuikelis
Ir rasotas Paukščių Kelias.

¹ Skliautas – atrodanti kaip kupolas matomoji erdvė, dangus.

Klausimai ir užduotys

- 1 Į ką kreipiamasi eilėraštyje?
- 2 Kodėl vaikas kopia saulės laiptais, o senelis leidžiasi žemės laiptais?
- 3 Žodžiai *saulė – žemė, vaikas – senis* žymi priešingos reikšmės sąvokas. Kas juos sieja? Paaiškinkite savais žodžiais.
- 4 Ką senolis turėtų paaiškinti vaikeliui? Kokiais žodžiais? Suraskite juos eilėraštyje ir raiškiai perskaitykite. Paaiškinkite, kaip juos suprantate.
- 5 Paaiškinkite, kokia eilėraščio pavadinimo prasmė.

Bitė Vilimaitė

Kada piešime perlinę vištelę?

Evelina, maža, užsispyrusi mergaitė, stovėjo ir žiūrėjo, kaip mama pakuojasi daiktus – lengvus šalius, spindinčias kurpaites, aksomus ir šilkus.

– Aš tau kasdien skambinsiu, – kalbėjo mama. – Aš tau palieku pinigų skanėstams, štai, žiūrėk, – pinigai šitoje kriauklelių dėžutėje... Atsimeni, mes ją pirkome Jaltoje?.. – Mama maldaujančiomis akimis žiūrėjo į Eveliną, laukdama, kad ši nusišypsotų ir pultų jai ant kaklo.

– Gerai, – abejingai atsakė Evelina. Ir, palikusi mamą vieną tvarkyti, nuėjo į svetainę ir įsijungė televizorių.

Mama nuvargusi prisėdo ant lagamino. „Gal nevažiuoti?“ – galvojo ji. Tačiau tuoj nuginė šalin tą mintį, nes šitas konkursas

užsienyje jai buvo labai svarbus. Mama buvo viską suplanavusi: Evelina pietaus mokyklos valgykloje, nakvoti pas ją po spektaklio ateidinės viena bičiulė iš choro, ji ir vakarienę paruoš. Na, o tas kelias laisvas valandas po pamokų, kad Evelina nenuobodžiautų, žinoma, būtų gerai kuo nors užpildyti, tačiau mama niekaip nesugalvojo, kur ją įtaisyti: iš baletų studijos Eveliną pašalino, nes ji buvo storulė, iš jaunųjų gamtininkų stoties ją išmetė, nes praaišino jūrų kiaulytę, išleidusi ją palakstyti po krūmus, pianistė jos atsisakė dėl amžino tinginiavimo... Ką čia sugalvojus? – mąsto Evelinos mama. Ji priėjo prie lango ir, tvarkydama užuolaidas, pažvelgė žemyn į kiemą. Priešais stovinčio namo pusrūsio durys buvo skaisčiai apšviestos dviem lemputėmis ir buvo matyti prisegtas didelis lakštas popieriaus, ant kurio didelėmis raidėmis buvo užrašyta: „Mokau piešti paukščius ir siuvinėti kryželiu.“

Užsimetusi apsiaustą, mama su kambarinėmis klumpaitėmis nubėgo laiptais į apačią, perkirto mažą kiemelį ir atsidūrė prie laiptelių, vedančių žemyn. Ji pasibeldė ir laukė stipriai plakančia širdimi – juk čia beveik sprendėsi jos dukrelės likimas. Labai greitai ten, viduj, pasigirdo šlamesys, krebždėjimas, pagaliau prasivėrė durys, ir maža, sulinkusi senutė jai džiaugsmingai nusišypsavo.

– Aš norėčiau matyti mokytoją, – tarė Evelinos mama. – Tą, kuri piešia paukščius...

– Ir siuvinėja kryželiu? – dar džiaugsmingiau nusišypsavo senutė. – Ir paslaptinai sukuždėjo: – Tai aš... Jau visą mėnesį laukiu, kad kas nors ateitų... Ir štai pagaliau jūs atėjote! Prašau į vidų, ir mes susitarsime dėl sąlygų... – Ji, tarsi įvertindama, apžiūrėjo jaunąją moterį.

Šiek tiek nusivylusi Evelinos mama įėjo vidun paskui senutę. Ji išsigando, kad galima taip ankštai gyventi – ten buvo tiek vietos, tarsi būtum patekęs sieninio laikrodžio vidun. Tačiau aplink buvo labai švaru ir kvėpėjo levandomis.

– Štai mano darbo pavyzdžiai – čia kryželiu išsiuvinėtas paveikslas „Angelas saugo vaiką, miegantį ant bedugnės krašto“, – pasididžiuodama pasakė senutė. – O čia jau baigiu kilimėlį alto-

riui... Parodykite savo akis, – tarė ji jaunajai moteriai, vedama ją prie pusrūsio lango. – Šitam darbui reikia skaisčių akių.

– Ne, tai ne aš. Norėčiau susitarti dėl dukrelės.

– Ar ji moka įverti siūlą į adatą? – šypsodamasi paklausė senutė.

– Aš manau, kad moka, – netvirtai pasakė jaunoji moteris.

– Tada aš ją priimu.

* * *

Spardydama Pepsi skardinę, Evelina parėjo namo. Butas, išvažiavus mamai, buvo tuščias ir tarsi padidėjęs. Evelina pyko ant mamos, kad ją paliko. Ir dar buvo labai nepatenkinta, kad turi vaikščioti į tas siuvinėjimo pamokas.

Jau pačią pirmą dieną senutė supynė Evelinos garbanas į storą kasą, kad plaukai nelįstų į akis. Pamokė ją lankeliu ištempti audinį, ir tada Evelina kategoriškai atsisakė pasiimti į rankas adatą ir nusviedė lankelį ant grindų.

– Ak, – susikrimitusi tarė senutė, – kaip čia atsitiko, kad jaunos mergaitės nebenori mokytis siuvinėti kryželiu? Juk gali kada nors prireikti šitokiu būdu užsidirbti duoną. – Ji taip sielvartavo, kad net atsigulė ant savo mažos, beveik vaikiškos lovos ir žiūrėjo į Eveliną dūsausdama, aiškiai jos gailėdamasi.

– Gal verčiau pieškime paukščius? – pasiūlė Evelina nesmagi.

– Labai gaila, vaikeli, bet šiuose namuose šiandien nėra nei dažų, nei tinkamo popieriaus, – apgailestaudama tarė senutė. – O paskui aš tave išmokysiu piešti perlinę vištelę ir antį, ir net erelį, susisukusį lizdą kalnuose...

– Tai aš išeinu, – tarė Evelina. – Man čia nėra ką veikti. – Ir ji iš tikrųjų išėjo, taip trenkusi durimis, kad net suvirpėjo angelo sparnai paveiksle.

Kitą dieną Evelina rado senutę gulinčią.

– Aš turiu prašymą. Kažkodėl šiandien mane visai apleido jėgos... Čia pat už kampo yra labdaros valgykla. Tu pasiimk štai šituos indus. – Senutė parodė puodelį. – Ir parnešk man ko nors

užvalgyti. Ką duos. Nesvarbu. Aš viską mėgstu. Pasakyk, kad „siuvinėtoja šiandien blogai jaučiasi“...

Evelina, pagriebusi indus, kaip audra įsiveržė į tą vargšų žmonių valgyklą. Dvi vienuolės jau šluostė stalus, ir valgio jau nebuvo likę.

– Siuvinėtoja šiandien blogai jaučiasi, – tarsi kokį slaptažodį pasakė Evelina ir pamatė, kaip susijaudino jaunos vienuolės veidas.

Paėmusi puodelį, ji įdėjo truputį košės, išgrandžiusi¹ iš katilo dugno, ir kelias riekutes duonos, kurias buvo pasilikusi sau.

– Tik tiek? – paklausė Evelina.

– Rytoj ateik anksčiau, – pasakė vienuolė maloniai. – Turėsime sriubos, kukulių... O šiandien jau viskas.

Tą dieną senutė siuvinėtoja karališkai papietavo. Ji stebėjosi, koks gausus ir sotus šiandien valgis – Evelina parnešė iš labdaros

¹ Išgrandyti – iš vidaus iškrapštyti.

valgyklos picą su grybais, mielines, pagerintos tešlos bandeles su ryžiais ir dar du bananus.

– Vaikeli, tu būtinai turi suvalgyti vieną bananą, – įkalbinėjo ji Eveliną.

Evelina sėdėjo senutės kojūgalyje ir šypsojosi ta savo šypsena, kurios taip ilgėjosi jos motina. Šią akimirką Italijoje, pasibaigus konkursui, jai dėjo ant galvos laurų vainiką už dainavimą – kito tokio balso nebuvo visame pasaulyje!

– O dabar susirask lankelį, įsiverk siūlą į adatą, ir pradėkime darbuotis. Žiūrėk, kaip tu panaši į tą vaiką, kurį saugo angelas.

Evelina nenorom įsižiūrėjo į išsiuvinėtą paveiksluką ant sienos. Mergaitė, garbanota, rubuilė, sveika, ilgomis blakstienomis, kurios metė ant veido šešėlius, nerūpestingai gulėjo visai ant bedugnės krašto, minkštose samanose, čia pat stiebėsi viržiai², nusagstyti mažyčiais violetiniais žiedeliais, – ir visa tai – išsiuvinėta „kryželiu“...

– Ak, aš niekada taip neišmoksiu, – pasakė Evelina.

– Pradėsime nuo gėlytės, pačios mažiausios gėlytės širdies kampelyje.

až

kasdien abejingai pianistė krebždėjimas
sąlygų jaunąją nelįstų kojūgalyje

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra šio kūrinio pagrindinė veikėja? Kaip autorė ją apibūdina?
- 2 Kodėl Evelina pyksta?
- 3 Papasakokite, ką sužinojote apie Evelinos mamą. Ar norėtumėte, kad jūsų mama būtų tokia kaip Evelinos? Kodėl?

² Viržis – visžalis krūmokšnis šakotu stiebu, smulkiais lapeliais ir rausvais žiedeliais.

- 4 Kodėl Evelina atsisakė siuvinėti?
- 5 Kodėl senutė pasiuntė mergaitę į labdaros valgyklą? Iš kur Evelina gavo skanaus maisto?
- 6 Paaiškinkite, kaip supratote senutės žodžius „Pradėsime nuo gėlytės, pačios mažiausios gėlytės širdies kampelyje“.
- 7 Kas sieja Eveliną ir senutę?
- 8 Kaip su kūrinio įvykiais susijęs senutės kryželiu išsiuvinėtas paveikslas „Angelas saugo vaiką, miegantį ant bedugnės krašto“?
- 9 Apibūdinkite Evelinos elgesį apsakymo pradžioje ir pabaigoje. Kodėl mergaitė pasikeitė?
- 10 Parašykite Evelinos charakteristiką. Rašydami naudokitės pateikta schema.
 1. Veikėjo pristatymas (vardas, trumpas apibūdinimas).
 2. Išvaizda.
 3. Kokios jo charakterio savybės, kaip kalba, elgiasi?
 4. Kaip jis save vertina?
 5. Kaip jį vertina kiti?
 6. Kuo man patinka šis veikėjas, ko galėčiau iš jo pasimokyti? Kaip elgčiausi, jei atsidurčiau jo vietoje?

Charakteristika – žmogaus (arba literatūros kūrinio veikėjo) skiriamųjų savybių, pranašumų, trūkumų nusakymas, apibūdinimas.

Žmogus visuomet gali atsiminti ir įsivaizduoti, ir džiaugtis lyg vaikas. Nes vaikai ir tik vaikai gali pasistatyti sau pilis iš nieko ir rausvu rudens lapu džiaugtis lyg didžiausiu turtu.

A. Nyka-Niliūnas

Pilis

Ko aš neskubu namo? Tai mano reikalas! Gal man patinka futbolas, ir aš su berniukais po pamokų žaidžiu mokyklos aikštėje. Gal man paprasčiausiai gera slampinėti gatvėmis ir, nusipirkus ledų, kramsnoti juos mažais kąsniukais kur nors skvere ant nuošalaus suolo. O gal žiūrinėti medžioklės ir žūklės parduotuvės vitriną... Žiopsau? Tuščiai? Tegul bus „žiopsau“, tegul „tuščiai“, man vis tiek, bet į namus skubėti aš neturiu ko. Sakau – tai mano reikalas!

– Martynai! Sustok, palauk! Ką pasakysiu...

– Sakyk greičiau, mama liepė neužtrukti po pamokų.

– Ar tu girdėjai ką nors apie tokį mokslą: genų¹ inžineriją?

– Girdėjau, bet ką reiškia, nežinau.

– Na, genai, genetika, supranti? Tai va, žmogbeždžionių genetinis kodas nuo žmogaus kodo tesiskiria vienu dešimtadaliu...

– Eik tu žinai kur? Tu pats beždžionė!

– Aš, beždžionė?

Trenkiu krepšį su knygomis ant žemės, pasiryžęs eiti imtynių, bet Martynas duoda kojoms valią, tik dulkės parūksta.

Ir vėl aš vienas. Timpinu koja už kojos. Gal ledų nusipirksiu ar bent limonado išgersiu – smulkieji visada mano kišenėse barška.

Staiga man kažkas iš užnugario delnais užspaudžia akis. Pačiupinėju rankas – aišku, mergaitė, bet kuri? Pasigirsta prislopintas kikenimas...

– Rita, – sakau.

Delnai nuslysta nuo akių, aš skubiai atsisuku – Elenutė! Ir Vaida. Dabar kvatojasi abi. Juokiuosi ir aš – gerai, kad galima po juoku pasislėpti, nes jaučiu, kaip užsidega, ima svilti mano ausys,

kaip nei iš šio, nei iš to pradeda drebėti pirštai – tarsi vištas būčiau vogęs...

– Einam, nupirksiu ledų, – pasakiau, žiūrėdamas į Elenutę.

– Oi kaip puiku! Tu šaunus, Karoli, tikras džentelmenas.

Vaida spirga, nenustygsta vietoje, o mes su Elenute žvelgiame vienas į kitą ir tylime.

– Tai kaip, einam? – pagaliau aš susizgrimbu². Elenutė tylomis makteli galva ir žengia tyliai į priekį. Vaida trypia skalda³ nubertą taką šalimais jos, o aš kinkuoju iš paskos.

Štai ir ledų kioskas. Ir ta pati storoji pardavėja. Ir ledai tie patys – glaistyti šokoladu. Ir suolas tas pats... Tik aš ne tas pats. Nuperku ledų, paduodu mergaitėms, palaukiu, kol jos atsisėda, ir tik tuomet, išsitempęs kaip styga, atsisėdu pats.

Tylime, kramsnojame ledus. Jie tirpsta, varva, todėl laižome pirštus...

Mano širdis dainuoja. Ir taip stipriai, jog kilsteli mane iki pat medžių viršūnių...

Bet ledus kaipmat suvalgome. Elenutė pakyla pirmoji, išmeta į šiukšlių dėžę popierių.

– Aš dar nupirksiu! – pasisiūliau. – Norite?

– Ne, ačiū. Aš daugiau negaliu valgyti. Skauda gerklę. Be to, jau metas namo. Mama rūpinsis, – taria Elenutė.

Į Vaidą aš nekreipiu dėmesio, jai vienai ledų neperku, tik stebiu, kaip Elenutė persimeta per petį ilga rankena krepšį su knygomis, pasitaiso baltas puskojines ir kreipiasi gal į Vaidą, gal į mane – nežinau...

– Einam... – Ir nueina sau.

Vaida dar žengia atgalia, ji vis dar spokso į ledų kioską, tarsi norėdama jį visą praryti – sykiu su storąja pardavėja. Dėbteli į mane, tarsi stebėdamasi, ko aš lieku. Bet aš nususuku ir nukinkuoju į priešingą pusę. Tegul nemano, kad aš šiaip sau, be jokio reikalo

¹ Genas – paveldimumo vienetas, lemiantis požymio ar ypatybės paveldėjimą.

² Susizgribti – susigriebti, susiprasti.

³ Skalda – apysmulkiausiai suskaldytų akmenų, plytų masė, žvirgždas.

slampinėju! Man gaila Elenutės, tiksliau – savęs, kad neinu drauge su ja, nematau, kaip gražiai ji palenkia petį, taisydamosi krepšį, kaip linksmai švytuoja jos baltos puskojinės. Gaila, kad nebenoriu eiti namo, o vis tiek atsiskyriau nuo jų, kvailys. Nutariu: apsuksiu ratą – jos jau bus toli nuėjusios – ir grįžęs dar kiek pasėdėsiu ant suolo. Namu aš nebeskubėsiu, ne!

– Tikra pilis, – kartą pasakė apie mano namus Martynas, mat mes gyvename vienoje gatvėje.

Nieko neprikiši – mūsų namas gražus. Todėl man jis ir nemielas. Todėl aš ir neskubu namo. Pareisi – ir jau iš karto mamos balsas:

– Karoli, neik į kambarį su batais! Kam padėjai krepšį ne vietoje...

O paskui – „nepritaškyk pirtelėje“, „netrankyk šaldytuvo“, „neliesk pirštais durų“, „nebrūžuok kojomis parketo“, „nesiramstyk į sienas – iššepsi“... Ir taip visą laiką, kasdien.

O kai pareina iš darbo tėtis, vėl prasideda sena giesmė. Tik iš kito galo:

– Mes jam parodysim! Nušluostysim nosį! Giriasi spalviniu televizorium... Mes nusipirksim video! Geriausią. Japonišką.

„Jis“ – tai mano dėdė Vincas. Tėvo brolis. Ak, kaip gera man pas juos! Nedidelis, medinis namukas su trim kambariais, virtuve ir veranda, pakvopusia obuoliais ir ramunėlėmis, kurių kuokštai džiūsta, sukabinti ant sienų. Ten galima po visus namus su batais vaikščioti ir netgi bėgioti. Niekas nedraudžia kopti ant aukšto, sklaidyti senus žurnalus. Ir daiktų ten tiek daug nėra, kaip pas mus. Ir šaldytuvas vienas. O pas mus du, pastatyti vienas šalia kito. Vienas įjungtas, kitas ne. Ir televizoriai pas mus du – paprastas ir spalvinis. O dabar tėtis ruošiasi pirkti trečią – video. Nupirks, jis visada savo žodžio laikosi. Mes pinigų turim kaip šieno – taip tėtis sako. Ir ką perka, tai vis po du. Vienas daiktas – man.

Bet man tų šaldytuvų, šviestuvų, kilimų, gintarais inkrustuotų⁴ paveikslų ir kitų daiktų visai nereikia. Aš noriu, kad mūsų didžiuliame name būtų taip laisva, erdvu kaip pas dėdė Vinčą, nors jo namelis, palyginus su mūsų pilimi – inkilas. Taip tėtis sako. O aš svajoju: kad imtų vieną gražią dieną toji „pilis“ prasmegtų skradžiais, o vietoj jos išdygtų dailus, nedidukas, geltonai dažytas inkilas... Tada aš ir draugus galėčiau pasikviesti, ir pats pas juos nueičiau. O dabar kaipgi eisi, jei pas save pakviesti negali – mama tuoj visus išguitų lauk, netgi kieme neleistų būti, nes sakytų: žolę trypiam, tvorą laužom...

Užtat ir slampinėju vienas po miestą, užtat ir draugų neturiu...

Bet kas tai? Negi Elenutė sugrįžo? Taip, ji! Mano ausys vėl ima kaisti. Man gėda, kad aš, apsukęs ratą, vėl atėjau prie to paties suolo, kur visi trys sėdėjom, ir dabar drybsau atsilošęs. Aš atsistoju, žengteliu jai priešais. Matau, kad Elenutė irgi nuraudusi. Ji tarsi teisindamasi sako:

⁴ Inkrustuoti – įstatyti puošmenas, pagražinimus.

– Vaida pas mamą į darbą nuėjo, tai aš pagalvoju, gal tu dar čia...

Elenutė atsisėda ant suolo. Aš nubėgu ledų, atnešu sau ir jai, abu sėdime, valgome. Ji lyžčioja liežuvio galiuku, o man kažkodėl labai labai linksma.

– Gerai, kad sugrįžai, – tariau.

Ji pasigardžiuodama laižo ir tyli. O paskui, kai ledai jau suvalgyti ir pirštai aplaižyti, mes pakylame.

– Sako, tavo labai gražus namas. Tikra pilis, – taria Elenutė, kai mes jau pėdiname gatve.

Aš užraustu, man gėda dėl tos „pilies“, bet nieko nesakau.

– Einam, parodyk, – tęsia Elenutė.

Ji nuo vieno peties ant kito perkelia krepšio dirželį ir stabtelėjusi įdėmiai pažvelgia į mane.

– Kokia ten pilis! Plytinis namas, ir tiek. Kad būtų medinis, kaip dėdės Vinco, – kas kita, – ginuosi.

– Tada einame pas mane, – pasiūlo Elenutė.

– Gerai, – apsidžiaugiau.

Paskui, kai pasiekėm Elenutės namus, kai mus apspito penki vaikai – jos broliai ir seserys – ir kai Elenutės močiutė mums visiems prikepė blynų bei susodino už stalo, aš nuoširdžiai pavydėjau Elenutei. Ir to būrio skaniai žiaumojančių⁵ vaikų, ir rausvais tapetais išklijuotų sienų, kurias galėjai liesti rankomis, to ilgo, klijuote uždengto stalo... Ir pagaliau tos baltagalvės, linksmomis akimis močiutės...

Kai prisišveitę blynų ir atsigėrę kompoto mes visi, visa šutve⁶ vaikų, išvirtome į kiemą ir ėmėme bėgioti, šūkauti ir šiaip visai išdykauti, aš, nutaikęs momentą, pasakiau Elenutei:

– Gerai tau.

– O tau negerai? – Elenutė pažvelgė į mane susirūpinusi.

Aš nudelbiau⁷ akis žemyn.

– Reikia eiti namo...

Ištimpinau pro vartus. Jutau, kad mane lydi žvilgsniu Elenutė. Grįžtelėjau, nusišypsojau puse lūpų ir, pasukęs už gyvatvorės, pasileidau bėgte. Už mano nugaros linksmi klykė, rėkavo nutrūkt-galviai vaikai. Aš dar slampinėju po miestą.

storaja grįžęs lyžčioja nuoširdžiai nutaikęs

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką Karolis veidavo po pamokų? Kodėl jis neskubėdavo namo?
- 2 Kodėl Karoliui tėvai draudė pasikviesti į namus draugų?
- 3 Kuo žavėjo berniuką dėdės Vinco namai?
- 4 Papasakokite, ką išgyveno ir kaip jautėsi Karolis Elenutės namuose.
- 5 Kodėl Karolis, turtingų tėvų sūnus, buvo nelaimingas?
- 6 Kaip jaustumėtės jūs, būdami Karolio vietoje?
- 7 Kokia apsakymo tema ir pagrindinė mintis?
- 8 Parašykite Karolio vardu laišką jo draugui Martynui. Atsiminkite, kad laišką pradėdame mandagiu kreipiniu. Toliau trumpai paaiškinkite, kodėl jis ėmėsi rašyti, parašykite, kodėl jam nepatinka gražūs namai ir kodėl taip liūdna.
- 9 Raskite tekste veiksmažodžio *eiti* sinonimų. Paaiškinkite, kokia jų reikšmė.
- 10 Raskite tekste frazeologizmą. Nurašykite ir paaiškinkite jų reikšmę.

⁵Žiaumoti – pilna burna, godžiai valgyti.

⁶Šutvė – būrys, kompanija.

⁷Nudelbti – nuleisti.

Namai yra kur kas daugiau nei adresas, kuriuo galiu būti surastas. Tai šventa vieta, kurioje gera būti, kurioje norisi pasilikti su brangiausiais žmonėmis.

M. Šakinis

Aldona Liobytė

Sunki mama

I

Žmonės sako, kad dabar vaikai sunkūs, o mano sunki mama. Tiesiog nesugyvenama. Viskas jai kliūva: palaidi mano plaukai, – sako, kaip urvinio žmogaus, ilgas mažojo piršto nagas, – sako, žiūrėk, kad akių kam neiškabintum. Pernai mano sijonas buvo jai per trumpas, šimet – ištišęs. Sako, kad per anksti mados vaikytis, o man jau trylika metų. Žiemą vis tikrina, ar užsimoviau šiltas kelnaites. Ir pieną liepia gerti. Virintą. Su greimais¹. Gali sprogti iš padūkimo. Kad turėčiau tėtę, viskas būtų kitaip. Bet neturiu. Jis gyvas, tik paliko mudvi seniai, aš jo beveik neprisimenu ir iš nuotraukos tepažįstu: jaunas, aukštas šviesiaplaukis. Aš paveldėjau jo ūgį, jau dabar lygi su mama, o sako, kad būsiu kaip apynių kartis. Dėl ko jis mus paliko, aš nežinau. Bet mano klasėje daug tokių pusnašlaičių. Gal mama ir jį vertė pieną gerti? Klausiau mamą ne kartą, bet ji atkerta: čia suaugusiųjų dalykai, paūgėsi, suprasi. Paūgėjau – ir vis vien nieko nesuprantu. „Charakteriai nesutiko“, – tiek mama teprasižioja. O kad man tėvo reikia – nėra nerūpi. Gal aš norėjau, kad tėvas mane iš darželio namo parsivestų, kad slidėmis su manim važinėtų (mama neturi laiko), kad plaukti išmokytų, kad uždavinį už mane išspręstų, kad ledų penkias por-

¹ Greimas – plėvelė ant virinto pieno ar sriubos.

cijas nupirktų, – kad būtų toks, kaip visi geri tėvai. O ką aš prie mamos mačiau? Nieko nemačiau. Vakaris užrišdavo man akis, kad miegočiau, nes ji ilgai šviesą žibindavo. Mokėsi. Pirma reikėjo mediciną baigti – mano mama vaikų gydytoja, o dabar reikia disertaciją² apginti. Kam reikia tos disertacijos, aš nežinau, gal tik jai pačiai, nes man jos nereikia. Ji suėda visą mamą laiką, mama irzli, nepakanti³ ir niekur negali su manim nueiti. Ir pas mus niekas neateina. Tik kelios mamos draugės gydytojos. Daugiausia senmergės. Gydytojos neturi laiko ištekėti. Niekados nebūsiu gydytoja. Kai aš buvau antroje klasėje, pas mus lankydavosi toks Jonas. Sėdėdavo kaip pabučiuotas, kažką pliurpdavo, kavą gerdavo. Jam tai mama, būdavo, turi laiko. Ir šypsosi nuo ausies lig ausiai. „Na, palūkėk, išgraušiu aš tave“, – manau sau. Per Moters dieną atėjo su trim rožėm (cha cha, kiek rublių⁴ paklojo gėlių turgelyje!) ir saldinių dėžute. Pabučiavo mamai ranką (cha cha, kaip kine!), o aš, nustumta, nereikalinga, ruošu pamokas prie atlošiamo sekcijos stalo. Žinoma, nieko neruošiu, tik klausausi, ką jie kalba. O į sąsiuvinį didelėmis raidėmis rašau: Jonas balvonas, Jonas balvonas... Pagaliau toptelėjo tam balvonui į galvą, kad kambaryje esama dar vieno gyvo daikto, ir priėjo prie manęs, ir pakišo saldinių dėžutę. Aš kapt ir įkandau jam į ranką. Oi, kiek triukšmo, mama liepė atsiprašyti; aš – nė už ką, tegul mane gabalėliais sukapoja. Mama aprišo jam ranką (tartum koks pasiutęs šuo būtų įkandęs), ir jis išsinešdino visiems laikams.

– Tu bjauri mergiūkštė! – šaukė tada mama. – Visai į tėvą nusidavusi! Egoistė, lepūnė ir kandžiojiesi kaip Aidas.

O Aidas – tai toks šuo, buldogas, gyvena virš mūsų ir staugia nuo devynių ryto iki šešių vakaro. Mat šeiminkas palieka jį vieną. O kai grįžta po darbo, vedasi pasivaikščioti. Tai pirmas šuo, kuris nenori su manim draugauti ir šiepia dantis, kai bandau jį paglos-

² Disertacija – viešai ginamas darbas mokslo laipsniui gauti.

³ Nepakantus – negalintis pakęsti, toleruoti ko.

⁴ Rublis – Rusijos piniginis vienetas. Lietuvoje vartotas tarybiniais laikais.

tyti. Jis neduoda mamai miegoti po naktinio budėjimo, jis mama iš galvos varo. Vadinasi – aš kaip Aidas! Gerai, tebūnie. Bet Jonas balvonas daugiau neperžengė mūsų slenksčio. Išgrūdau. Mama mane taip pat išgrūda, kada tik netingi. Mažą išveždavo vasarai su darželiu į Valakampius. Tūnodavome ten kaip beždžioniukai, nosis įbedę į tinklinį aptvarą, laukdavome, kada tėvai pasirodys. Trečiadieniais ir šeštadieniais. Kitų vaikų, jei ne mama, tai tėtė ar močiutė, o kartais ir visas erzelynas suvažiuodavo su pyragais, apelsiniais, saldainiais, o mano mamai – vis egzaminai ar budėjimas, tiek ją tematysi. Šniurkščiok sau po antklode, kol užmigs. Oi juodos darželio dienos! Nuo prailgintos dienos mokykloje su rėksmu išsiprašiau. Negaliu maltis kiaurą dieną su tais pačiais vaikais. Pusrūsyje. O triukšmas toks, kad jeigu kas ramesniu balsu į mane prabyla, aš negirdžiu. Pagausinau mūsų kieme būrį vaikų „su rakteliu ant kaklo“. Šitai vadinasi mūsų karta. Mama sako, dar nežinia, kas iš mūsų išaugs. Kas išaugs, tas, bet mes daugiau matėme gatvėje ir kieme, negu sužinojome iš knygų.

Vasarą mama išgrūda mane į stovyklas Ežerėliuose ar Giruliuose. Gerai ten, visko gana, ir žaidimų, ir draugų, ir laužų su pramogomis, bet vakare niekas neapkloja, neapkamšo ir „labanakt“ nepasako. O kartais reikia. Įdomu, kaip šimet mama nusikratys manim. Į stovyklą nebevažiuosiu. Ir į turistinį žygį ne. Pjaus man glandas⁵, nes dažnai angina sergu, o po to – reikia labai mane pri-žiū-rė-ti! Nes sąnariai, nes širdies užesiai – vis nuo tų glandų. Įdomu, kas ir kaip mane pri-žiū-rės, jeigu mamai reikia važiuoti į Kijevą, į kursus. Trims mėnesiams! Kai sužinojau, prapliupau juoktis.

– Tave linksmina žinia, kad aš išvažiuoju? – paklausė mama.

– Ne, tik aš maža sakydavau tokias eiles darželyje: „Žydi Kijeve kaštonai“. Niekaip nemokėjau ištarti „Kijeve“...

Įdomu, ką mama su manimi darys?

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra apsakymo pasakotojas?
- 2 Glaustai papasakokite apie dukros gyvenimą su mama.
- 3 Kodėl mergaitė nepatenkinta tokiu gyvenimu? Kodėl jai reikia tėčio?
- 4 Kaip mergaitė apibūdina savo bendraamžių kartą? Raskite citatą.
- 5 Raskite tekste juokingų mergaitės posakių. Kokia jų reikšmė?

II

Ir va – staigmena! Ateina laiškas nuo tėtės (gal pirmas per šimtmetį), o jame parašyta: „Nijole (toks mano mamos vardas), turiu į Tave prašymą. Mudu su žmona praleisime atostogas Palangoje ir mielai paimtume Jovitą (vadinasi, mane!). Man rodos, jai laikas su tėvu susipažinti ir pabendrauti, o ir mano žmona maloniai ją kviečia. Manau, kad tu pasielgsi protingai ir blaiviai, kaip anuomet, kai mūsų keliai išsiskyrė. Pranešk, kada ir kur galiu Jovitą pasiimti. Atvažiuosiu mašina”.

Susipažinti? Pabendrauti? Su tėvu? Su mašina? Ak, mama, ir aš puoliau jai ant kaklo. O kad ji pasielgtų protingai ir blaiviai!

– Tu labai nori? – paklausė mama ir karčiai nusišypsojo. – Tikiuosi, tu sugebėsi ten išsiskalbti savo drabužėlius, susitvarkyti ir susiadyti¹ puskojines, kad jai neįsipyktum. Ir nebūsi akiplėša.

– Ak, mam, sugebėsiu. Būsiu kaip angelas. O kam – jai? Tai tėtės žmonai? O kaip man ją vadinti?

⁵Glanda – ryklės atauga.

¹Adyti – taisyti, lopyti prakiurusias pirštines, kojines, drabužį.

– Nežinau. Tėtė tau patars. Jis nebuvo blogas žmogus. Klausyk jo. Norėčiau, kad judu susidraugautumėt. Kiek girdėjau, jis daugiau vaikų neturi. Tu ir jam vienturtė, kaip ir man. Užtat ir prisiminė.

– O kas ji man? Pamotė?

– Ne, kodėl gi? Jei aš būčiau mirusi, tada ji būtų pamotė. Bet tai neįžaidžiamas vardas. Tik pasakose pamotės piktos, o gyvenime esti labai gerų. Ne, pamote jos vadinti nedera.

Praminiau ją Mapote. Kaip Voverytė iš pasakos, kuri nežinojo, kas tai yra pamotė.

Viskas dėjosi nuostabiai sklandžiai – pagal planą. Operavo mane mamos draugė, po to rijau springdama grietinėlę, kurios nenkenčiau, kad tik greičiau gerklė išgytų, kad tik greičiau gaučiau pamatyti tėtė – mama jau buvo ten, kur „žydi Kijeve kaštonai“, o manęs atvažiuos pasiimti tėtė, tėtė, tėtė... Vis puldinėjau prie ligo-

ninės lango, spėliodama, kokia bus jo mašina. Gal balta kaip plakta grietinėlė, gal raudona kaip virtas vėžys, gal mėlyna kaip rugiagėlė. Labiausiai norėjau, kad būtų balta ir kad visa klasė matytų, kaip aš sėdu tartum kokia princesė į savo tėvo mašiną, tiuliais² šluodama asfaltą. O kam tie tiuliai? Dėl gražumo. Dureles atveria aukštas, lieknas blondinas, ir visos man pavydi... Atsitiko kitaip. Mašina buvo žalia kaip žiogas, o tėtė ne toks jau lieknas ir ne toks jau blondinas, nes poplikis, bet vis dėlto – mano tėtė. Tikrų tikriausias.

Iš pradžių kalba mums nesimezgė, tėtė tik klausinėjo, o aš atsakinėjau „taip“ arba „ne“, bet paskui įsikalbėjom apie mano klasę, pažymius, mokytojus, baseiną, atostogas, ką aš mėgstu ir ko ne – nejučiom daug ką jam papasakoju. Tik apie mamą jis nieko neklausinėjo, o aš jį apie Mapotę. Pasigyriau, kad mama rašo disertaciją, nes juk ne kiekviena mama rašo.

– O kam? – paklausė tėtis.

– Reikia, – atrėžiau. – Ji bus mokslų kandidatė ir gaus dešimt rublių daugiau algos. Ir daugiau žinos. Apie vaikų inkstus.

Tėtis nusišypsojo. Gal jam patiko, kad mama gaus didesnę algą. Nes alimentų³ mamai jis už mane nemoka. Mama sako: „Nereikia man jo pinigų, aš pati savo vaiką užsiauginsiu“. Tėtis net siuntė jai paštu pinigų, o ji grąžino. Aš jau minėjau, kad mano mama – sunki mama. O juk labai reikia tų pinigų. Nei televizoriaus neturim (mama sako: tai kramtoma guma tinginiams), nei palapinės kaip žmonės, aš išaugau iš žeminio palto ir slidžių batai žiojasi. Nebekalbu apie džinsus: padorūs džinsai turguje – nukirstos galvos svajonė. Tokie su mustango ženklų ir išblukusiomis dėmėmis. Gana apie džinsus, jiems nupirkti reikia viso mėnesio mamos algos. Vadinas, visą mėnesį turėtume negyventi, tai verčiau gyvenkime ir sustokime prie tėtės buto durų nedideliame miestelyje su didele baldų gamykla – čia jis dirba vyriausiuoju inžinieriumi. Šitiek spėjau važiuodama sužinoti.

² Tiulis – lengvas, permatomas, tinklinis audinys.

³ Alimentai – išlaikymo lėšos, tėvo arba motinos mokamos vaiko išlaikymui.

Drebančia širdim laukiau, kada tėtis atvers duris. Atvėrė. Įžengiau į pasaką. Keturi kambariai, pilni blizgesio, nematytų rakandų, kilimų, krištolinių lempų. Per veidrodį vos kiaurai neperėjau. Jis tviska tarp lubų ir žemės, aukso vainiku apipintas.

– Iš Tiškevičiaus dvaro, – pasakė tėtė.

Man baugu pasidarė nosis į nosį susidūrus su pilka pele, riestanose, nušiurusiomis plaukais. Deja, tai aš. Staiga už nugaros išvydau Fėją. Baltos papurusios garbanos, žydra pizama, auksuotos klumpės. Tai ji. Mapotė. Glėbyje laikė baltą gauruotą šuniuką. Tėtė apkabino ją ir pasakė:

– Štai mano dukrelė, Jovita. Būkite geros viena kitai. Judvi – brangiausios man moterys pasaulyje.

Mapotė ištiesė man ranką.

– Vadink mane vardu. Aš Virginija, Virga. Tylėk tu, baidykle! (čia šuniui). Būsime draugės.

Sutilindžiavo ilgi jos auskarai, o šuo ėmė skalyti kaip patrakęs. Jos akys buvo kažkokios žalios ar raištos ir keitė spalvas. Paskui supratau, nuo ko, nuo spalvotų ratilų apie akis. Mėlynų, žalių ar šviesiai violetinių. Žiūrint, kokia suknelės spalva ir koks apšvietimas: saulės ar elektros. Baisiai gražu. Būtinai pasakysiu mamai, kad dažytųsi apie akis.

Ištiesiau ir aš ranką. Šuo išsišiepė ir piktai viauktelėjo. Vėl ranką atitraukiau. Šitai kelis kartus bandėme pasisveikinti ir vis nesėkmingai.

– Džimis labai mane myli. Gina nuo svetimų. Liaukis, nes į vonią uždarysiu! (Bet neuždare!) Duok jam saldinių. Šunį lengva papirkti. Jis labai mėgsta saldumynus. Dėl to toks storas. Kad aš tau vošiu! (Bet nevožė!)

Išsitraukiau iš kišenės irisą (tėtė kelionėje buvo apkamšęs), ir irisas užklįjavo Džimiui žabtus⁴. Jis čiaumojo, išsidrėbęs ant sofos tarp pagalvių, ir tik sekė mane akimis.

⁴Žabtai – nasrai, snukis.

Paskui mudu susidraugavome ir valiūkaudavome⁵ abudu, besibastydami po parką. Kelioninio krepšio kišenėje radau mamos įdėtus dvidešimt penkis rublius „juodai valandai“ ir jos adresą. Parašiau:

„Mam, esu kaip filme. Visai nebaisi ta Mapotė. Net graži. Žalsvai mėlynai violetinė. Ir dar ne visai sena – gal kokių dvidešimt su trupučiu metų. Užgriovė mane mini sijonais, džinsais, golfais, apelsiniais. O Džimis koks! Meilumas neapsakomas. Sekioja mane visur. Labai riebus, baltas, garbanotas. Po savaitės važiuojam į Palangą. Įsivaizduok sau – Džimio nepriima į sanatoriją. Tėtė labai geras. Padeda žmonėms. Ir žmonės jį myli. Atveža ikry, ungurio, rūkytos dešros, „Nesca“ kavos – visko, visko. Labai mėgsta saldinius, oi, ne tėtė, o Džimis. Kaip Tu, mam? Ar daug išmokai Kijeve?

Bučiuoju 1000 kartų.

Jovita

Užmiršau pasakyti, kad Džimis – tai šuo”.

nejzeidžiamas rugiagėlė dažytųsi įsivaizduok

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokią staigmeną Jovitai padarė tėtis?
- 2 Kaip mergaitė įsivaizdavo susitikimą su tėčiu? Ar jos svajonės išsipildė?
- 3 Papasakokite apie tėčio namus. Kaip mergaitė juos pavadino?
- 4 Kaip jaučiasi Jovita naujoje tėvo šeimoje? Kokį įspūdį jai padarė Virginija?
- 5 Ką Jovita parašė mamai pirmajame savo laiške?

⁵Valiūkauti – išdykauti, tinginiauti.

Kadangi Džimio nepriėmė į sanatoriją, mes apsigyvenome privačioje prieškarinėje vilutėje. Tėtė su Mapote įsitaisė svetainėje, viršum jų, palėpėje, mano kambariukas. Kitam gale – buvusiam valgomajame ir miegamajame, gyvena šeiminkai su savo anūku Geneliu (iš teisybės jis vardu Henrikas, o save vadina Hariu). Šią vasarą jis ketina stoti į Dailės institutą. Drimba¹ toks. Bet labai gabus. Senelių duris, spintas ir palanges nutapė nematytais raštais. Aplink namus rožės, begonijos, karkliukai, obelys, avietynas, net kelios pušys, tarsi atėjusios iš Vytauto parko. Gražu čia, bet pirmą naktį palėpėje praleidau nekaip. Svetainės sienos visos tamsiu ažuolu išklotos, jose įtaisytos lemputės kaip tulpės su rausvais gaubtuvais, o viršuje, mano kambarėlyje, sienos iš lentų sukaltos, būtų nieko, tik plyšiai dideli, o jeigu naktį per plyšį vorai ant aukšto atropos? Nieko taip nebijau pasaulyje kaip voro. Gulėjau bijodama pakrutėti, tik girdžiu – girgžt, girgžt kopia kažkas laiptais. Braižosi apie duris. Mano durys tik su kabliuku iš vidaus užkabintos. Truktels ranka – baigta. Nustėrau visa, prakaitas išpylė, nežinau, bėgti ar rėkti, o čia girdžiu – inkščia kas tyliai. Tai Džimis, mieliausias mano šunytis! Greit atvėriau duris, jis susirangė lovos kojūgaly, šnopuoja sau, vis gyvas daiktas! Jau mudu dviese. Teprasmenga vorai ir visokie baubai, aš jau nieko nebijau! Kaip gerai, kad nesurikau iš baimės. Tai būtų juoko tėvui ir Mapotei. O šiaip jie sako, kad aš labai savarankiška ir sumani. Rytai aš keliuosi anksčiau už juos ir einu „Kulinarijon“ pusryčių jiems parnešti. Pirmąkart tėtė įbruko dešimt rublių ir liepė nupirkti, kas man atrodys skaniausia. Bijojau, kad per daug pinigų neišleisčiau, tai ir nupirkau daktariškos dešros, pieno butelį, rugelį – kas bus, kas nebus, gal Jovita nepražus – tris plikytus pyragaičius su kremu įdaru. Jie klykė susiriesdami.

– Ar nieko daugiau parduotuvėje nematei? – klausia tėtė.

¹ Drimba – tingus, sunkus, nerangus žmogus.

– Mačiau – lašiša, kepta antis, pomidorai, bet labai brangūs.

– Vaikeli, – tarė tėtė, paduodamas Mapotei kavą į lovą, – (reiks man kada mamai paduoti), – pirk nesivaržydama. Dabar atostogos. Mudu jokių prastų dešrų nevalgom, nuo jų galima susirgti, nuo pyragaičių tunkam – valgyk tu visus tris nesivaržydama.

Žinoma, valgiau ir Džimiui daviau. O pietų važiuodavome kasdien į kitą vietą: Kretingą, Plungę, Klaipėdą, net Liepoją. Vis ieškojome, kur skaniau. Tėtis nieko mums negailėjo, gal dėl to, kad mes brangiausios moterys pasaulyje, nes brangiai jam kainuojame. Niekas nedrumstė žydrų ir auksinių mūsų atostogų, abu jie mane lepino, ir vieną dieną štai ką parašiau mamai:

„Ak, mam, jūra nuostabi, atostogos dar nuostabesnės, nardau su Hariu po bangas (gerai, kad lankiau baseiną), Mapotė kaitinasi ant pripučiamo čiužinio (ji nelankė baseino), tėtė dažnai važinėja į darbą – jis negali atitrūkti nuo gamybos. O dabar turiu Tau tokią naujieną, kad laikykis. Jie sako, kad aš galiu su Džimiui pasilikti pas juos. Kol baigsiu vidurinę. Atskiras kambarys ir magnetofonas. Liuks. O kai stosių į aukštus mokslus, tada pas Tave. Tėvelis sako, kad nori tokią fainą dukterį (vadinasi, mane!!!) pas save turėti. Nebijok, aš Tau rašysiu visada, visada. Kaip Tu manai, a? Jis liepė Tavęs pasiklausti. Bučiuoju 1001 kartą.

Jovita”

Mamos atsakymo aš nespėjau gauti. Įvykiai riedėjo greičiau negu laišakai.

ažuolu užkabintos inkščia kasdien įvykiai

Klausimai ir užduotys

- 1 Kur Jovita su tėčiu ir jo žmona atostogauja? Kur ji gyvena? Kodėl jai nesmagu?
- 2 Papasakokite apie Jovitos pirkinius. Kodėl ji taip „apsijuokia“ tėvo akyse?

- 3 Papasakokite, ką mergaitė veikia Palangoje, su kuo susipažįsta.
- 4 Kaip manote, kaip jautėsi Jovitos mama, gavusi antrąją dukros laišką?

IV

- Kaip tau Haris patinka? – klausia kartą Mapotė.
– Toks drimba. Krepšiams tampyti į paplūdimį ne pro šalį.
– Jis gražiau apie tave atsiliepia, sako, tokia maloni mergaitė, ir akys gražios.

Ar tai aš ta maloni mergaitė? Niekados negirdėjau, kad Haris šitaip apie kokią merginą prasižiotų. Sako „kadras“ ir nusivaipo. O apie mane – maloni... ir akys. Ėmiau tikrinti veidrodėlyje savo akis. Deja, deja, blakstienos išblukusios nuo saulės, o rudos akys spokso kaip sagos be apvadų. Kad man taip žaliai mėlynai violetinius šešėlius užsitepus. Ir blakstienas tušu pabraukus... Nuleiptų Haris. Gal jis bus mano simpatija? Nes iki šiol man su bernais ne labai sekėsi. Vienas toks ančiasnapis užkabinėja mane, kai grįžtu iš baseino, – vis koją pakiša. Pasakiau:

- Nori gauti į dantis?

Nes kas man iš jo. Ne vienoje klasėje, matematikos nusirašyti nepakiš. Haris – kas kita. Būsimasis studentas. Galėsiu draugėms pasigirti (jeigu, žinoma, iš viso grįšiu į Vilnių), kaip mes juodą naktį pabėgom su juo nuo Mapotės į parką, kaip mus užpuolė chuliganai, kaip jis paklojo chuliganą man po kojų ir didžiu balsu suriko pergalingą indėnų karo vado šūkį... Dabar aš suprantu, kodėl jis mudvi su Mapote sekioja kaip Džimis. Tai dėl manęs. Laikykis, Jovita, tavęs laukia gyvenimo verpetai. (Tuos verpetus knygoje radau.)

Šįvakar pas mus svečiai. Mapotė apkarstė mane „išaugtiniais“ savo drabužiais – žalias sijonas ir apelsino spalvos frotė golfas, gaila, kad Haris nemato. Tėtė visiems mane aprodė – va, kokia didelė duktė, juk septintokė, kokia įdegusi, kaip ji plaukioja. Svečiai

stebėjosi, kad iš viso dukters esama, jie nieko nebuvo apie mane girdėję, bet mano akys lipo nuo saulės, nuo jūros, nuo dūkimo su sviediniu, ir aš smunku su Džimiu į savo palėpę. Galėsiu bent ramiai apie s-a-v-o gyvenimo verpetus pasvajoti. Kur tau! Girdžiu vieną viešnią zyžiant tarp malonaus svečių šurmulio ir taurių cingsėjimo.

– Negerk, Gyvyti... Kaip mes su mašina namo grįšim. Sakei pats, kad prie vairo...

– Juokų darbas! – smagiai šūktelėjo tėtė. – Pernai aš vairavau nutrūkęs filmą, matyt, užsnūdau, nes trenkiausi į medį, autoinspekcija ant kulnų, tada ligoninė, kraujo tyrimas... Puikiausias tyrimas, ir 300 rublių premijos iš draudimo, nors remontas nė grašio nekainavo. Turiu meistrą gamykloje.

– Tai galva, tai galvelė... – klykė svečiai. – Ne kopūstas. O iš kur tas kraujo tyrimas toks nekaltas?

– Draugeliai. Visur draugeliai. Pasaulis dalomas į draugus ir nedraugus. Kito ligonio kraują analizei pakišo.

Nuo griausmingo juoko susiūbavo mano grindys. Ar tik grindys?

Kažkokia šalta banga plūstelėjo į paširdžius. Kito ligonio kraują? Negi taip galima? Ar mama šitaip pasielgtų? Kai buvo nudegusi mergytė jos palatoje, mama savo kraujo davė. O vienam vaikeliui kraujo vėžys. Tada visi kasdien davė jam savo kraujo: ir gydytojai, ir seselės, nors niekas nežinojo, ar jis pagis. O tėveliui kam svetimas kraujas? Už visus savo poelgius tenka at-sa-ky-ti, tvirtina mama. Kodėl jam nereikėjo atsakyti už neblaivią galvą, už rizikingą kelionę ir dar premiją gauti?

Pro atdarą mano langą vėl tvokstelėjo erzelio gūsis.

– Jeigu ji būtų mokslininkė, na, tada suprantu, kandidato laipsnis – tai patikima karjeros pakopa. O dabar – paprasta ligoninės žiurkė. Dėl 10 rublių pati džiūsta ir vaiką nualino. Matytumėt, kokią Jovitą pasiėmiau. Stačiai badmirė. Dabar mano Virginija ją atpenėjo, žmoniškai aptaisė, kaip ne ta mergaitė. Kaip jos susidraugavo... Susitarėme su Virginija nebeleisti jos į Vilnių...

– Už gražią šeimą! Už taurią širdį! – ir taurės vėl cingtelėjo, o balsai sužžė kaip stadione.

Pala, pala, tai mano mama – ligoninės žiurkė? Tai aš ta atpėnėta badmirė? „Na, žinai, tėveliuk, – maniau sau, plėšdama nuo savęs pižamą, – kad aš pulsiu tarp svečių, kad sukulsiu kokią taurę, kad drošiu visiems į akis...” Kol grobsčiau savo drabužius, svečiai užtraukė „Ilgiausių metų”, o paskui žybtelėjo mašinų lempos, čiūžtelėjo padangos per kiemo žvyrą – nei puoliau, nei sukūliau, nei drožiau. Atidėjau rytdienai. Aš dar pasikalbėsiu su tėveliu apie tą žiurkę ir badmirę!

az

ančiasnapis sekioja šįvakar plėšdama grobsčiau

Klausimai ir užduotys

- 1 Apie ką kalbasi Jovita su Mapote? Kaip šis pokalbis paveikia mergaitę?
- 2 Kokį pokalbį vakare nugirsta Jovita? Paaiškinkite, kodėl jai „kažkokia šalta banga plūstelėjo į paširdžius”.
- 3 Kas mergaitę labiausiai įžeidžia ir įskaudina?
- 4 Ką Jovita pradeda suprasti?

V

Kitą rytą tėtės neberadau, buvo išvažiavęs į darbą, o Haris maitino mudvi plažė baisiais pasakojimais apie „juodųjų katinų” gaują, kuri siaučianti Palangoje. Ji apkrausto mašinas, vilas ir satorijas. Įsmunka pro atvirus langus ir dingsta be pėdsako. Kaitra buvo neapsakoma, aš drybsojau nekrutėdama ir mąščiau apie savo gyvenimo verpetus. Haris su Mapote žaidė badmintoną. Vakare atkentėjau už tinginį. Ir šiaip blaškiausi patale, ir taip – vis kaip

ant aštrių akmenų. Persikaitinau. Degiau kaip blynas ant keptuvės. Reiktų rūgusio pieno kompresų, – taip mama mokė, bet iš kur imsi naktį pieno? Iš kur imsi mamą, jeigu ji toli? Pirmąkart ilgesys sugniaužė man širdį. Atsikėliau, atsistojau prie lango. Jūra ošia. Vienas kitas debesėlis praplaukdamas užgesina mėnulį, tada viskas skęsta nakties sutemose. Ar viskas? Va, kažkas brazda alyvų krūme. Gal katinas? Juodas, tamsus šešėlis išnyra iš krūmo ir sėlina vilos pasieniu. Viešpatie! Juodasis katinas! Užpuls Mapotę! Kas daryti? Šmėkstelėjo Konan Doilio, Agatos Kristi seklių žygiai. Jei dabar lipsiu laiptais, laiptai girgžda, vagis išgirs... Jis jau ropščiasi pro langą! Kad tik jos nepasmaugtų. Tiek žiedų ant jos rankų! Kas daryti, kas daryti, kas daryti, Džimi? O Džimis tyli, kvailas daiktas, nė neviaukteli... Kopėčios! Prie mano lango kopėčios! Haris taisė televizijos anteną! Iškišau koją, palangės įsitvėrus, nulipau keletą skersinių – čia manęs juodasis katinas nepasieks, ir paleidau gerklę, pati drebuliu virtusi:

– Gelbėkit! Vagys!! Gaudykit vagį!!!

Vagis šoko pro langą laukan, tą akimirką mėnuo plieskė iš po debesies, o man tartum peiliai aplink galvą sužaibavo.

– Ko žviegi, beprote!

Ir dar išgirdau žodį, kurį pakartoti baugu. Tai buvo Haris. Atbėgo užsimiegojęs šeimnininkas su lazda, sulėjo Džimis, pro langą persisvėrė Mapotė ir ramiai tarė:

– Jokio vagies nebuvo. Jovita perkaito plažė ir apsisapnavo. Labanakt, atleiskite už triukšmą. O man: – Eik gulti. Rytoj pasikalbėsime.

Ir pridūrė pro sukąstus dantis:

– Sekei mane? Norėjai tėvui įskusti? Nepasiseks.

Man tikrai nepasisekė. Baisiai nepasisekė. Kažkas sudužo į šipulius, ir smulkus drebulys nesiliovė manęs purtęs. Ko Haris lindo pro langą? Gal norėjo ją išgąsdinti? Ko jie abu siunta ant manęs? Kam man reikia ją sekti ir tėčiui skusti? Na, Jovita, nešk kailį, kol sveikas. Tu netinki į seklius. Tu netinki į dukteris šitoj... svetimoj šeimoj.

Anksti rytą, nesumerkusi akių, nusileidau tomis pačiomis kopėčiomis su kelioniniu savo krepšiu. Nieko nieko nepasiėmiau, ką Mapotė buvo dovanojusi – nei sijonėlių, nei megztukų su golfo apykakle, nei džinsų su mustango ženklu, net tų gintarėlių iš paplūdimio, kur laimę neša. Net gintarinio ežiuko nuo Hario. Laimė, kad turiu dvidešimt penkis mamos rublius „juodai valandai“. Juoda valanda kaip tik buvo man išmušusi. Greitosiomis brūkštelėjau:

„Tėti, mama serga, kviečia mane grįžti. Ačiū už viską. Jovita“.

Skridau sunkia širdimi. Gyvenimas privertė mane tėtei pameluoti, o dabar ką mamai į Kijevą parašysiu? Ko išlėkiau ne laiku iš Palangos, jeigu čia tokios karališkos atostogos, kaip jai esu rašiusi? O Mapotę kaip gyriau... Ak, tegu jie visi prasmenga užmiršimo jūroje, vartoju kažkieno žodžius. Man liko nuo bilieto apie 20 rublių. Gyvensiu kaip nors, kol mama grįš. Valgysiu kefyra su duona, kad tik namie.

Rakindama savo buto duris, prisiminiau Džimį, ir net graudu pasidarė. Kad jis čia būtų, verkčiau šunį apsikabinusi (vėl svetimi žodžiai... nemoku savo jausmų reikšti!). Pabučiavau jį išvažiuodama. Prieškambaryje pajutau cigarečių kvapą. „Juodieji katinai...“ – dingtelėjo man. Apiplėšė butą, nusiaubė... Palikau laukujes¹ duris praviras, o pati atsargiai žengiau į kambarį. Prieblanda. Langai su užtrauktomis užuolaidomis. Ant kilimo išėiginės mamos basutės, o ant sofos kažkas guli. Mama!

– Kas tau? Kodėl tu čia? Ar sergi? – puoliau prie jos. Glėbesčiauomės, tartum šimtą metų nesimačiusios.

– Aš maniau... kad tu ten... liksi, – pro ašaras lemeno mama. – Juk rašei, kad kvietė, kad vidurinę...

– Ir dėl to tu grįžai iš Kijevo? Metei savo kursus?

Dabar jūs matot, kas tai yra sunki mama. Bet man kažkodėl lengva ir gera, grįžus namo. Visi kampai žydi.

O mamą kitą rytą nulakdinau vėl į Kijevą. Tegu tobulinasi.

až

pėdsako skęsta sukąstus megztukų
grįš glėbesčiauomės kažkodėl

Klausimai ir užduotys

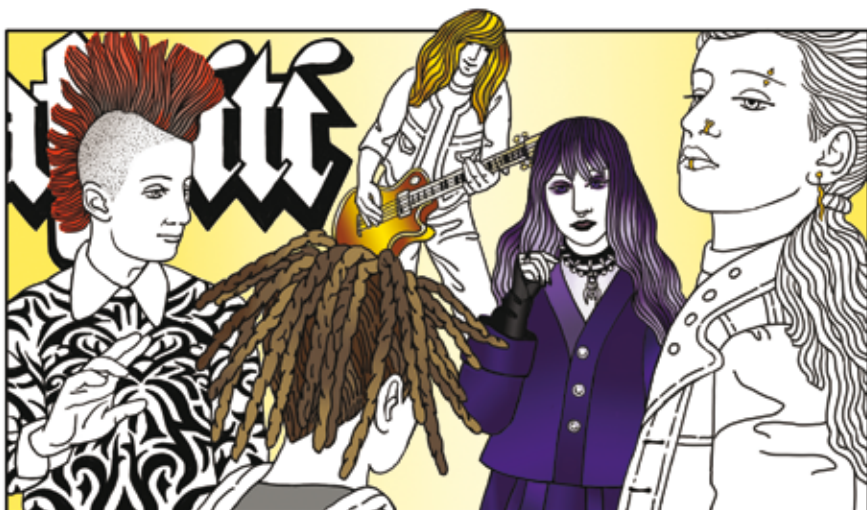
- 1 Kokie įvykiai priverčia mergaitę susimąstyti? Kodėl ji apsisprendžia bėgti namo?
- 2 Kodėl Jovita išvykdama nusprendžia neimti nė vieno Virginijos dovanoto daikto?
- 3 Ką mergaitė jaučia, sugrįžusi namo?
- 4 Aptarkite, kaip keičiasi Jovitos požiūris į tėtį, mamą ir apskritai į žmonių santykius.

¹Laukujės durys – išorinės durys.

- 5 Apibūdinkite Jovitos mamą ir tėtį. Nusipieškite ir užpildykite lentelę.

Mamos būdo bruožai	Tėtės būdo bruožai	Kūrinio žodžiai

- 6 Pamažykite, ką būtute darę kitaip Jovitos vietoje.
- 7 Kokias tikrąsias ir tariamas vertybes išvelgėte, skaitydami šį apsakymą?
- 8 Ar A. Liobytės apsakyme „Sunki mama” vaizduojamos problemos yra aktualios jums? Aptarkite, kurias.
- 9 Sugalvokite ir parašykite apsakymo dalims pavadinimus.
- 10 Palyginkite Jovitą, Eveliną („Kada piešime perlinę vištelę”) ir Karolį („Pilis”). Kuo šių vaikų gyvenimas panašus, kuo skiriasi?
- 11 Padiskutuokite: kiek svarbus šiuolaikiniam jaunimui įvaizdis? Kaip manote, ką nori apie save pasakyti iliustracijoje pavaizduoti jaunuoliai?

Alfonsas Maldonis

Motina mano...

Motina mano –
 Tai, ką tu man dovanojai,
 Gyvybę ir norą gyventi –
 Gauna visi žemės vaikai,
 Bet man ta dovana
 Buvo vienintelė,
 Vieną kartą,
 Man vienam duota –
 Nėra kitos tokios
 Pasaulyje
 Ir už pasaulių.

Motina mano –
 Tai, ko tu man
 Negalėjai padovanoti,
 Kantriai,
 Diena iš dienos
 Mokei siekti.
 Būki geras,
 Būki teisingas, sakei.
 Negeram
 Gal geriau gyventi,
 Bet negera
 Su negeru
 Visiem žmonėm.
 Ne mes vieni gyvenam.
 Būki geras,
 Būki teisingas, sakei.

Geram gal ne taip
 Gera gyventi,
 Bet gera su juo žmonėm.
 Būki teisingas,
 Būki geras medžiui,
 Paukščiui ir gyvuliui,
 Žemei – ji mus maitina.
 Žmogui būki geras –
 Kaip maldą kartojai.
 Maldas užmiršau.
 Tavo žodį
 Ir tavo gerumą
 Atmenu taip
 Kaip tave.

Motina mano –

Klausimai ir užduotys

- 1 Į ką kreipiamasi eilėraštyje?
- 2 Kokią nepakartojamą dovaną dovanoja savo vaikams motinos?
- 3 Kokias vertybes puoselėja motina? Kas jai labai svarbu?
- 4 Kokius jausmus išgyvenote, skaitydami eilėraščių?
- 5 Tėvai yra verti ypatingos pagarbos. Parašykite keletą teiginių, ką jums reiškia gerbti tėvus.

Tiktai motinos meilė, akla, beribė, sugeba įkuždėti įsitikinimą, be kurio neįmanoma nei gyvenimo kova, nei sėkmė, giliai pasąmonėje įdiegtą įsitikinimą, kad esi vienintelis, nepranokstamas, būtinas.

B. Radzevičius

Vytautas Račickas

Imbraso meilė bendraborty

I

Prieš pat naujuosius metus užšalo Guščiaus kūdra, bet aš nepėjau nė ledžingų¹ užsidėti. Mat vėl susirgo motina, todėl atsidūriau mokyklos bendrabortyje – dideliame raudonų plytų name.

Bendrabortyje visuomet būdavo šilta, koridoriaus grindys kvepėdavo vašku, o valgomajame, kur, sušveitę gerus pietus, ruošdavome pamokas, niekad neišsisklaidydavo saldus kakavos kvapas.

¹ Ledžinga – pačiūža.

Tie, kurių tėvai gyveno arčiau, šeštadieniais išvažiuodavo namo. Kiti pasilikdavo. Maždaug dešimt berniukų ir tiek pat mergaičių. Po vakarienės visuomet būdavo šokiai. Mokytojas Breiva atsinešdavo savo gražų akordeoną raudonomis dumplėmis², atsėsdavo kampe prie krosnies ir pradėdavo groti melodiją po melodijos, gaudžiai pavirpindamas. Iš pradžių šokdavo vien mergaitės. Berniukai susispiždavo prie durų ir krizendavo³. Paskui pamažu įsidrąšindavo. Šutinys iškviesdavo Giedrytę, Aramavičius – Žlabickaitę, Kvaselis – Rudėnaitę.

Tik Imbrasas niekad nešokdavo. Stovėdavo parėmęs krosnį, spoksodavo į šokėjus, ir viskas. Tikriausiai jis nemokėjo šokti. Arba gėdijosi savo nepaprastai trumpų kelnių, kurių klešnės baigėsi gerokai aukščiau kulkšnių⁴. Apskritai Imbrasas buvo ne toks kaip visi. Išbalęs, amžinai susimąstęs, nekalbus, be to, persikreipęs: vienas petys aukščiau, kitas – žemiau.

– Gal jis nesveikas? – kartą pasakė Kvaselis. – Ir į mankštą neina. Reikia varu varyti.

– Nesveikus nuo fizinio atleidžia, – atsiliepė Aramavičius. – O Imbrasas fizinį lanko. Ir visai neblogai žaidžia rankinį.

– Tai kodėl toks išbalęs? Gal rūko?

– Jeigu rūkytų, būtų pirštai parudavę. Ne, nerūko. Jo pirštai balti kaip mergaitės, – vėl paaiškino Aramavičius.

– Žinau, – tarė Šutinys. – Imbrasas turi paną!

– Kokią paną?

– Nežinau. Aš jos nemačiau. Bet jis turi. Tikrai turi...

– Kuri su tokiu prasidės?

– Ė, brolau... – toliau dėstė Šutinys. – Meilė toks dalykas. Vienai mergaitei patinka stiprus, petingas. Toks kaip Breiva. Kitai – išstypėlis. Kaip Imbrasas.

² Dumplės – muzikos instrumento dalis orui pūsti.

³ Krizenti – negarsiai, pusbalsiu juoktis.

⁴ Kulkšnis – kulnelis.

– O gal jis eilėraščius rašo? – išsižiojo lig šiol tylėjęs mažasis Zabuliukas. – Prisimenat, iš Vilniaus vienas poetas į mokyklą buvo atvažiuojęs? Toks su barzda. Ir baltas kaip sūrmaišis. Poetai visada išbalę. Mat, rašydami eilėraščius, jie kankinasi.

Greit Imbrasu mes taip susidomėjome, kad nebenuleisdavome nuo jo akių. O kai pastebėjome, jog po pamokų jis eina ne į bendrabutį, o gerą pusvalandį sugaišta mieste, nusprendėme jį pasekti.

– Jis į pasimatymus vaikšto! – tikino Šutinys.

az įsidrąsindavo išbalęs susimąstęs tylėjęs atvažiuojęs

Klausimai ir užduotys

- 1 Kurio asmeniu pasakojama šiame tekste? Kas, jūsų manymu, yra pasakotojas?
- 2 Kur vyksta apsakymo veiksmas? Su kokiais veikėjais susipažinote?
- 3 Papasakokite, kaip jaunimas bendrabutyje leisdavo šeštadienio vakarus. Ką veiktute jūs, jeigu gyventute bendrabutyje?
- 4 Kodėl Imbrasas draugams atrodo paslaptingas? Parinkite apibūdinimų iš teksto.
- 5 Kaip berniukai bando paaiškinti draugo kitoniškumą? Kurie žodžiai rodo, kad tai, ką jie sako, tik prielaidos, o ne faktai?
- 6 Kokia Imbraso keistumo priežastis berniukams pasirodė įtikimiausia? Kodėl?

II

Tuoj po skambučio Imbrasas išėjo iš mokyklos ir patraukė centro link. Mes iš paskos.

Imbrasas kinkšnojo¹ vienodu žingsniu, nestoviniuodamas ir nesidairydamas kaip kiti vaikai. Jis visai neįtarė, kad mes jį sekame.

– Kaip tu manai, ar ji graži? – lyg ir pavydėdamas paklausė Šutinys.

– Kas?

– Nagi ta Imbraso meilė.

– Liaukis su tom meilėm! Gal jis visai ne į pasimatymą...

Imbrasas pasuko gatve, paskui nusileido žemyn, perėjo kepyklos kiemą ir vėl užlipo laiptais aukštyn.

– Jis eina į parduotuvę, – sušnibždėjo Aramavičius. – Jūs pabūkit čia, o aš vienas paseksiu...

Imbrasas iš tikrųjų pasuko į parduotuvę. Nusipirko sąsiuvinį, pieštuką, dvi plunksnas ir išėjo į gatvę.

– Jis visai žioplas, – džiaugėsi Aramavičius, kai mes atsargiai slinkome įkandin Imbraso. – Aš stovėjau gal per penkis žingsnius, o jis manęs nematė.

– Jeigu būtum įsimylėjęs, ir tu nieko aplinkui nematytum, – paaiškino Šutinys.

Po to Imbrasas užėjo į autobusų stoties bufetą, nusipirko spurgą už aštuonias kapeikas ir valgydamas patraukė Basanavičiaus gatve į kalną.

– Matot? – Jis į parką eina. Į pasimatymą...

Tačiau didžiausiam mūsų nustebimui, Imbrasas smuko į paštą. Ką jis ten veikė, mes nematėm, nes stovėjome už tankios gyvatvėrės. Eiti į vidų negalėjome. Būtume išsidavę.

– Viskas aišku! – Šutinys vėl iškėlė savo kreivą pirštą. – Imbrasas neturi jokios panos! Jis paprasčiausias šnipas.

¹ Kinkšnoti – eiti linguojant.

– Koks šnipas?

– Šnipas. Kitaip sakant, žvalgas, agentas! Tikriausiai jis atėjo išsiųsti kokios nors gudriai užkoduotos telegramos, kurioje viskas surašyta.

– Kas surašyta? – tankiai mirksėdamas klausinėjo Zabuliukas.

– Viskas. Kad sprogo katilinės vamzdžiai, ir dabar mūsų mokykloje šalta, kad per fizinį mums neduoda naujų slidžių, kad nuo Šapokos Broniaus nusišraibinam² matematikos namų darbus, kad mokytoja Blusytė vėl parašė penkiolika dvejetų, kad...

– Nešnekėk nesąmonių! – supyko Aramavičius. – Niekam neįdomu tie tavo dvejetai!

– Priešui viskas įdomu!

Po kelių minučių Imbrasas išėjo iš pašto ir tiesiausi keliu nukubėjo į bendrabutį.

Mes jį sekėme visą savaitę. Ir kiekvieną dieną Imbrasas vis lankėsi pašte. Užeidavo ir po kokių penkių minučių išeidavo.

²Nusišraibinti – nusirašyti.

– Reikia jį suimti ir išardyti! – nerimavo Šutinys. – Ko mes laukiam? Juk jis – išdavikas!

az

žingsniu įkandin išsiųsti vamzdžiai nesąmonių

Klausimai ir užduotys

- 1 Papasakokite, kaip berniukams sekėsi sekti Imbrasą.
- 2 Kurie berniukų įtarimai nepasitvirtino? Kodėl?
- 3 Kokių naujų įtarimų kilo sekliams?

III

Pagaliau Šutiniui pavyko suagituoti dar keletą patiklių smarkuolių. Vieną šeštadienio pavakarę jie įsiviliojo Imbrasą į bendrabučio malkinę ir surišo.

– Kas tu toks? Kas tave užverbavo¹? Sakyk, nes bus liūdna! – prožektoriumi spigindamas į akis, kamantinėjo Šutinys.

Imbrasas tylėjo.

– Ko kasdien į paštą vaikštai? Kam ir kokias telegramas siuntinėji? Nenori kalbėti? Didvyrį vaizduoji? Palauk, tuoj mes tau atišim liežuvį. Ė, Armota! – Šutinys atsigrėžė į Aramavičiuką. – Pradžiai penkis sprigtus!

Aramavičius užsimovė ant piršto plastmasinį kamštį nuo butelio.

Šutinys nuėmė nuo Imbraso galvos kepurę.

Surištasis net nepajudėjo. Sėdėjo ant kaladės pakreipęs galvą ir vos vos šypsojosi lūpų kampučiu.

Kai Aramavičius priėjo prie Imbraso ir pradėjo sklaistyti jo vešlias garbanas, ieškodamas vietos, kur mažiausiai plaukų, aš staiga pasakiau:

¹ Verbuoti – rinkti savanorius kuriam reikalui, telkti.

– Gana tų komedijų!

Pasakiau garsiai. Nuo mano žodžių net malkinės sienos su-skambėjo.

– A, tai tu šnipo draugas? – atsigrėžė į mane Šutinys.

Tuo metu atsidarė malkinės durys, ir mes išvydome mokytoją Breivą su akordeonu ant peties.

– Sveiki, vyrai! Kortom lošiat?

– Neturim jokių kortų! Tikrai. Šeimininkė paprašė atnešti mal-kų, tai mes va... – kaip visada gudriai pamelavo Šutinys, o Arama-vičius mikliai atrišo Imbrasui rankas.

– Na, tai greičiau neškit tas malkas, ir eime šokti! – nekantravo mokytojas Breiva. Ir, čia pat atsegęs akordeono dirželius, užgrojo tokią pasiutpolkę, kad mums net kojos pradėjo kilnotis.

Imbrasas staiga atsistojo ir įbruko Šutiniui į rankas didžiausią pliauską². Paskui antrą, trečią, ketvirtą. Breiva grojo, o Imbrasas krovė Šutiniui į glėbį sunkiausias malkas. Kai Šutinys pradėjo ste-nėti, Imbrasas pasakė:

– Užteks.

Malkas Šutinys nešė pūkšdamas, svyrinėdamas, ir jeigu ne iš paskos ėjęs Aramavičius, nelaimingasis nešikas tikriausiai būtų iš-sitiesęs vidury kiemo.

Išvydusi tokį glėbį malkų, šeimininkė, žinoma, labai apsidžiau-gė ir mus visus apdalijo karštais pyragėliais su varške ir cukrumi.

Kitą dieną Imbrasas susirgo, ir jį paguldė į izoliatorių.

– Jis tyčia! Jis simuliuoja! – aiškino Šutinys. – Pamatė, kad įkliuvo, tai ir suka uodegą. Visi diversantai³ šitaip elgiasi. Rei-kia pasakyti Breivai, kad apžiūrėtų jo burną. Tikriausiai kur nors tarp dantų jam įmontuota kalio cianido⁴ ampulė. Nusinuodys, ir pašvilpk!

²Pliauska – supjaustyto ir perskelto medžio gabalas malkoms.

³Diversantas – kas vykdo diversiją, sąmoningai kenkia kitam.

⁴Kalio cianidas – vieni stipriausių nuodų. Suvartojus iškart paralyžiuojama žmogaus centrinė nervų sistema, jis miršta.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kodėl berniukai „suėmė“ Imbrasą?
- 2 Kaip elgėsi tardomasis? Raskite tekste Imbraso elgesį apibūdi-nančių žodžių.
- 3 Kaip vertinate tokį berniukų poelgį? Kuris iš vaikų nusprendžia ginti draugą? Kaip manote, kodėl?
- 4 Kaip ir kodėl Imbrasas atsilygina Šutiniui už skriaudą? Kokios jo savybės išryškėja šioje dalyje?

IV

Po pietų sėdėjau prie stalo, savo įprastoje vietoje. Sprendžiau uždavinį su trupmenomis ir sveikais skaičiais. Uždavinio sąlyga buvo ilga, su daugybe lenktinių, laužtinių, riestinių ir dar kitokių skliaustų. Kelintą kartą skaičiavau viską iš naujo, tačiau teisingo atsakymo gauti vis nepavykdavo. Tada kažkodėl prisiminiau ser-gantį Imbrasą.

Tyliai, kad niekas nematytų, išslinkau į koridorių ir užlipau į antrąjį aukštą, kur gyveno mergaitės. Ten buvo ir izoliatorius – mažas šaltas kambariukas ligoniams.

– Kas tau? – paklausiau įėjęs.

– Inkstai... – ištarė ligonis ir nusišypsojo. – Gerai, kad atėjai. Aš kaip tik apie tave galvojau.

Imbrasas pasikėlė ant alkūnių.

– Tu nebijok, mano liga neužkrečiama.

– Aš ir nebijau, – ištariau drebančiu balsu.

– Žinai, noriu tave paprašyti vieno dalyko. Ar negalėtum nu-eiti į paštą ir išsiųsti štai šitą laišką? Tik registruotą. Būtinai re-gistruotą! Žinai, mūsų kaimas tokiam užkampy. Paprasti laiškai

dažniausiai neateina. Tai kelius užpusto, tai laiškininkas užgaišta. Supranti, aš kiekvieną dieną rašau. Taip reikia. Pažadėjau. Jei neišsiūsiu, pagalvos, kad susirgau ar... Mamai ten labai liūdna. Ji visai viena gyvena.

- Gerai, aš išsiūsiu! Aš moku!
- Tik tu niekam nesakyk, gerai?
- Nesakysiu. Garbės žodis.

Įsidėjau laišką į vidinę švarko kišenėlę ir net neapsirengęs iššokau į kiemą.

Iki pašto nubėgau per kokias penkias minutes. Net ausys nepėjo įkaisti.

– Mamai? – šyptelėjo paštininkė, paimdama laišką.

– Aha! – linktelėjau, žiūrėdamas pro platų pašto langą, už kurio lyg mūras stovėjo dailiai apkarpyta gyvatvorė, o už jos, trindami paraudusias nosis, mindžikavo Šutinys, Kvaselis ir Abramavičius.

az

laužtinių antrąjį neužkrečiama užkampy

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką naujo sužinojote apie Imbrasą ir jo jausmus motinai?
- 2 Kodėl Imbrasas apie savo laiškus mamai nenorėjo pasakoti draugams?
- 3 Kuris apsakymo epizodas jums labiausiai patiko? Kodėl?
- 4 Kokia jūsų nuomonė apie Imbrasą? Parašykite jam laišką. Paaiškinkite, kodėl rašote, papasakokite, kuo jo elgesys jus labiausiai žavi ar piktina, paklauskite, ką dar norėtumėte sužinoti.
- 5 Paaiškinkite patarlės „Iš aguonos grūdo vežimą priskaldo“ reikšmę. Kuriems kūrinio įvykiams galėtumėte ją pritaikyti?
- 6 Padiskutuokite, kaip ir su kuo galima kalbėtis apie savo emocijas ir jausmus.

Ona Jautakė

Kai aš buvau Kleo

Ištrauka

– Kodėl ne mama? – patempia lūpą Gilė, pamačiusi mane prailgintosios grupės tarpdury.

– Tai gal čia nakvosi?

Mergiūkštė juda lyg vėžlys. Semia sauja savo pieštukus, negrabiai bruka juos į kuprinę. Trys ar keturi išsilaksto ant grindų, nurieda po suolais. Turbūt Gilė specialiai mane erzina. Vienturtė karalaitė.

Neiškentęs maukšlinu jai kepurę, vynioju šaliką, aunu batus. Jei šitaip kapstysimės, autobusas parodys mums uodegą. Bet argi Gilei rūpi?

Ne, autobuso dar nėra, bet netoli stoties pamatau baltą Agnės striukę ir šviesių plaukų kupetą. Matyt, palydėjo Živilę, savo geriausią draugę, nes Agnė gyvena miesto centre, sename, čerpėmis dengtame dviaukščiame name. Jį miestelyje vadina mokytojų namu, nes beveik visi, ten gavę butus, buvo mokytojai. Agnės tėvas – mūsų mokyklos direktorius Antanas Rupšėnas. Vienintelis, kurio privengia net Guliašas. Jei Agnės tėvas ant ko nors pyksta pirmame aukšte, girdėti ir trečiame. Jo, net baisiausiai nirštančio, gražus balsas. Aktoriškas. Garsiakalbiui (tokia jo pravardė) reikėtų skaityti žinias, o jis rėkia dėl vaikigalio nuo palangės alkūne nutėkšto vazono su apdžiūvusiu pelargonija...

– Klausyk, Gile, pažaiskim šnipus, – sakau seseriai. – Apsimeskim, kad vienas kito nepažįstam! Kol išlipsim iš autobuso, gerai?

Gilė suvasnoja¹ blakstienom. O taip, ji sutinka! Ir nuvėžlioja į priekį. Dar reikės pereiti gatvę, todėl neišleidžiu jos iš akių.

Didelė kuprinė siūbuoja į šonus, virš jos – tik rožinis kepurės bumbulas. Nuo kuprinės į mane vėpso Šrekas, ir tas žalias milži-

¹ Vasnoti – pleventi.

no žvilgsnis kažkodėl mane trikdo. Galėjau panešti kuprinę. Bet Agnė... Būtinai turiu su ja pasikalbėti, o kokia kalba, kai Gilė tapo už rankovės? Įkyriausia pasaulio mergiūkštė! Ir skundikė, viską bemat išklojanti mamai.

Einu mažumėlę atsilikęs. Gilė sėkmingai peržirgluoja² „zebrą“ ir... slysteli ant leduko, suklumpa. Mes juk šnipai, sakau sau, aš tiesiog jos nepažįstu!

Gilė stoji. Nuo jos kelių ir pirštinių varva purvinas, su tepalais ir kitokia bjaurastimi sumišęs vanduo. Purvina ir žydroji striukytė. Ji vėpso į savo rankas ir kojas, kol skruostais pasipila ašaros.

– Kleopai, aš...

Mažė tikisi mano pagalbos, gal ir paguodos, – mamos juk šalia nėra...

Žengiu pro šalį, lyg būčiau jos niekada akyse neregėjęs. Agnei mane pamačius su tokia seserimi, purvina lyg paršelis, būtų dar blogiau...

Žvilgteliu per petį: tyliai šnupuodama, nelaiminga Gilė velkasi iš paskos. Autobusas dar neatvažiavęs, aikštelė tuščia. Nerių Živilės ir Agnės link. Tikiuosi, mažoji nevėkšla³ manęs nedrįs vytis...

Mergaitės atsisuka. Agnė, kaip visada, kažko linksmi kvatoja.

– Namo, Kleopai? – klausia Živilė.

O Agnė pamato Gilę. Eina jos pasitikti. Negi ji pažįsta mano seserį?

– Neverk, tik neverk! Turbūt paslydai, ką? Koks tavo vardas?

Ji išsitraukia iš kišenės servetėlę, braukia Gilei ašaras, numovusi išgręžia šlapias pirštines, valo purviną striukę ir kelnes.

Su Živile neturiu apie ką kalbėti. Eiti pas Agnę negaliu, nes išsiduos Gilė. Kvaila situacija. Kol atriada dryžuotas autobusas, minutė ištįsta į valandas.

Agnė lydi Gilę. Ji pešteli mane už rankovės:

– Kleopai, judu važiuojat į vieną pusę. Jos vardas Jogailė. Paglobok, gerai?

Linkteliu galvą. Ir praleidžiu Gilę į autobusą pirmą.

Tik dabar pastebiu, kad mažė net šlubčioja. Graudus kraujo lašas persisunkęs per jos džinsus ties dešiniu keliuku.

Tie penki kilometrai autobusu – lyg šimtas mylių. Turbūt dėl to, kad man šlykščiai gėda. Ir gaila tos mažosios rudaplaukės garbanės, kuriai, matyt, diena irgi buvo ne iš geriausiųjų. Ar galima pavydėti žmogui, penkmečiu jaunesniam už tave? Kaip drįsau gėdytis tikros savo sesers vien dėl to, kad norėjau pasirodyti Agnei? Tai aš, vyresnysis brolis, turėjau nušluostyti Gilei ašaras ir nuvalyti purvą! Ar ji manęs atsižadėtų, jei paslyščiau ant polaidžio⁴ srovelės išgalšto ledokšnio?

² Žirglioti – eiti dideliais žingsniais.

³ Nevėkšla – menkas, silpnas, prastai augantis žmogus.

⁴ Polaidis – sniego tirpimas pavasarėjant.

Per tą nelemtą įvykį valgykloje Gilė turbūt būtų pirmoji puolusi prie manęs, o gal ir mažais kumštukais apkūlusi Guliašą. Ji – kovotoja. O įkyri tik dėl to, kad dar maža.

Sesuo atsisuka ir pakelia į mane savo dideles žalsvas akis. Jos žvilgsnį sunku atlaikyti. Bijodamas, kad nesitvenktų ašaros, bandau jai kuo šelmiškiau mirktelėti... Pavyksta. Tegul bent jos mažoje širdelėje nelieka nuoskaudos. Juk mudu tik slaptieji agentai. Šnipai. Apsimetėliai.

Stotelėje išlipame. Prilaikau kuprinę – nuo jos svorio Gilė net svyruoja. Saulė akina. Pro sniego spindesį ant kalno jau prasimušę juodi kauburėliai. Pavasaris!

Širdis ima šokčioti nuo tų sniego gniaužtų atsikratančių laukų, ypatingo bundančio miškų kvapo. Jie jau rausvi, nebe suodžių juodumo kaip žiemą... Ir aš noriu būti geras. Kitoks. Mylėti ne tik Gilę – visus.

až

specialiai seseriai žvilgsnis nedrįs
išgręžia geriausių išgaląsto spindesį

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra ištraukos pasakotojas?
- 2 Kodėl Jogailė erzina brolių?
- 3 Kodėl Kleopas pasiūlo seseriai žaisti šnipus? Atsakymą pagrįskite teksto žodžiais.
- 4 Paaiškinkite, ką apie Kleopą pasako šios jo mintys: „Dar reikės pereiti gatvę, todėl neišleidžiu jos iš akių. Didelė kuprinė siūbuoja į šonus, virš jos – tik rožinis kepurės bumbulas. Galėjau panešti kuprinę.“
- 5 Kodėl brolis nepadeda pargriuvusiai sesutei? Kaip jis pateisina tokį savo elgesį?

- 6 Kaip jaučiasi Kleopas, kai jo sesute pasirūpina Agnė? Ką jis tada supranta? Savo mintis pagrįskite teksto žodžiais.
- 7 Kokia pagrindinė ištraukos mintis?
- 8 Kaip perskaityta istorija privertė jus pasijusti? Apie ką paskatino pagalvoti?
- 9 Pasvarstykite, kokie jūsų tarpusavio santykiai šeimoje. Parašykite penkias priežastis, kodėl mylite savo brolius ar seseris. Jei gu jūs vienturtis, parašykite, ar norėtumėte turėti ir kodėl jaunesnį brolių ar seserį.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Sakoma, kad didelė pagalba prasideda nuo mažų dalykų. Pasikalbėkite, kokie tai galėtų būti dalykai.

Vytautas Račickas

Tankas su elektroniniu valdymu

Arūnas atidarė didįjį stalčių, kuriame tėvelis laiko vinutes, medvaržčius¹, atsuktuvus ir kitokias geležines smulkmenas. Atidarė ir mato – stalčiaus kamputyje guli tėvelio piniginė. Kaip ji čia pateko? Juk paprastai piniginę tėvelis nešiojasi su savimi. Tikriausiai pamiršo.

Arūnas atsegė piniginę ir žvilgtelėjo į skyrelį, kuriame laikomi litai. Oho, kiek čia jų daug. Raudonų, mėlynų, žalių. Kitas skyrelis prikimštas visokių popiergalių – kvitų, čekių; nuolatinis bilietas važiuoti miesto transportu, keli loterijos bilietai, spalvotas kalendoriukas. Taip, piniginė tikrai tėvelio. Arūnas padėjo ją į tą pačią

¹ Medvaržtis – varžtas, skirtas medienai sutvirtinti.

vieta ir uždare stalčių. Uždare ir staiga prisiminė, kad „Jaunajame technike” matė tanką su elektroniniu valdymu. Paspaudi vieną mygtuką – tankas važiuoja, paspaudi kitą – tankas iškelia vamzdį, paspaudi trečią – tankas iššauna... Arūnas vėl palengva atitraukė stalčių. Berniuko akys įsmigo piniginių, o galvoje ėmė dūgzti visas spiečius minčių. Dar sekundė, ir rankos Arūno nebeklausė, – tarsi paspaudus elektroninį mygtuką, jos mikliai atsegė piniginę, ir dvidešimties litų banknotas pasislėpė Arūno kelnų kišenėje.

Bet tuo sumanyta operacija nesibaigė. Čia tebuvo pradžia. Netrukus Arūnas įslinko į kitą kambarį, pas savo broliuką Šarūną, kuris gulėjo ant sofos ir vartė naują knygutę.

Arūnas pažvelgė pro langą. Kiemas buvo tuščias. Nė vieno vaiko.

– Šarūnai, einam pasisūpaut...

– Netrukdyk, aš skaitau.

– Pamanykit, koks gudročius – pusantros raidės tepažįsta, o jau skaito. Dar knygą aukštyn kojom pasiėmęs.

– Na gerai jau, gerai. Jeigu taip nori, galiu eiti.

Arūnas prie sūpynių suskubo pirmas ir gerai matomoje vietoje padėjo banknotą. O kad jo vėjas nenupuštų, prispaudė keliais akmenukais. Pagal Arūno planą tuos dvidešimt litų turėjo atrasti būtent Šarūnas. O paskui...

Vyresnėlis stumdė sūpynes ir akies krašteliu vis žvilgčiojo į banknotą, kuris stačiai akis badė. Tačiau Šarūnas buvo visai žioplas. Kelis kartus jis net atsistojo ant pinigų. Po kurio laiko Arūnas pradėjo baimintis, kad jo scenarijus sužlugs, tačiau Šarūnas pagaliau pamatė pinigą. Pamatė, pakėlė nuo žemės ir tarsi netikėdamas, jog čia tikras pinigas, prisikišo prie pat nosies. Paskui apsidairė ir, įsitikinęs, jog nei Arūnas, nei kas kitas nemato, paslėpė pinigą marškinių kišenėlėje. Iš pradžių Šarūnėlis norėjo parodyti savo radinį broliui, tačiau paskutinę akimirką susigriebė, jog būtų paskutinis kvailys, jeigu taip padarytų. Arūnas paprasčiausiai atimtų, ir matytum tada tuos pinigus kaip savo ausis be veidrodžio.

Arūnas sunerimo. Nejaugi Šarūnas išters nepasigyres? Paprastai radęs kokį nors niekniekį: popierėlį nuo saldainio, sąvaržėlę ar smeigtuką, pradeda klykti visa gerkle: „Arūnai, pažiūrėk, ką aš radau!”

Šikart Šarūnas kuo ramiausiai žarstė smėlį, o dar kiek palaukęs tarė:

– Žinai, Arūnai, sūpaukis vienas, aš einu į kambarį...

Tai velnias! Ką jis sugalvojo?

– Pabūk dar...

– Negaliu. Man pradėjo pilvą skaudėti...

Nespėjo Arūnas ir sumirksėti, kai Šarūnėlis lyg vijurkas šmikštelėjo pro duris vidun. Užsidarė tualete ir sėdi. Sėdi ir galvoja, ką su rastaisiais pinigais daryti. Tiek Šarūnas kaip gyvas dar neturėjo. Pati didžiausia suma, kurią jis savo gyvenime yra radęs, – dvidešimt centų. O čia – dvidešimt litų! Gal paskelbti laikraštyje? Juk tėtis vieną kartą skelbė, kai buvo radęs auksinį žiedą. Ir savininkas tuoj pat atsirado. Labai apsidžiaugė savo žiedą atgavęs. O tėveliui

už sąžiningumą padovanojo dėžutę šokoladinių saldinių, kuriuos jiedu su Arūnu net dvi dienas valgė. Taigi. Bet juk dvidešimt litų ne žiedas. Ir ne boloninis šunelis.

Arūnas trypčiojo prie tualetų durų.

– Šarūnai, paskubėk, aš irgi noriu...

O jeigu Aras matė? Ne, nematė. Būtų iš karto atėmęs. Vis dėlto reikia kur nors paslėpti. Šarūnas apsidairė, tačiau saugios slėptuvės neužtiko. Todėl nutarė, jog saugiausia pinigų nešiotis su savim.

Kad nekiltų abejonių, jog tualete sėdėjo rimtu reikalu, Šarūnas nuleido vandenį. Kiek palaukęs, išėjo, abiem rankom maigydamas pilvą.

Arūnas griebė brolių už rankos.

– Ką radai kieme?

– Nieko aš neradau. Ko čia prikibai?

– Radai. Iš akių matau.

– Neradau.

– Radai! Aš mačiau. Tik norėjau įsitikinti, ar sąžiningas esi. Dabar žinau, kad tu gobšuoelis. Jeigu nori, kad niekas nesužinotų, dalykimės per pusę. Juk tie pinigai ne tavo. Ar tu juos uždirbai?

Kipšas! Vis dėlto matė! Pavyduolis! Ne, nesidalysiu! Negaus nė vieno lito. Nė vieno cento.

– Ot ir nesidalysiu! Ot ir negausi!

Arūnas prispaudė brolių prie sienos. Liko vienintelė išeitis – atimti pinigų jėga.

– Atiduok! Šitaip nesąžininga. Jeigu ne aš, tu net į kiemą nebūtum išėjęs. Greičiau atiduok!

Šarūnas abiem rankom uždengė kišenę su pinigais ir pradėjo spiegti lyg pešamas triušis. Arūno pargriautas ant žemės, it katinas dantimis įsikirto broliui į ranką. Paleido dūdas ir vyresnysis...

Šitaip ant grindų besiraitančius brolius ir užtinka netikėtai įėjęs tėvelis. Vaikai pašoka lyg vandeniu aplieti.

– Kas atsitiko, Arūnai?

Arūnas tyli.

– Aš kieme radau dvidešimt litų, o Arūnas nori iš manęs atimti, – kūkčiodamas paaiškino Šarūnėlis.

– Radai dvidešimt litų? Parodyk.

Šarūnas ištraukė iš kišenės į mažytį kvadratuką sulankstytą banknotą ir ištiesė tėteli. Tėtė atidarė didįjį stalčių, atsegė savo piniginę.

– Sakai, radai?

– Radau. Prie sūpynių.

Tėtės veidas staiga pasidarė rūstus ir šaltas.

– Tu meluoji, Šarūnai. Ne gėda?

– Tikrai tikrai radau. Aš nemeluoju, tėveli! Aš radau!

– Tu išėmei iš mano piniginės dvidešimt litų ir dar drįsti sakyti, kad radai!

Kieti tėvelio pirštai staiga suspaudžia Šarūno ausį ir stipriai pasuka.

– Arūnai, ar tu matei, kaip jis rado?

– Ne, nemačiau...

– Tai va, mielas vyre... Mano piniginėje trūksta lygiai dvidešimties litų. Tikiuosi, jog tai pirmas ir paskutinis kartas!

Šarūnėlis žiūri tėteli į akis ir ničnieko nesupranta. Ausies jam visai neskauda. Didelis, dar niekad nepatirtas skausmas susikaupė kažkur po marškinių kišenėle. Būtent nuo šito skausmo Šarūno akyse tvenkiasi ašaros.

– Na, tik neverk. Būk vyras, – tėtės balsas kiek sušvelnėja. – Aš tikiu, jog tu šitaip pasielgei netyčia, argi ne taip?

Tačiau sulaikyti ašarų Šarūnas nebegali. Jos veržte veržiasi jam iš akių, ritasi skruostais. Kodėl tu šiandien toks negeras, tėveli, norėtų paklausti vaikas, tačiau tik stovi tylus, nelaimingas, visas virpantis lyg rudeninis lapas, negailestingai vėjo plėšiamas nuo šakos. Jis niekada nesupras, kodėl jį tėtė taip neteisingai apkaltino.

– Na, o tau, Arūnai, aš kai ką nupirkau...

Tėvas atsega portfelį ir išima didelį žalią tanką.

– Tu tik pažiūrėk... Čia ne bet koks tankas, su elektroniniu valdymu...

Arūnas žiūri į išsvajotąjį žaislą, bet prisiliesti prie jo nedrįsta.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kodėl Arūnas paėmė pinigus iš tėvelio piniginės?
- 2 Paaiškinkite, kaip suprantate žodžius „Bet tuo sumanyta operacija nesibaigė“.
- 3 Kodėl Arūnas kviečia brolių prie sūpynių? Kaip jis kalbasi su jaunesniu broliuku?
- 4 Kodėl Šarūnas nusprendžia nerodyti broliui radinio? Kaip manote, kokie brolių santykiai?
- 5 Ką svarsto Šarūnas apie rastus pinigus? Kas jam sutrukdo galutinai apsispręsti?
- 6 Kaip elgiasi su broliu Arūnas, norėdamas atgauti pinigus?
- 7 Kaip vaikų ginčą išsprendžia tėvelis? Ar jis pasielgia teisingai?
- 8 Kaip jaučiasi neteisingai apkaltintas ir nubaustas Šarūnas? Raskite tekste pastraipas, kurios tai atskleidžia.
- 9 Kaip vertinate Arūno poelgį?
- 10 Paaiškinkite paskutinį apsakymo sakinį. Ką nauja iš jo sužinome apie Arūną?
- 11 Papasakokite, kokie jūsų santykiai su broliais ar seserimis.
- 12 Pasirinkite vieną temą ir parašykite rašinį. Rašydami atsiminkite, kad namai tai ne tik pastatas, bet visų pirma jame gyvenantys žmonės.
 1. Mano svajonių namai.
 2. Namai, į kuriuos pareinu.

Jeigu jums įdomu

Perskaitykite Vytauto Račicko knygą „Visai netyčia“.

Kazys Bradūnas

Šeima

Susirinkom. Uždeki lempelę,
Seniai bematyta sesute,
Užsimiršiu tolimą kelią, –
Tenai lijo, ten viesulai pūtė...

Ir mažasis broliukas nemiega,
Dainuodamas pasaką skaito.
Ak, tai mano senąją knygą
Apie gerą Raudonkepuraitę...

Viskas viskas, tartum sapno aidas,
O toks mielas, negalįs pabosti...
Ir senelio pypkės dūmai sklaidos,
Ir motulė mano galvą glosto.

Klausimai ir užduotys

- 1 Kam skirtas eilėraštis?
- 2 Papasakokite, kokius vaizdus regi lyrinis herojus gimtuosiuose namuose.
- 3 Kokius jausmus jums sukelia eilėraštis? Aprašykite juos.
- 4 Raskite ir perskaitykite paskutinius eilučių žodžius, kurie rimuojasi.
- 5 Kiekviena šeima – savita. Ji skiriasi ir dydžiu, ir sudėtimi. Tačiau ji – vienintelė tokia. Kokia jūsų šeima? Papasakokite apie ją.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Nusibraižykite šeimos schemą ir apibūdinkite kiekvieno šeimos nario savybes. Baigę darbą pabandykite išsiaiškinti, į kurį iš jų esate labiausiai panašus pagal savo būdą.

VEIKSMAŽODŽIO REIKŠMĖ IR GRAMATINIAI POŽYMIAI

Veiksmažodis yra kalbos dalis, kuri reiškia daikto veiksmą arba būseną ir atsako į klausimus *ką daiktas veikia?* arba *kas vyksta, darosi, atsitinka?*

Veiksmas gali būti:

1. Veikėjo atliekamas: *žmogus eina, dirba, mąsto; katinas laka, murkia, snaudžia.*
2. Veikėjo patiriamas, rodantis jo būseną: *žmogus auga, jaučia, tyli, serga, miega; berniukas moka, gali, žino, supranta; sniegas blizga.*
3. Be veikėjo, savaime vykstantis: *švinta, temsta, lyja, sniega, pavasarėja.*

Veiksmažodžiai kaitomi **asmenimis, laikais, nuosakomis** ir **skaičiais**.

Veiksmažodžiai turi keturis laikus: **esamąjį, būtajį kartinį, būtajį dažninį** ir **būsimąjį**, pvz.: *matau, žiūriu; mačiau, žiūrėjau; matydavau, žiūrėdavau; matysiu, žiūrėsiu.*

Veiksmažodžiai turi tris asmenis ir du skaičius:

Vienaskaita

Pirmasis (I) asmuo	–	aš	bėgu, matau, žiūriu
Antrasis (II) asmuo	–	tu	bėgi, matai, žiūri
Trečiasis (III) asmuo	–	jis, ji	bėga, mato, žiūri

Daugiskaita

Pirmasis (I) asmuo	–	mes	bėgame, matome, žiūrime
Antrasis (II) asmuo	–	jūs	bėgate, matote, žiūrite
Trečiasis (III) asmuo	–	jie, jospėga, mato, žiūri	

Veiksmažodžių asmenį ir skaičių rodo asmenų galūnės. Tik trečiojo asmens galūnės abiejų skaičių yra vienodos.

Veiksmažodžių kaitymas asmenimis vadinamas **asmenavimu**.

Tačiau yra ir ypatingų veiksmažodžio formų, kurios nežymi asmens. Tai – bendratis, dalyvis ir kai kurios kitos, pvz.: *bėgti, bėgas, bėganti, bėgdamas, bėgant*.

1 Įrašykite praleistas raides, pabraukite veiksmažodžius.

Trolis Molis

– Kiek kartų aš tau sakiau: mes jau ne tie trol*, kurie grob* vaikus, g*sdirina žmones ir daro kitus negerus darbus. Mes jau esame kitos kartos atžalos. Mes saugome gamt*, išpaž*stame sveik* gyvenim* ir dieviname muzik*. Būta kalbų, kad esame ir nedori, ir kvaili... Bet argi kvailas trolis galėtų įgyti aukšt*į muzikinį išsilavinimą?

Taigi, jau nebe pirmą sykį apsvaiginta trolio Molio graž*byl*vimo, nutariau padėti jam siekti dar didesnių muzikin* aukštum*.

– Dabar pam*stykime, kas gi iš tiesų yra toji Sorės Morės pilis. Išvertus į žmon* kalbą, tai būtų tikra Muzikos Akademija.

V. Palčinskaitė

2 Sudarykite tinkamus daiktavardžių ir veiksmažodžių junginius ir parašykite juos.

balandis	čirškė	gegutė	mekeno
žvirblis	burkavo	perkūno oželis	čerškė
vyturys	suokė	šarka	ūkė
lakštingala	čireno	pelėda	kukavo

3 Nurašykite ir įminkite mįsles. Skirtingomis spalvomis pabraukite veiksmažodžius, reiškiančius veiksmą, ir veiksmažodžius, reiškiančius būseną. Paaiškinkite, kodėl vieni veiksmažodžiai reiškia veiksmą, kiti – būseną.

1. Mažas kuprelis visus laukus apjojo, namo parėjęs, visą žiemą drybsojo. 2. Dienas naktis guli, niekad nesupūva. 3. Verpia be ratelio, siuva be adatos. 4. Vienoj pusėj marių širmi žirgai žvengia, kitoj pusėj marių – kamanos blizga. 5. Du mina, du ritina, du žibina, šeši spjaudo. 6. Šonas šyla, šonas šąla, galva džiūsta, kojos pūsta. 7. Ant nosies sėdi, už ausų kojas laiko. 8. Mažas bernelis kai supyksta – tuoj pranyksta. 9. Baltas be durų, be langų namelis, miega jame vaikelis. 10. Žiemą nuo šalčio dejuoja, vasarą nuo karščio prakaituoja.

4 Sugalvokite daugiau kiekvienos grupės veiksmažodžių.

1. Judėjimas: skrenda, plaukia, ▲
2. Jausmai: džiaugiasi, ▲
3. Gamtos reiškiniai: lyja, ▲
4. Spalvų kitimas: bąla, ▲
5. Kalbėjimas: šneka, ▲

5 Nurašydami sakinius, paryškintus veiksmažodžius pakeiskite tinkamesniais.

1. Šią distanciją Algis **padarė** per 4 minutes.
2. Lėktuvas **dar**o ratus virš miško.
3. Šiandien vakarienę **dar**o Regina.
4. Asfaltuotą kelią **darys** ir už mūsų miestelio.
5. Marytė dar **nepadarė** pamokų.
6. Ar moki iš popieriaus **daryti** laivelius, kepures?
7. Puodus **dar**o iš molio.

Pavyzdys. Šią distanciją Algis nubėgo (įveikė) per 4 minutes.

6 Parinkite tinkamą veiksmažodį.

1. Sofija (myli, mėgsta) pramogas, sportą.
2. Ar tavo rašinį (išspausdino, patalpino) laikraštyje?
3. (Negerk, Nenaudok)

pasenusių sulčių. 4. (Užsidėjau, Užsivilkau) megztinį ir išdūmiau į lauką. 5. Aš (skaitau, manau), kad ji yra gera draugė. 6. Leiskit ir man (išsakyti, įsakyti) savo nuomonę. 7. Mūsų krepšininkai neblogai (sužaidė, sulošė). 8. Mokytoja (parašė, pastatė) dvejetą. 9. Kitą savaitę (numatomi, nusimato) debesuoti ir vėsūs orai. 10. Jis gerai (žino, moka) lietuvių kalbą.

- 7 Vartodami pateiktus žodžius, sukurkite ir parašykite trumpą rašinėlį. eiti, šuniukas, drebėti, šaltis, skaudėti, parsinešti, šerti, gydyti, maudyti, pavadinti, draugauti

SANGRAŽINIAI VEIKSMAŽODŽIAI

Veiksmažodžiai, turintys sangražos dalelytę *-s(i)*, vadinami **sangražiniais**.

Sangražiniai veiksmažodžiai dažniausiai pasako tokį veiksma, kuris taikomas sau pačiam: *prausiasi, šukuojasi, pinasi kasas, nešasi, nusipirko*. Kiti sangražiniai veiksmažodžiai reiškia tarpusavio veiksma, pvz.: *vaikai stumdosi, varžosi, rungiasi*.

Yra sangražinių veiksmažodžių, kurie nei sau taikomo, nei tarpusavio veiksmo nereiškia, pvz.: *juokiasi, šypsosi, šaiposi, džiaugiasi, rąžosi*. Jie be sangražos dalelytės nevartojami.

Nepriešdėliniuose veiksmažodžiuose sangražos dalelytė *-si* eina žodžio gale; tada ji gali būti ir sutrumpėjusi: *nešasi – nešas, nešamės, nešatės, neštis*. Priešdėliniuose veiksmažodžiuose sangražos dalelytė yra tarp priešdėlio ir šaknies: *nusipraus, apsirengia, pasikvietė*.

Pastaba. Nepainiokite sangražos dalelytės *-si* su veiksmažodžio būsimąjo laiko vienaskaitos II asmens galūne: *pasėsį, pjausį – pasisėsį, nusipjausiu*.

- 1 Perskaitykite patarles, paaiškinkite jų reikšmes. Raskite ir išrašykite sangražinius veiksmažodžius. Sangražos dalelytę pažymėkite sutartiniu ženklų \smile .

1. Abejodamas ir tvarto nepastatysi, ir kiaulės iš bulvių neišvarysi. 2. Gudresnis nusileidžia, kai kvailesnis užsispiria. 3. Elgiasi kaip ožys kopūstuose. 4. Aklam ir šiaudas po kojom pinasi. 5. Apsidžiaugė kaip gaidys su lape susidraugavęs. 6. Devynis kartus pasisekė, dešimto – bijokis. 7. Dėdamas grūdą prie grūdo pripilsi aruodą. 8. Ir akelai vištai pasitaiko grūdas surasti. 9. Greitas kitiems duobes kasti, todėl bėdoj negal draugų susirasti. 10. Būtų kiaulė bulves knisus, tik tvoroj skylės nesurado.

- 2 Parašykite šių veiksmažodžių sangražines formas.

keliu	–	<i>keliuosi</i>	tikėsiu	–	?	rengiau	–	?
prausi	–	?	vešiu	–	?	jausi	–	?
gulei	–	?	mokiau	–	?	jaučiame	–	?
sukate	–	?	valydavo	–	?	lankytų	–	?
skolintum	–	?	keistų	–	?	perku	–	?

- 3 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides. Raskite ir pabraukite sangražinius veiksmažodžius.

Pelytė

Kol Princesė dabinasi prieš veidrodį, lau*dama savo mylimojo, staiga per kambarį perbėga Pelytė, maža, pilka, grakšč* besisukanti, prikaustanti žvil*snį ir užbur*nti visus. Princesė labai išsig*sta ir šauk*si pagalbos. Kol atbėga tarnai, apsikars*te ginklais, Pelytė vis šoka, o Princesė blaškosi iš baimės. Publikai pati*davo ta scena – Pelytė sulau*davo aplodismentų, kartais net gaudavo gėl* ir saldain*. Princas dažnai pakeldavo ją ant rank* ir juokdamasis priekaištaudavo, kodėl ji kelianti tokį sambrū*dį.

B. Vilimaitė

- 4 Parrašykite sakinių su pateiktais veiksmažodžiais.
didžiuojosi (kuo?), domėjosi (kuo?), džiaugiasi (kuo?), grožisi (kuo?), ilgėjosi (ko?), ginčijosi (dėl ko?), jaudinuosi (dėl ko?)
- 5 Parrašykite, kaip ruošiatės, eidami į svečius. Įrašykite trūkstantus sangražinius veiksmažodžius.
Mergaitės ▲ sukneles, ▲ sijonus, ▲ kojines, ▲ basutes, ▲ seges, ▲ skareles. Berniukai ▲ kelnes, ▲ batus, ▲ diržus, ▲ kaklaraiščius, ▲ striukes.
- 6 Kodėl šiuose sakiniuose sangražiniai veiksmažodžiai pavartoti netaisyklingai? Ištaisykite juos.
1. Mokytojų kambarys randasi antrame aukšte. 2. Tikriniai daiktavardžiai rašosi didžiąja raide. 3. Gaunasi triženklis skaičius. 4. Būdvardžiai linksniuojasi panašiai kaip daiktavardžiai. 5. Kaip asmenuojasi veiksmažodis „augti“? 6. Mūsų mokykla randasi prie Punios ežero. 7. Kur parsiduoda apelsinai? 8. Kas dar nusimato programoje?
- 7 Parrašykite tinkamo veiksmažodžio reikiamą formą.
1. (Prausti, praustis). Senelė *prausia* savo anūkę. Mes ▲ rytą ir vakare. 2. (Šukuoti, šukuotis). Emilija ▲ ilgus savo sesutės plaukus. Aidas stovi prieš veidrodį ir ▲. 3. (Pirkti, pirktis). Loreta ▲ knygyne savo mylimo rašytojo knygą. Saulius ▲ draugui dovaną. 4. (Virti, virtis). Rytą aš ▲ sau arbatos. Mama ▲ šeimai pietus. 5. (Sukti, suktis). Man dažnai ▲ galva. Mašina ▲ į kiemą. 6. (Lankyti, lankytis). Ar tu dažnai ▲ pas senelius? Mažasis broliukas ▲ vaikų darželį.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Papasakokite apie savo dieną. Pavartokite pateiktus veiksmažodžius.
keltis, praustis, rengtis, mankštintis, klausytis, ruošti, kalbėtis, džiaugtis, šypsotis, juoktis, tvarkytis, ilsėtis, maudytis, gultis

BEASMENIAI VEIKSMAŽODŽIAI

Veiksmažodžiai, kurie nežymi asmens ir turi tik trečiojo asmens formą, vadinami **beasmeniais**.

Beasmeniai veiksmažodžiai kaitomi laikais ir nuosakomis: *skauda, skaudėjo, skaudėdavo, skaudės, skaudėtų*. Beasmeniai veiksmažodžiai gali reikšti: 1) gamtos reiškinius: *lyja, sninga, temsta*, 2) veikėjo būseną: *skauda, sopa, gelia*.

Lietuvių kalboje beasmeniai gali būti ir kai kurie sangražiniai veiksmažodžiai: *nesinori, giedrijasi, niaukiasi, šviečiasi*.

- 1 Raskite beasmenius veiksmažodžius ir apibūdinkite jų reikšmes.
1. Staiga taip atšalo, kad net žolė, rodosi, atgal į žemę ėmė liūti. (I. S.) 2. Man taip galvą gelia! (Ž.) 3. Antroji jau diena, kai dangus apsiniaukęs, drengia. (V. K.) 4. Kai grįžo namo, buvo kaip nesava: sopėjo pusiau, tirpo kojos, perštėjo gale gerklės ir visai buvo negera. (A. V.) 5. Senam dera patarti, jaunam paklausti. (tts.) 6. O ašaros jam byra ir byra, kaip skaudus lietutis lyja. (V. K.) 7. Gieda gaideliai ryliuoja, aušta aušrelė žaruoja. (tts.)

- 2 Sugrupuokite veiksmažodžius į tuos: 1) kurie reiškia gamtos reiškinius; 2) kurie reiškia įvairias būsenas.
aušta, darganoja, maudžia, varvena, smelkia, rūpi, skardena, peršti, kliokia, švinta, vakarėja, pusto, diegia, stinga, krapnoja, žliaugia, skauda

- 3 Įrašykite praleistas raides, pabraukite beasmenius veiksmažodžius.
1. Seneliui ka*dien s*narius gelia. 2. Kur trumpa, ten ir tr*ksta. 3. Vikr* šeimininkei pad*jėjos nereikia. 4. Gr*ždamas iš mokyklos, jaučiau, kad peršti gerkl*, skauda galv*. 5. Taip kietai š*lo, net ledas traškėjo. 6. Lauke sninga didel*s k*sniais. 7. Nespėjo šieno sugrė*ti, jau ir niaukiasi. 8. Ilga vasaros diena pamažu vakar*jo.

- 4 Parašykite po tris sinonimiškus beasmenius veiksmažodžius.

Žiemą pusto, ▲, ▲, ▲.

Nauja diena brėkšta, ▲, ▲, ▲.

Sąnarius gelia, ▲, ▲, ▲.

Miego man stinga, ▲, ▲, ▲.

- 5 Nurašykite veiksmažodžio *lyti* sinonimus tokia tvarka, kad jie reikštų vis stiprėjančią veiksmą.

1. Jau lašnoja, tuoj pradės ir visai lyti. (Ž.) 2. Po pietų apsiniaukė dangus ir ėmė lašioti. (A. V.) 3. Lietus kliokia kaip iš

kibiro. (r.) 4. Kol kas lietutis tik krapnoja. (T. A. R.) 5. Nors ryte linojo, visi buvo smagiai nusiteikę dalyvauti edukacinėje-pažintinėje išvykoje „Dzūkija tarp dangaus ir žemės”. (r.) 6. Staiga prapliupo smarki liūtis. (J. D.)

- 6 Parašykite tris sakinius apie savo savijautą, vartodami veiksmažodžius *gelti, mausti, sopėti, skaudėti, diegti, perštėti*.

PAGRINDINĖS VEIKSMAŽODŽIŲ FORMOS

Pagrindinės veiksmažodžių formos yra trys: **bendratis** (ką veikti?), **esamojo laiko trečiasis asmuo** (ką veikia?) ir **būtojo kartinio laiko trečiasis asmuo** (ką veikė?), pvz.: *rašyti, rašo, rašė; žydėti, žydi, žydėjo; kęsti, kenčia, kentė*.

Viena svarbiausių pagrindinių formų yra bendratis. Tai nekaitoma veiksmažodžio forma, kuri reiškia bendrą veiksmo pavadinimą ir atsako į klausimą *ką veikti?* Bendratis baigiasi priesaga **-ti**: *klausyti, bėgti, dainuoti*. Kitos veiksmažodžių formos yra išvestinės. Jos dažniausiai daromos iš bendraties.

ĮSIDĖMĖKITE:

Bendratis nevartojama su jungtuku *kad* tikslui reikšti. Didelė kalbos klaida: *Kad spėti į repeticiją, turime paskubėti*. Turi būti: *Kad spėtume į repeticiją, turime paskubėti*. Sakome: *Reikia grįžti laiku, kad pamatytume krepšinio rungtynes ir galėtume palaikyti savo komandą*.

- 1 Palyginkite paryškintus žodžius, pasakykite, kurie iš jų yra veiksmažodžio bendratis.

1. **Palaistyti** agurkai atsigavo. Skubėk **palaistyti** agurkus!
2. Ant stalo gulėjo **parašyti** sveikinimai. Ar spėjai **parašyti** ra-

šini? 3. Tą medį reikėjo **pasodinti**. **Pasodinti** vaiskrūmiai prigijo. 4. Teko **uždaryti** parduotuvę. Kiemo vartai buvo **uždaryti**.

- 2] Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides. Veiksmažodžių bendratis pabraukite.

Ežio laiškas

Žiema yra pats graž***sias** laikas, kai gali ram* **miegoti** ir tau niekas nerūpi. Gerokai pamiegojus net šonus sopėjo. O kaip norėjau valgyti! Tačiau pavasar* **ne** taip lengva rasti ką nors sukrimsti. Maniau – nutversiu varliuk*, tačiau žiūriu – jie visi baloje kurk*. Ieškojau kirminiukų, bet ir jų niekur neradau. Sako – jų bus vėliau – vasarą. Buvau sutikęs kiškį, kurį ir tu gerai paž***sti**, tai jis man pasiūlė grau***ti** žolę. Gera jam, kad jis kitko neėda. O aš žolės praryti negaliu net ir bado spaudž***mas**.

S. Paltanavičius

- 3] Ištaisykite sakinius, kuriuose netaisyklingai pavartota bendratis.
1. Dangus ėmė niauktis. 2. Šitą pavyzdį duodu, kad parodyti, kaip reikėtų mokytis. 3. Reikia daug drąsos, kad pasakyti teisybę. 4. Kad išvengti gripo, reikia pasiskiepyti. 5. Pertrauka skirta ne sėdėti suoluose, o judėti. 6. Boružė turėjo išskleisti sparnelius, kad neužkliūti už vėdryno.

- 4] Pagal pavyzdį parašykite sakinių su veiksmažodžio bendratimi.

Aš noriu ▲ Aš galiu ▲ Mes baigėme ▲

Aš moku ▲ Mes pradėjome ▲ Mes norime ▲

Pavyzdys. Aš noriu sėkmingai baigti mokyklą ir dirbti pagal specialybę.

- 5] Raskite ir išrašykite pagrindines veiksmažodžio formas.

a) tiki, tikime, tikėjo, tikėti, tikėtų, tikėdavo

b) šokti, šokome, šoks, šoka, šokdavo, šoko, šoktų

c) griūti, griūtume, griūva, griūtum, griuvo, grius

- 6] Parašykite pagrindines šių veiksmažodžių formas.

lipu, rišdavo, lups, skuta, plušote, klydome, pasiryžau, vykdavau, triūsime, šūkavai

Pavyzdys. Lipti, lipa, lipo.

- 7] Perskaitykite tekstą. Išrašykite paryškintus veiksmažodžius ir parašykite pagrindines jų formas.

Meilės galia

Mama **metė** žvilgsnį į Rapolą, bet nieko nesakė, tik vakare **apsikabino** jį ir sušnabždėjo į ausį:

– Taip, Tėja nuo šiol **gyvens** su mumis, vadinasi, mylėsime ją, bet dėl to niekada nenustosim mylėti tavęs, mylėsime tave ne mažiau, o daugiau ir vis stipriau. **Mylėsiu** tave amžinai. Juk **žinai**, meilė – ne pyragas, ji niekada nesibaigia. Jei meilė tikra, ji **gali** tik augti ir niekada – mažėti. Ir kuo daugiau žmonių mylime, tuo daugiau meilės **atsiranda**. Kai meile dalinamės, jos padaugėja. Ar **supranti**, Kūtvėliuk?

R. Malickaitė

Pavyzdys. Metė – mesti, meta, metė.

NOSINIŲ RAIDŽIŲ RAŠYMAS VEIKSMAŽODŽIŲ ŠAKNYSE

1. Nosinės raidės *a, e, i, u* rašomos tose veiksmažodžių šaknyse, kuriose šie ilgieji balsiai kaitaliojasi su dvigarsiais *an, en, in, un*, pvz.:

galąsti, galanda, galando;

ręsti, renčia, rentė;

grįsti, grindžia, grindė;

skųsti, skundžia, skundė.

Nosinės raidės rašomos ir išvestinėse formose, padarytose iš nosinę raidę turinčių pagrindinių formų, pvz.: *skųsti* – *skųsdavau, skųsiu, skųs, skųsk, skųstų*.

2. Nosinės raidės *q, ę, į* veiksmažodžių šaknyse rašomos, kai jomis žymimi garsai giminiškuose žodžiuose kaitaliojasi tarpusavyje, pvz.:

tąsa, tęsti, tįsti;
režtis, režiiasi, režėsi;
ražytis, ražosi, ražėsi – ražydavosi, ražysis, ražykis, ražytūsi.

Nosinės raidės *q, ę* nerašomos, kai tarp besikeičiančių šaknies balsių yra *ė*, pvz.: *grėsti, gresia, grasinti; dreskia, drasko, drėskė*.

Be nosinių raidžių rašomi ir veiksmažodžiai *tesėti, tesi, tesėjo; pasiryžti, pasiryžta, pasiryžo*.

3. Nosinės raidės *q, ę* rašomos kai kurių veiksmažodžių tik esamojo laiko šaknyse, kai jomis žymimi garsai išlieka ilgi tiek kirčiuotame, tiek nekirčiuotame skiemenyje, pvz.:

bąlu, bąli, bąla (bet: balo);
šąlu, šąli, šąla (bet: šalo);
mažtu, mažti, mažta (bet: mažo);
gęstu, gęsti, gęsta (bet: geso);
tęžtu, tęžti, tęžta (bet: težo).

1 Nurašydami sakinius, įrašykite praleistas raides.

1. Toli vakaruose *g*sta* paskutiniai saulės spinduliai. (r.)
2. Kodėl nuliūdusi žiūrėjai, kai *g*so* šviesūs vakarai? (K. J.)
3. Žalsvi jos obuoliai purve nukritę *tr*šta*. (A. S.)
4. Raštai ilgai gulėjo pamesti ir niekieno nejudinami, kol visai sutr*šo. (r.)
5. Rytuose dangus vis labiau *b*la*. (A. Vc.)
6. Išb*lo rūtelės nuo šaltų raselių. (tts.)
7. Kas į ugnį spjauna, tam lūpos apš*šta. (tts.)
8. Nuo tokio vėjo ne vienas apš*šo. (r.)
9. Net širdis *s*la* pagalvojus, kad tuoj šventės. (r.)
10. Koja nuolat kur nors kliuvo, nuo veriančio skausmo *s*lo* širdis, tryško iš akių ašaros. (J. A.)

2 Parašykite kuo daugiau bendrašaknių žodžių. Šaknies balsiai ir priebalsiai gali būti pakitę.

lįs – lįsti, lindėti, landa, landynė
grįž – ? skųs – ?
draš – ? trėš – ?
siųs – ? grež – ?

3 Įrašykite praleistas raides, pabraukite labiausiai patikusią patarlę ir paaiškinkite jos reikšmę.

1. Gudri galva varg*se nesk*sta.
2. Kai atš*la, ir meška iš laužo pak*la.
3. Darbas žmog* gr*žina.
4. Lipšni kalba apmaudą m*žina.
5. Sidabrinė yla ir dangų pagr*žia.
6. Paž*sti žmogų nelaimės ištiktas.
7. Turtuolio širdis titnagu gr*sta.
8. Dr*bsu kaip apipuvęs r*stas.
9. Į kito šird* ne*l*si.
10. Nek*sk k*snio, kurio neapžioji.
11. Svetima krosnis nešildo, kai sava užg*sta.
12. Geri žiemos dantys viską sur*ja.

4 Parašykite pagrindines šių veiksmažodžių formas ir žodžiu paaiškinkite jų rašybą.

grįsti, skęsta, išsigąsti, pažinti, sugrąžinti, lindo, sušalo, sprendžia

5 Pagal pavyzdį paaiškinkite šių veiksmažodžių rašybą.

šąšta	– es. l.	brešta	– brendo	spręsti	– ?
užgeso	– ?	šalame	– ?	tęsti	– ?
sugrąžinti	– ?	skūsti	– ?	ražytis	– ?
grįsti	– ?	mažta	– ?	graso	– ?

6 Įrašykite praleistas raides ir paaiškinkite paryškintų žodžių rašybą.

1. Aš išeinu, bet dar **gr*šiu** (*grįžti – gręžtis – grąža*). (J. A.)
2. Kieme **dr*skėsi** katės. (r.)
3. **Nespr*sk** apie derlių iš želmens. (tts.)
4. Gilią žiemą žvėreliams **gr*sia** baltasis badas. (r.)
5. Ji **atsigr*žia** ir mato, kad ant vartų stulpo tupi didysis varnas ir negera akim žiūri tiesiai į langus, kuriuose **g*sta** vakaro žara. (R. G.)
6. Tu mane **g*s dini** savo kalba.

(V. K.) 7. Balsas **pask*sta** tamsioj tankmėj. (V. B.) 8. Tiktai šešėlis briedžio rago **nut*sta** svečio pasitikti. (J. Str.) 9. Blogas ūkininkas, kurio dirvas tik vyturiukas **tr*šia**. (tts.)

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne” raskite šešis veiksmažodžius, kurių šaknyje rašomos nosinės balsės, paaiškinkite nosinių balsių rašybą. Sugalvokite ir parašykite sakinių su pasirinktais veiksmažodžiais.

VEIKSMAŽODŽIO KAITYMAS LAIKAIS. ESAMASIS LAIKAS. ASMENAVIMAS IR GALŪNIŲ RAŠYMAS

Gramatika į laiką žiūri, keldama klausimą *kada veiksmas vyko?* Į šį klausimą galima atsakyti ketveriopai:

1. dabar – taip apibūdinamas **esamasis laikas**;
2. praeityje – taip apibūdinamas **būtašis kartinis laikas**;
3. praeityje vis pasikartodamas – taip apibūdinamas **būtašis dažninis laikas**;
4. dar tik vyks ateityje – taip apibūdinamas **būsiamasis laikas**.

Laikus turi tik tiesioginės nuosakos veiksmažodžiai.

Veiksmažodžio **esamasis laikas** pasako, kad veiksmas vyksta dabar. Esamojo laiko veiksmažodžiai atsako į klausimą *ką veikia?* (pvz.: *rytas aušta; Martynas rašo; šuo loja; miškas ošia).*

ĮSIDĖMĖKITE:

Vienaskaitos ir daugiskaitos veiksmažodžių **esamojo laiko III asmens** galūnėje po minkštojo priebalsio (nors ir girdime gale *e*) rašome **-ia** (pvz.: *plaukia, žaidžia, kelia, prausia*).

Esamojo laiko veiksmažodžių galūnėse po **j**, nors tardami girdime – *e*, visada rašome **-a** (pvz.: *važiuoja, sapnuoja, keliauja, žingsniuoja*).

Ypatinga veiksmažodžių daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens galūnių rašybą (pvz.: *važiuojame, guodžiate, keliamo, lekiamo, plaukiate*).

- 1 Išasmenuokite šiuos veiksmažodžius esamuoju laiku. Sutartiniu ženklu □ pažymėkite galūnes.

aš <i>kviečiu, tyliu, lankau</i>	mes ▲, ▲, ▲
tu ▲, ▲, ▲	jūs ▲, ▲, ▲
jis, ji ▲, ▲, ▲	jie, jos ▲, ▲, ▲

- 2 Nurašydami veiksmažodžių bendratį pakeiskite esamuoju laiku.

1. Mėnuo (šviesti), bet (nešildyti). 2. Bailus ir kiškio (išsigąsti). 3. (Mokėti) žodį – žinai kelią. 4. Kas (klausti), tas neklysta. 5. Neloja, (nekąsti), bet į namus (neleisti). 6. Du kartus (gimti), vieną kartą miršta. 7. Kaltas visada (drebėti).

- 3 Nurašykite tekstą, įrašydami reikiamas veiksmažodžių galūnes.

Lėlys

Į medį lėlys tup*si ne taip kaip kiti paukščiai. Pasirenka storesnę šaką ir glaudž*si prie jos ne skersai, o išilgai šakos. Kad tupinčio nepastebėtų, patrauk* po savim ir taip mažas, striukas kojas, gūž*si prie šakos, prilenk* kaklą kiek tik gali, kad pakaušis susilietų su nugara, prisimerk*, kad vietoj dideliau-

sių akių beliktų tik ploni plyšeliai. Visu kūnu rem*si į šaką, bet ne kiekvienas tai pastebi. Mat* – pūpso ant šakos kažkoks gumbelis, o kad tai lėlys, niekam į galvą neateina.

J. Sokas

- 4 Parinkite ir įrašykite tinkamus esamojo laiko veiksmažodžius.

Dešinėje ▲ ežeras, aplinkui ▲ platūs kaimo laukai, per juos upeliukas ▲. Tolumoje ▲ miškas. Padange saulelė ▲ aukštyn, debesėliai ▲. Lengvai ▲ vėjelis, ▲ pievos žolynai. Viršuje ▲ vieversėlis, miške gegutė ▲, volungė ▲.

Pavyzdys. Dešinėje tviska ežeras.

- 5 Veiksmažodžių būtajį kartinį laiką pakeiskite esamuoju.

laukėme potvynio – ?	kentėme skausmą – ?
rengėsi pokyliui – ?	pasiryžo laimėti – ?
kėlėsi per upę – ?	atnešė laikraštį – ?

- 6 Įrašykite praleistas raides ir žodžiu paaiškinkite veiksmažodžių rašybą.

1. Kiekviena pušis savo šilui oš*. (tts.) 2. Blogas paukštis, kuris savo lizdą terš*. (tts.) 3. Ranka ranką mazgoj*. (tts.) 4. Kvieč*me prisijungti prie vasaros atidarymo šventės. (r.) 5. Višta dėl to vandenį peik*, kad plaukti nemoka. (tts.) 6. Žodis žvirbliu išlek*, jaučiu sugr*žta. (tts.) 7. Skaičiuojate, kiek žingsnių nužingsniuojate per dieną? (r.) 8. Liga raita atjoj*, sveikata pėsčia vaikščioj*. (tts.)

VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENUOTĖS

Veiksmažodžių asmenuotės yra 3 ir jos nustatomos pagal veiksmažodžių esamojo laiko 3-iojo asmens galūnę.

I asmenuotė – galūnė **-a**: *bėga, veikia, kelia, aunasi*;

II asmenuotė – galūnė **-i**: *myli, žiūri, tiki, gailisi*;

III asmenuotė – galūnė **-o**: *rašo, moko, bijo, valosi*.

- 1 Perskaitykite patarles. Išrašykite veiksmažodžius ir nustatykite jų asmenuotę.

1. Apsukrus vandeny neskęsta, ugnyje nedega. 2. Ir šalčiausia žiema bijo pavasario. 3. Menka žolė ilgai žydi. 4. Ne tas sotus, kuris laižosi. 5. Tol vaikai, kol skverne laikai, paleidai iš skverno – nesuvaikai. 6. Daug žinok, bet maža bylok. 7. Auksą pelnuose pažinsi. 8. Žemė kietėja nuo šalčio, duona žiedėja nuo senumo. 9. Tinginys ir nosį krapštydamas pirštą nusilaužia. 10. Meilės nei vanduo neužgesins, nei tvanas nepaskandins.

Pavyzdys. Neskęsta – I asmen.

- 2 Nurašykite sakinius. Nustatykite paryškintų veiksmažodžių asmenuotę.

1. Yra naktis, kada **įsiklausai** (III asmen. – *įsiklauso*), ką kalba įprasti garsai. (A. J.) 2. Todėl šalia plataus ir visomis asfalto spalvomis šviečiančio greitkelio beveik visada **vingiuoja** senas jaukus keliukas. (G. M.) 3. Vieni kruopščiai, kiti gąščiodamiesi, tačiau visi **prausiasi** lediniu vandeniu. (J. Mk.) 4. **Sakiau** ir sakysiu: kalboje gyvena tautos dvasia. (R. G.) 5. Eidamas su velniu obuoliauti, **paliksi** ir be terbos, ir be obuolių. (tts.) 6. Greičiau adatą šieno vežime **surasi**, negu čia žmogų. (tts.) 7. Kvailys capt ir **pagavo** tą žirgą, kur mėnuo kaktoj. (tts.)

- 3 Nurašykite tekstą, greta veiksmažodžio parašykite jo asmenuotę. Pabraukite esamojo laiko veiksmažodžius.

Pavasario balsai

Nėra galo nei dainoms, nei giesmėms pavasarį. Kas tik turi balsą – tas netyli. Net ir bebalsiai garsinasi kaip išmanydami. Vyturėlis priešaušryje pabudo, palypėjo į dangų kiek tik išgalėjo, sveikina saulę, džiaugiasi pavasariu. O ką strazdai išdarinėja! Prabyla jie vakarais. Jų sutartinės užliūliuoja girią nakties poilsui. Sutemos užmerkia ir jiems patiems akis. Tik nenutyla amžinai skubantis upelis: čiurlena, vogroja.

J. Sokas

- 4 Nurašydami skliaustuose parašytas veiksmažodžių bendratis pakeiskite esamojo laiko veiksmažodžiais.

Patarlės ir priežodžiai

Gyvenimą galima palengvinti ir patarlėmis bei priežodžiais. Tūkstančius metų žmonės (kurti) patarles ir priežodžius, kuriais sau (lengvinti) gyvenimą. Nenorintys dirbti save (guosti): darbas ne vilkas, į mišką nepabėgs. Tie, kurie nori įkalbėti tą nenorintį dirbti, (sakyti): kai (galėti) padaryti tuoj, niekad nesakyk – rytoj. Nemigos kankinami (guosti): anksti kėlės nesigailėsi. Nemėgstantys sunkiai dirbti ir dėl to nuolat ieškantys pagalbininkų (sakyti): daug rankų didžią našą (pakelti).

G. Morkūnas

III. ŽMOGUS BE TĖVYNĖS – KAIP LAKŠTINGALA BE GIESMĖS

Kur bėga Šešupė

Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka,
Tai mūsų tėvynė, graži Lietuva;
Čia broliai artojai lietuviškai šneka,
Čia skamba po kaimus Birutės daina.
Bėkit, bėkit, mūsų upės, į marias giliausias!
Ir skambėkit, mūsų dainos, po šalis plačiausias!

Kur rausta žemčiūgai¹, kur rūtos žaliuoja
Ir mūsų sesučių dabina kasas,
Kur sode raiboji gegutė kukuoja,
Ten mūsų sodybas keleivis atras.
Kur žemčiūgai, žalios rūtos, kur raiba gegutė,
Ten tėvynė, ten sodybos, ten sena močiutė.

¹ Žemčiūgas – čia: nasturta, kitur gali reikšti brangakmenį.

Ar giedros išaušta pavasario dienos,
Ar krinta po dalgiu žvangučiai² lankos,
Ar dreba nuo šalčio apleistos rugienos, –
Mums savo tėvynė graži visados.
Ar pavasaris išaušta, ar kaitri rugpjūtė,
Tu gražiausia, maloniausia, Lietuva matute!

Ar šviečia mums saulė, ar orai aptemę,
Tu mūsų brangiausia prabočių³ šalis!
Čia prakaitu mūsų aplaistyta žemė,
Čia tiek atminimų atranda širdis!
Ar laiminga, ar varguose, visados tu miela,
Atminimais taip turtinga ir brangi kaip siela!

Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo,
Ties Žalgiriu priešus nuveikęs piktus;
Čia bočiai už laisvę tiek amžių kariavo;
Čia mūsų tėvynė ir buvo, ir bus.
Čia, kur Vytautas Didysis mus ir Vilnių gynė,
Bus per amžius, kaip ir buvus, Lietuva tėvynė!

Apsaugok, Aukščiausias, tą mylimą šalį,
Kur mūsų sodybos, kur bočių kapai!
Juk tėviška Tavo malonė daug gali!
Mes Tavo per amžius suvargę vaikai.
Neapleisk, Aukščiausias, mūsų ir brangios tėvynės,
Maloningas ir galingas per visas gadynes⁴!

az

giliausias plačiausias rugpjūtė kariavo

² Žvangutis – lankų augalas, barškutis.

³ Prabočius – prosenelis, protėvis.

⁴ Gadyne – laikas, metas.

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką pasako eilėraščio pavadinimas „Kur bėga Šešupė“?
- 2 Aptarkite poeto piešiamus gamtos vaizdus.
- 3 Kokius jausmus lyriniam herojui sukelia gamtos vaizdai?
- 4 Kokios svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių vietos minimos eilėraštyje? Kokia istorinė asmenybė apdainuojama?
- 5 Kaip Maironis kalba apie praeitį, apie protėvių žygius?
- 6 Į ką kreipiasi lyrinis herojus paskutiniame posmelyje? Kaip manote, kodėl?
- 7 Aptarkite eilėraščio temą, nuotaiką ir pagrindinę mintį.
- 8 Kokios šio eilėraščio vertybės?
- 9 Raskite eilėraštyje epitetų ir išrašykite juos kartu su tais žodžiais, kuriuos apibūdina.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Susiraskite ir pasiklausykite dainos pagal Maironio tekstą „Kur bėga Šešupė“. Pasidomėkite, kas sukūrė šiems žodžiams muziką. Pabandykite patys padainuoti.

Kraštas, kurį iš savo protėvių paveldėjom, yra mūsų. Vadinam jį Lietuva ir norim, kad šis žodis iš pasaulio kalbos, iš jo žemėlapių neišnyktų. Rašom ir tariam jį kartu su kitais nemažiau vertais, garbintais tautų ir valstybių vardais, norim, kad su pagarba mus ištartų.

Just. Marcinkevičius

Petras Tarasenka

Klajūnas žynys

Ištrauka iš apysakos „Rambyno burtininkas“

I

Praėjo ruduo. Nukrito nuo medžių lapai, pagelto, išdžiūvo žolė. Pirmieji šalčiai sukaustė pabjurusią žemę, netruko ir stipresni šalčiai, kurie storu ledu padengė ežerus ir upes. Po dienos kitos stiprus šiaurys atvarė sunkius debesis, ir viską apklojo balto sniego danga.

Kol dar nestipriai šalo ir buvo nedaug sniego, sartiniai medžiojo. Nors ir labai jie stengėsi, rudens medžioklė nepavyko. Žvėrienos atsargų žiemai buvo padaryta mažai. Žvėriena labai viliojo moteris, kurios norėjo pastiprinti mėsa vaikus ir prašė motinos Gilvės, kad ši paskirstytų ją šeimoms. Tačiau vyrai, praėjusios žiemos skaudaus patyrimo pamokyti, tam paskirstymui pasipriešino ir saugojo žvėrieną atsargai.

Slinko dienos. Ilgais vakarais vyrai ir jaunuoliai, susirinkę vyrų pirkioje, dirbdavo įvairius darbus, aptardavo rudens medžiokles, vaikus mokydavo savo patyrimo, spėliodavo, kokia bus žiema.

Laisvos nuo namų darbų moterys ir merginos susirinkdavo moterų pirkioje. Nesėdėjo ir jos be darbo. Silpnoje židinio šviesoje titnaginiais¹ gremžtukais valydavo kailius, o vėliau, ištepūsios juos kokiais nors taukais, ilgai lamdydavo rankomis, kad jie būtų minkštesni, tiktų drabužiams. Kitos iš liepų luobos² ar dilgėlių pluošto suvutų siūlų megzdavo bradinėlius³. Vyresnės moterys mokė mergaites įvairių namų ruošos darbų, Gilvė visoms susirinkusioms pasakodavo apie Sartės giminės ir mikų genties praeitį.

¹ Titnaginis – iš titnago, labai kieto, skilaus akmens.

² Luoba – plona žievė.

³ Bradinys – ilgas ir tankus tinklas žuvims gaudyti.

Kas kartą iškrisdavo daugiau sniego, stiprėjo šalčiai. Į girios tankumynus pasitraukė stambesnieji žvėrys, atsargesni pasidarė ir smulkūs žvėreliai. Tik išbadėjusių vilkų gaujos, gailiai staugdamos, slankiojo pagiriais.

Žiemai įsigalėjus, išėjo kartą Algis į girią pažiūrėti pastatytų spąstų. Kol visus apžiūrėjo, kol naujai juos parengė, trumpa žiemos diena baigėsi. Jau sutemus Algis su Rudžiu skubėjo į stovyklą. Diena buvo apsiniaukusi, bet rami, o į pavakarį kilo vėjas, pūga. Sniego sūkuriai užpustė kelią, eiti darėsi vis sunkiau. Algis drąsiai ėjo paskui Rudį, kuris vedė jį į namus, ir čiulbėjo lyg lakštingala:

Eik, eik, eik...

Greičiau, greičiau...

Na, na, na, tir... r, tir... r... r... r!

Tikš... takš!..

Jau nebetoli ir stovykla. Staiga Rudis piktai suurzgė, lyg pajutęs kokį žvėrį, šoko prie pusnies, pradėjo ją kasti ir garsiai loti. Priėjęs pažiūrėti, ką čia Rudis aptiko, Algis labai nustebo, pamatęs gulintį pusny žmogų. Ištraukė jį iš sniego. Šis tyliai dejavo.

„Dar gyvas, vargšas, – galvojo Algis, – bet, matyt, labai išvargęs, kad iki stovyklos negalėjo nueiti. Reikia jį gelbėti.“

Nors Algis buvo pailsęs, bet, būdamas stiprus, užsidėjo tą žmogų ant pečių ir svyruodamas nešė jį į stovyklą. Su dideliu vargu vaikas pasiekė savo pirką.

Nustebo motina ir Saulutė, kai Algis parnešė kažkokį nepažįstamą seną žmogų ir paguldė jį prie židinio. Nejudėdamas, be sąmonės jis gulėjo ant kietai sumintos aslos.

– Kas jis, kur radai? – klausė moterys Algį.

– Kas jis, nežinau. Rudis, grįžtant į stovyklą, paežerėje pusnyje surado. Vos vos atvilkau! – atsakė Algis.

– Gal jau nebegyvas?

– Dar gyvas, tik sušalęs, be sąmonės. Reikia jį atgaivinti.

Visi ėmėsi gaivinti nepažįstamą senį. Paguldė arčiau židinio, apdengė pašildytais kailiniais. Motina išvirė gydomųjų žolių ir, vaikų padedama, pagirdė senį. Sušilęs jis nustojo kalenti dantimis, drebėti, bet nepratarė nė žodžio. Nusiraminęs senis užmigo.

Stebėjosi motina ir vaikai nepažįstamuoju. Tai buvo senas vyras. Jo pražilusi, visą krūtinę dengianti barzda ir žili plaukai rodė jo senatvę, o ramus, išdidus veidas, raukšlėta kakta ir gilios akys rodė jo išmintį, o drauge ir paslaptinę. Ypač stebino šeiminius seno žmogaus drabužiai. Po viršutinių kailiniais drabužiais jis dėvėjo dar vienus, dar nematytus, tankiai iš siūlų išaustus drabužius. Stebėjosi šeiminkai tų drabužių siūlų plonumu ir audinio tankumu.

Ilgai karščiavo ir kliedėjo senasis žmogus Nibrės pirkioje. Rūpestingai jį prižiūrėjo ir gydė svetingi šeiminkai. Pagaliau jis nustojo karščiuoti, pasidarė ramesnis ir kartą vakare, kai visa šeimyna sėdėjo prie židinio ir dirbo savo darbus, pasikėlė, apsidairė ir tyliai paklausė:

– Kur aš?

– Sartės giminės stovykloje, motinos Nibrės pirkioje! – atsakė Algis.

– Kaip aš pas jus patekau?

– Aš senelį paežerėje be sąmonės pusnyje aptikau ir atvilkau į pirkia.

– Dėkoju tau, jaunuoli, už išgelbėjimą. Dėkoju ir jums, moterys, už slaugymą. Dabar ir aš prisimenu, kad ilgai paežere ėjau, kol užtiko vakaras. Kilo pūga, pavargau, per pusnis brisdamas, ir sugriuvau. Ar seniai aš pas jus, gerieji žmonės?

– Jau saulė į vasarą pasuko.

– Tai daugiau kaip mėnulio ratą aš gulėjau be sąmonės.

– Taip, seneli! – patvirtino Algis.

Kad ir atgavo sąmonę senasis žmogus, bet buvo dar labai silpnas, ir tas trumpas pašnekesys jį labai išvargino. Netrukus jis vėl atsigulė ir užmigo.

až

pabjurusią susirinkdavo iškrisdavo
spąstų dejavo gydomųjų brisdamas

Klausimai ir užduotys

- 1 Kada vyksta ištraukoje vaizduojamų įvykių veiksmas?
- 2 Kodėl žvėrienos, kurią sumedžiodavo vyrai, moterys žiemą turėdavo prašyti iš motinos Gilvės?
- 3 Papasakokite, ką pirmykščiai žmonės valgė, kokie buvo jų drabužiai.
- 4 Kokie akmenys amžiaus žmonių žiemos darbai minimi kūrinyje?
- 5 Kaip veikėjai nusako laiką? Kodėl?
- 6 Raskite tekste nepažįstamojo aprašymą. Kas ypač stebino šeiminius?

Dar visas mėnulio rato laikas praėjo, kol senasis žmogus tiek sustiprėjo, kad galėjo ilgesnį laiką su šeimnininkais ir atėjusiais pasisvečiuoti kaimynais pasėdėti prie židinio ir pasikalbėti.

– Esu žynys¹, vardu Angiris, – kalbėjo jis kartą jau visai pasveikęs susirinkusiems Nibrės pirkioje sartininkams. – Mano tėvynė – tolimas vakarų kraštas. Mūsų gentis gyvena ten, kur pro Rambyno kalną teka platus Nemunas, kur marių bangos krantus skalauja. Ilgai mūsų gentis ten laimingai gyveno. Nemuno upėje ir mariose daug žuvų pagaudavo, nestigo žvėrienos ir kailių giriose. Mums gyventi padeda laimės ženklai. Tuos ženklus, vadinamus gintaru, bangos iš marių gilumos išmeta. Renka juos mūsų žmonės, visuomet su savim nešioja, o be to, dar ir kitoms gentims už kailius, medų ar ką kitą atiduoda. Labai tuos ženklus visi brangina.

– Kokie tie laimės ženklai? Ar turi jų, seneli, parodyk? – prašė susirinkusieji.

¹ Žynys – senųjų religijų dvasininkas; aiškiaregys.

Senasis žmogus griebėsi odinio maišiuko, kurį nešiojo pasikabinęs ant diržo. Maišiukas buvo tuščias.

– Jau jų neturiu. Daug pakelyje žmonėms išdalijau, o likusieji turbūt iškrito, kai pavargęs be sąmonės kritau į pusnis. Vieną ženklą aš ant krūtinės nešioju. Štai jis! – pasakė senis ir nukabino nuo krūtinės nedidelę šviesaus gintaro plokštelę, ir parodė ją susirinkusiems.

– Kaip saulė teikia visiems šviesą ir šilumą, taip ir šis gintaro ženklas teikia žmogui jėgų, sveikatos, laimės. Kas tą ženklą nešioja, tam jokia piktoji dvasia nieko bloga padaryti negali.

– Laiminga jūsų gentis, kad tokius laimės ženklus turi. Kaip būtų gera, kad ir mes jų turėtume. Gal tuomet vargai ir nelaimės išnyktų. Mūsų gyvenimas pagerėtų, – su pavydu kalbėjo sartiniai.

– Mieli vaikeliai, nesigundykite šiais ženklais, nors jie ir stebuklingi. Tiesa, kad jie teikia laimę, bet mums jie daug vargo ir nelaimių atnešė.

– Kokiu būdu?

– Kaip saulės vaikas, ugnis ne tik šviečia ir šildo, bet ir degina, jei prie jos per daug priartėsi ir ją naudosis be saiko. Taip ir mūsų genčiai atsitiko, kai mūsų žmonės pradėjo tais laimės ženklais švaistytis be saiko.

– Kas atsitiko? Prašom papasakoti, seneli!

– Klausykite toliau! Daug žmonių iš tolimų kraštų į Rambyną atvyksta per didžiausias vasaros saulės šventes. Kai kas pėsčiomis atkeliauja, o dauguma Nemunu eldijomis² ir plaustais atplaukia. Atveža visokių turtų ir maino juos į gintarinius laimės ženklus. Kartą srauniuoju Nemunu ant didelio plausto atplaukė keli žmonės iš tolimo vasaros krašto ir prašė mūsų laimės ženklų. Tuo metu mes jų neturėjome. Vyrai jų dar nuo marių nebuvo parnešę. Pasiliko svetimšaliai laukti laimės ženklų. Jie buvo keisti žmonės. Iš pradžių sunkiai su jais susikalbėjom. Keisti buvo jų ir turtai,

kuriuos jie mainams atvežė. Tai buvo dar nematyti žvėrys, kurie visur paskui žmones sekiojo. Vieni buvo lyg mūsų girių taurai. Juos vadino karvėmis. Kas dieną svetimšaliai iš tų karvių melžė pieną. Labai patiko karvių pienas mūsų žmonėms, o ypač vaikams. Turėjo svetimšaliai ir kitų mažesnių žvėrių, juos avimis vadino. Ir avys visiems patiko. Šie žvėrys pieno neduoda, bet jų kailiai labai šilti, o mėsa riebi ir skani. Nei medžioti, nei vargti dėl jų nereikia. Jie prie žmonių auga, su vaikais žaidžia. Svetimšaliai turėjo dar ir mažesnių melžiamų gyvulių, juos vadino ožkomis. Ožkos irgi mūsų žmonėms patiko, o ypač patiko ožys dėl savo gudrumo ir dėl to, kad jis visos gyvulių bandos vadovas, visuomet ją veda.

– Ne, – pastebėjo kažkas iš sartinčių, – netiesa. Nėra gudresnio žvėries už vilką. Kiek jis gudrybės parodo, kol šunį iš pirkios išvilioja.

²Eldija – skobtas laivelis, luotas.

– Ožys gudresnis. Štai ką kartą jis padarė!
– Ką padarė, ką? – pasigirdo klausimai.
– Pagriebė vilkas ožį ir ėmė jį draskyti. Spiriasi ožys ir sako vilkui: „Pasigailėk savęs, juk žinai, kad aš taip lengvai nepasiduosiu, o kad man galas atėjo, tai aš pats žinau. Noriu tau padėti lengvai mane sudoroti”. – „Kaipgi tu man padėsi save sudoroti?” – paklausė vilkas. „Ogi eik į pakalnę, išsižiok plačiai, o aš nuo kalnelio pasileisiu ir tiesiog tau į nasrus išoksiu. Nereikės nei draskyti, nei kramtyti!” – „Gal ir tiesą ožys kalba!” – pamanė vilkas ir atsistojo išsižiojęs pakalnėje, o ožys kaip pasileis nuo kalno, kaip trenks savo kieta kakta ir ragais vilkui į snukį, tas kūlversčiais per visą slėnį nusirito ir ilgai nepasikėlė. O ožys ramiai prie bandos sugrįžo.
– Nors tas jūsų gudruolis ožys ir apgavo vilką, bet lapės tai jis neapgaus, ji gudresnė už vilką. Daug kartų lapė vilką apgaudavo, – prasitarė vienas iš senesnių medžiotojų.
– Teisybę sakote! – sutiko ir senyvas žynys ir papasakojo, kaip lapė apgavo ožį.
– Pateko kartą lapė į gilią duobę ir negali iš jos išlįsti. Ėjo pro šalį ožys. Pamatė duobėje lapę ir klausia: „Ką čia duobėje darai?” – „Nuo karščio pasislėpiau, čia taip malonu, vėsu!” – atsako lapė. „Diena tikrai karšta, niekur negalima atvėsti!” – sako ožys. „Jei ir tau karšta, tai šok į duobę, tuojau atvėsi!” – meiliai patarė lapė. Paklausė ožys lapės ir šoko į duobę. Lapė tuojau ožiui ant nugaros ir iššoko iš duobės, o ožį jau mums prisiėjo iš duobės traukti.
– Taigi! Nėra gudresnio žvėries už lapę! – dar kartą kažkas patvirtino iš sartiėčių.
– O kuo tuos žvėris reikia šerti? Jei mėsa, tai kiek žvėrienos jiems išlaikyti reikia, – pastebėjo kažkas iš besiklausančiųjų.
– Žvėrienos nei karvės, nei avys, nei ožkos neėda. Jos pievose ganosi, žolėmis minta.
– Žolės ir pas mus netrūksta. Gerai būtų ir mums tų žvėrių laikyti! – su pavydu prakalbo Galinis.
– Nesigundykite jais! Tie žvėrys ir kiti svetimšalių turtai ir sukėlė visas mūsų nelaimes.

– O kokie buvo kiti turtai? – domėjosi sartiėčiai.
– Svetimšaliai dar atvežė valgomų žolių grūdų.
– Valgomų žolių grūdų ir mes turime. Pelkėse monažolių³ auga. Gaila, kad mažai jų auga. Skanious paplotėlius iš jų kepam. O kai juos dar medumi patepi, tai nuo vaikų ir mūsų neapsiginsi! – pasigyrė šeimininkė.
– Svetimšalių žolių grūdai daug didesni už monažolių grūdėlius, o paplotėliai iš jų dar sotesni ir skanesni. Patiko tie paplotėliai vaikams. Sekiojo jie svetimšalius, verkė, paplotėlių prašė. Patiko mūsų moterims valgomųjų žolių grūdai, o ypač dėl to, kad kiek nori gali pats jų užsiauginti, kelis saulės ratus laikyti. O mūsų merginoms ne tiek valgomieji grūdai patiko, kiek tie grūdėliai, iš kurių drabužiai auga.
– Argi ir drabužiai iš grūdų auga? – nustebė Saulutė.
– Taip, vaikeli. Iš tų grūdėlių išaugusios žolės pluošto siūlus verpia, drobės audžia. Visus tuos darbus mūsų merginos dainuodamos dirba. Sugundė svetimšaliai savo turtais mūsų žmones. Vyrai geidžia naminių žvėrių, moterys valgomų žolių grūdų, merginos drabužių grūdų, vadinamų linais. O tuo metu iš pajūrio grįžo mūsų žmonės. Grįžo be gintaro, neišmetė tais metais jo jūra. Tai vyrai už naminius žvėris, motinos už valgomus grūdus, o merginos už linų grūdus atidavė svetimšaliams savo laimės ženklus. Augina vyrai naminius žvėris, moterys valgomus grūdus, merginos linus, vaikai skaniais paplotėliais gardžiuojasi, bet... – nutraukė savo kalbą giliai susijaudinęs senas žynys ir nutilo.
– Kas gi toliau buvo, ar kas baisaus atsitiko? – nekantravo sudominti sartiėčiai, kurie lyg kokios gražios pasakos klausė seno žynio kalbos.
– Taip, vaikeliai, baisūs dalykai atsitiko, – tęsė kiek atsigavęs žynys. – Ateina pasaulio galas. Visiems žmonėms galas.
– Argi ir mums? – paklausė kažkas drebančiu balsu.

³ Monažolė – daugiametė žolė su stambiais žiedynais, auganti šlapiose, pelkėtose pievose.

– Taip, ir jūs žūsitate. Amžiams užges saulė. Baisūs šalčiai viską, kas gyva, pavers ledais.

– O už ką gi mes turime taip baisiai žūti? – baiminos sartiniai.

– Žūsitate, jei sumanysite amžiną gyvenimo tvarką keisti. Motinų galią paneigsite, tėvų įstatymais gyvensite.

– Kodėl gi mes turime amžinos ir nekeičiamos gyvenimo tvarkos atsižadėti?

– Klausykite, suprasite, kai sužinosite, kas toliau mūsų gentyje įvyko.

– Klausome, seneli, klausome!

– Metai po metų didėjo naminių žvėrių skaičius. Vyrai juos prižiūrėjo, gynė nuo plėšriųjų žvėrių, nuo grobikų, statė jiems šiltus trobesius, žiemai rinko sausų žolių. Vyrai ir pasidarė tų žvėrių valdovais. Nori – duoda pieną vaikams, nori – neduoda. Tas pats ir su mėsa ir kailiais. Tas pats atsitiko ir su valgomais grūdais, nors moterys ir stengėsi juos pačios auginti: žemę pu-renderavo, grūdus sėdavo, kiekvieną piktžolę išraudavo. Žemės buvo labai mažai. Iš visų pusių ir mus girios spaudžia. Moterys prašo vyrus iškirsti medžius, išrauti kelmus, parengti sėjai žemę. Paklausė vyrai moterų, darbo negailėjo. Užaugo daug valgomų grūdų. Vėl nelaimė. Kai pradėjo nokti grūdai, apniko juos paukščiai, naktimis puolė šernai, meškos, briedžiai. Moterys šaukia vyrus saugoti laukus. Išsaugojo vyrai tuos laukus. Atėjo ruduo. Reikia jaunuolius leisti į kitą giminę. Tuo metu ir įvyko pats baisiausias dalykas.

– Kas, kas įvyko? – nekantravo klausytojai.

– Vaikiniai pasakė: „Nenorime mes su savo darbo vaisiais skirtis, nenorime į kitas gimines eiti, nenorime, kad mus vyrais moterys rinktųsi, nenorime, kad mus, visą gyvenimą sunkius darbus dirbusius, moterys senatvėje iš giminės į girią baisiai mirčiai varytų. Mes žmonas patys sau rinksimės, rinksimės tas merginas, kurias mylime”.

– Teisingai kalbėjo jūsų vyrai! – pastebėjo vienas iš jaunųjų klausytojų.

– Ką tu kalbi, ar galima taip kalbėti prieš amžiną gyvenimo tvarką! – piktai sušuko senasis žynys.

– O kas tą tvarką nustatė? Žmonės! Žmonės ją gali ir pakeisti! – spyrėsi jaunuolis.

– Eik šalin, išgama! – šaukė žynys. – Šie tavo žodžiai ne tik tau, bet ir visai giminei, visai genčiai baisią nelaimę gali užtraukti!

Išsigandę šių senojo žynio žodžių, klausytojai išvarė prieštaraujantį jaunuolį iš pirkios.

– Kas gi buvo toliau, papasakok, seneli? – nekantravo klausytojai.

– Kaip pasakė mūsų jauni vyrai, taip ir padarė. Nuėjo į vedybines gimines ir prašo merginų. „Neduosite geruoju, jėga paimsimė!” – pagrasino vyrai. Giminės motina norėjo prieštarauti ir sako: „Mūsų merginos už jūsų netekės!” Ogi žiūri, kad merginos pačios pas jaunos vyrus rengiasi išeiti. Sujudo tuomet merginų motinos ir tėvai, sulaikė dukras. Jauni vyrai už merginas jiems davė kailių, žvėrienos ir kitokių turtų. Už tuos turtus tėvai atidavė merginas vyrams. Mūsų giminės motina Vardė nenorėjo merginų priimti į giminę ir varė jas atgal. Supyko vyrai ir sako: „Mes daugiau dirbame, mes giminę valdysime!” – ir pasodino motiną Vardę į duobę. Giminės vyresniuojai išrinko tėvą Mamį. Prakeikė motina Vardė senos gyvenimo tvarkos ardytojus, kad jie daugiau saulės nematytų, kad juos visokios nelaimės apniktų. Tuo metu pradėjo gesti saulė. Pasidarė tamsu. Žmonės puolė prie manęs, prašo sugrąžinti saulę. „Negaliu, – sakau, – to padaryti, negaliu panaikinti motinos Vardės prakeikimo. Tegul jums saulę prakeiktas Mamys sugrąžina!” O Mamys sako: „Vyrai, panaikinsim senos raganos prakeikimą. Kurkite laužą, kaip ir naktį per Saulės šventes. Tuomet ugnis sugrąžino saulę, sugrąžins ji ir dabar!” Didžiausią laužą sukūrė vyrai. Visi, kaip ir per Saulės šventes, aplink laužą ratelį eina, dainuoja, šaukia, kad saulė grįžtų. Ilgai taip žmonės būrė saulę, ir štai vėl šviestis pradėjo, vėl diena sugrįžo. Ir šiandien dar šviečia, bet neilgai ji švies. Jei dabar užges, tai jau amžinai.

– Čia irgi buvo saulė užgesusi, – priminė vienas iš sartičių, – tik nežinojome, dėl ko tai įvyko. Labai tuomet išsigandome, ant žemės kritome ir kaip negyvi gulėjome. Tai buvo džiaugsmo, kai saulė vėl sušvito!

– Po tų įvykių, – tęsė savo pasakojimą senasis žynys, – baigėsi laimingas mūsų genties gyvenimas. Giminė su gimine kelia vaidus, ginčus, peštynes. Stipresnės giminės ir gentys tikrais grobiškais tapo: iš silpnesnių grobia naminius žvėris, valgomus grūdus. Grobia ir žmones, merginas už žmonas ima, į karves išmaino su svetimų kraštų žmonėmis, o vyrus vergais paverčia. Daug žmonių kraujo liejasi dėl tų turtų. Nepakenčiau aš tos naujos tvarkos. Gaila man žmonių. Išėjau į svetimus kraštus, noriu žmonėms padėti, partarti, kad senos motinų gyvenimo tvarkos laikytųsi, kad saugotųsi naujos tėvų tvarkos, kad neartintų pasaulio galo! – nutilo senasis žynys.

Tylėjo sartičiai. Baisu jiems pasidarė, išklauius senojo žynio pasakojimo.

„Kaip galima keisti amžiną gyvenimo tvarką!“ – galvojo susirinkusieji ir tylėdami išsiskirstė.

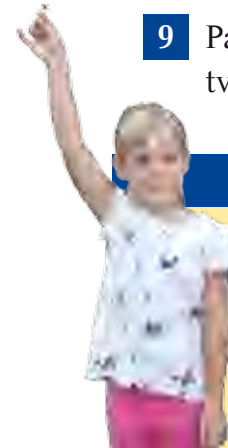
až

pakelyje jėgų ožkomis draskyti džiaugsmo valgomųjų plėšriųjų užgesusi užges

Klausimai ir užduotys

- 1 Ką sartičiai sužinojo apie nepažįstamąjį?
- 2 Kokias dvi paskirtis senovės lietuvių gyvenime turėjo gintaras? Atsakykite, remdamiesi tekstu.
- 3 Kaip pasikeitė žynio gentainių gyvenimas? Kodėl šiuos pokyčius jis vertina kritiškai?
- 4 Ką apie besikeičiantį gyvenimą mano sartičiai?

- 5 Kuo tikėjo mūsų protėviai? Raskite tekste pavyzdžių.
- 6 Raskite žynio pasakojime pasakų ištraukas. Paaiškinkite, ką jos suteikia kūrinui.
- 7 Kokią šventę jums primena kūrinyje minima Saulės šventė? Paaiškinkite, kodėl.
- 8 Perskaitykite dar kartą antrąją kūrinio dalį ir sudarykite žynio pasakojimo planą.
- 9 Parašykite pasakojimą „Kaip senovėje keitėsi gyvenimo būdas ir tvarka“.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Paieškokite žinių apie gintarą. Papasakokite, kur ir kam jis naudojamas dabar.

Perkūnas, Vaiva ir Straubllys

Seno skerdžiaus¹ pasaka

Sutrumpinta

I

Seni buvo laikai. Tada ir žmonės ne tokie buvo kaip dabar, ir gyveno kitaip.

Gausiau žemė tada derėdavo, girios kuždėdavo žvėrių, paukščių ir žmonės tvirtesni, veiklesni būdavo.

Gal ne tokie pramanūs kaip dabar, bet ko panorėdavo, visada padarydavo, ar žvėrį nušauti, ar paukštį pagauti, ar net kad ir moną² apgauti.

Šių dienų žmonės jau daugel ko nebežino, daugel kuo nebetiki. Pasakyk jiems ką, kas buvo seniau – „pasaka“, – kalba ir tik juokiasi, jei jiems tvirtini, kad ne pasaka tai, tik tikriausia tiesa, toks atsitikimas, kurį seni žmonės yra matę.

Maži vaikai, ir tie jau nebetiki nieku ir mėgsta pasijuokti, pasišaipyti. Kitas jaunas šaiposi, net kvatojasi, išgirdęs tėvų padavimus. Net pikta darosi bematant, beklausant jų: ne žmonės gi, tik beuodegiai...

Kiti dabar laikai, kiti dabar ir žmonės. Jau jie dabar taip nebegirdi ir nebemato, kaip girdėdavo ir matydavo senovėje.

Kur jiems, kad jie nieko nesupranta. Naikina girias, kerta viską, kad tik skatiką uždirbtų. Tokie godūs pinigams.

Ir nyksta miškai, girios, skursta žemė, pievos. Upės – ir tos jau padžiūvo, o ežerai maurais³ užėjo, užako.

Bet seniau būdavo pasaulis puikesnis. Būdavo, kur dabar sodžiai, laukai, kur dabar skynimai⁴, ten tokios girios siūbuodavo, jog vidudienį ten būdavo tamsu kaip vakarą.

¹ Skerdžius – vyriausias piemuo.

² Monas – šmėkla, vaiduoklis, žmogų klaidinanti dvasia.

³ Mauras – purvas, dumblas.

⁴ Skynimas – iškiršta miško vieta.

Įeini žmogus tankumynan, klonin, ir kūnas tik eina pagaugais⁵, tik eina.

Ir ko nebūdavo, kas negyvendavo tų girių gelmėse, jų tankumynuose! Kur tik balelė, ten jau kelios laumės apsigyvenusios, kur upelė ar ežerėlis, ten, žiūrėk, pakraščiais undinės vakarais maudo si; kur tik šlaitelis, ten jau monas švirkštauja.

Sako žmonės, kad tai piktos dvasios, bet dievai žino, ar tai tiesa. Seniau jų daugel būdavo – ir žmonės vis dėlto lengviau gyvendavo. Ir kur tik jie visi pradingo? Dievai žino, ar išmirė, ar kitosna nukeliavo šalysna.

Gal Amerikon, kur dabar visi žmonės keliauna. Sako, ten lengviau gyventi. Gal todėl, kad tenai monai apsigyveno.

O čia, mūsų šaly, viskas suskurdo, viskas sunyko.

Mano atminimu viskas pasikeitė. Dabar pasaulis visai ne tas kaip anais laikais, kada aš mažas buvau. O senovėje, kaip pasakojo mūsų tėvai, dar geriau būdavo, dar linksmiau gyvendavo.

Todėl tada žmonės, kad ir moterys net, daugiau dainų mokėjo.

Ir dainas mėgo, ir žaisti žaidė. O dabar nėra kam: visi seni, net tie, kuriems dar ūsai nesužėlė...

Tada girių niekur galo nebuvo. Ėjo traukėsi girios net kažkur į jūros baltąsias.

mėgsta senovėje nyksta šaly baltąsias

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas yra kūrinio pasakotojas?
- 2 Kas, pasakotojo manymu, seniau buvo geriau? Ko šiandien nėra? Atsakydami remkitės tekstu.

⁵ Pagaugai – šiurpulys.

- 3 Kokie senovėje būdavę miškai? Kaip pasakotojas junta miško grožį ir didybę?
- 4 Kas labiausia erzina skerdžių?
- 5 Suformuluokite pagrindinę ištraukos mintį.

II

Yra, sako, pasaulio krašte tokios baltosios jūrės.

Ant tų jūrių kranto gyveno vienas žmogus. Kas jisai buvo, niekas nežinojo. Vieni manė, kad jis buvo bajoras ar net kunigaikštis, o kiti kalbėjo, kad taip sau žmogelis vargdienis.

Turėjo tasai žmogelis dukterį, vardu Vaiva, tokią grakščią, tokią gražią, jog kas ją tik pamatydavo, visi pamildavo.

Graži ji buvo, bet dar gražesnes juostas austi ausdavo. Kad nuaudžia juostą, nei tu ja atsigrožėsi, nei tu ja atsidžiaugsi. Į kitas, kad jos būtų vienu auksu austos, žiūrėti nežiūrėsi, juosėti jomis nejuosėsi.

Kas buvo turtingas, kas laimingas, tasai eidavo pas Vaivą, juostos išausti prašydavo.

Ir nuskrido garsas visoje šaly, o kas turėjo juostą, Vaivos pirštais suaustą, didžiavosi, puikinosi ja kaip nežinia kuo.

Gyveno tada giriose vienas monas, o gal ir didesnis negu paprastas monas, visų monų Monas. Turėjo jisai tokį šautuvą, jog niekas jo negalėjo nugalėti.

Tasai monas vardu buvo Perkūnas, kuris ir dabar danguje tebetraiškina.

Nugirdo ir Perkūnas, kaip giriasi žmonės gražiomis Vaivos juostomis, ir užsimanė patsai tokia pajuosėti.

Pasikėlė viesulu iš girių gilumų, iš tankumynų, kur jo buveinė buvo, ir, kaip akimi sumerki, jau buvo pajūry, kur Vaiva gyveno.

Rado Perkūnas Vaivą pajūry sėdinčią, margas juostas audžiančią.

Sustojo Perkūnas, žaibais pasidabinęs, priėjo prie jos ir pasiklausė, prakalbėjo:

– Mergele jaunoji, mergele gražioji, visur kalba žmonės, kad tu visų mergų puikiausia, kad audi juostas, visų juostų gražiausias. Aš noriu, kad tu ir man vieną nuaustai, kad aš ją juosėtau.

Vaiva, pamačiusi baisų moną, didžiai nusigando, nei žodžio jam neatsakė, tik, nubėgus pirkion, giliai pasislėpė ir pasislėpus visą dieną išsėdėjo...

Atėjo vakaras, grįžo tėvai iš lauko, mato – nėra niekur dukters. Visur jos ieškojo ir kaimynus klausinėjo, – niekas nieko nežinojo.

Tik ant rytojaus atrado drebančią, nusigandusią.

Vos tėvai ją atgaivino. Tris savaites Vaiva išgąščiu sirgo, patale išgulėjo...

Mato Dundulis, kad nors gražu pas mergą viesulą išžabojusiam, žaibais apsikaišusiam jodinėti, bet ką gi padarysi, kad trunkymais, dundėjimais tik mergą išbaidė ir juostos negavo.

Dabar jisai juostos norėjo labiau negu anksčiau.

Pasirengė tada Perkūnas jaunu berneliu, ponaičiu, pasirinko daug dovanų: aukso ir sidabro – jų daugel yra giriose pakastų, o kas geriau žino už monas, kur ir kas pakasta.

Pasižabojo Perkūnas žirgą ir nujojo pas Vaivą kaip turtingiausias ponas. Priėmė jį Vaivos tėvai ko gražiausiai.

Pasisakė jisai turtingas kunigaikštis esąs, daugel girdėjęs apie jos juostų dailumą, kurių nors vieną gauti norėtų.

Tėvai džiaugsmu džiaugėsi: – matai, kokio svečio susilaukė. Priėmė jį gražiai; ir nuputojusio alaus pastatė, ir svečią kampan už skobnių pasodino.

Priėmė ko gražiausiai, kaip tik galėjo. Pašaukė dukterį ir liepė atnešti svečiui pačias gražiausias savo juostas.

Atnešė jų Vaiva visą glėbį. Kokių tik ten nebuvo?!

Kad ėmė Dundulis Vaivą girti, kad ėmė girti, toji net paraudonavo kaip putino uoga ir rankom veidą užsidengė...

Svečias giria, gėrisi Vaiva, o ji vis į duris slenka.

Tėvas ir motina gerai mato, kad Dundulis viena akim į juostą dirst, abiem dirst dirst į Vaivą.

Džiaugiasi abu ir kuštasi: kas žino, kur mergos laimė laukia.

Norėtų Vaiva pro duris, bet motinėlė ją vis atgal stumia, kad su svečiu kalbėtų.

Pasirinko Dundulis juostą, kuri gražiausia, pripylė Vaivai visą prijuostę aukso ir sidabro, pažadėjo dažnai atlankyti, sėdo žirgan, subraškino, sutraiškino ir pranyko...

Džiaugiasi dabar juosta Dundulis ir atsidžiaugti, atsigėrėti negali; skraido, traiškina, net girios skamba, net žemė dreba. Nugąsdino ir paukščius, ir žvėris, o žmonės, kur kuris buvęs, nudūmė namo: manė, kad pasaulio pabaiga atėjusi...

Tik miške yra vienas labai senas monas. Jį visi Miškiniu ir vadina. Jisai nieko nebijo, nes tokias senas, jog net visas apsamojojęs.

Išgirdęs, kaip Dundulis ištvirkėliauja¹, iškišo senis galvą iš samanų kupsto ir juokiasi, kvatojasi.

¹ Ištvirkėliauti (ištvirkauti) – negerai, nedorai elgtis.

– Ko juokiesi, seniuk? – klausia jį Dundulis.

– Juokiuosi, kad tu pasiutai, gavęs iš Vaivos pačią menkiausią juostą, vieną iš tų, kurių niekas imti nebenorėjo. O kaip siustai, kad tu būtai gavęs tokią, kokią Straublys yra gavęs?!

Nusijuokė dar seniukas, lyg medžiai seni sugirgždėjo, ir vėl pasislėpė kupstan.

Gyveno giriose pajūry monas, o gal ir taip sau tvirtas vyras, kurį visi vadino Straubliu.

Sako, kad buvęs jisai taip sau, nei gražus, nei puikus, tik mokėjęs gražiai dainuoti ir švilpti.

Ko tik panori, ima ir išdainuoja taip, jog net širdį pagauna, ašaras iš akių išspaudžia.

Sumano parodyti, kaip giria verkia, audrai pakilus – verkia, stena, ūžia, švokščia jo vamzdelis; užmerk akis, rodos, vidury užiančios girios žmogus sėdi.

Nori padainuoti, kaip liūdi mergelė, svetimoj šaly be tėvo, be motinos vargstanti – dūsauna, raudoja švirkšlelis², lyg gyva siela joje kenčia. Kitas girdėdamas net apsiverkia.

Mėgo Vaiva jo dainų ir švilpimų klausyti. Visados moterys juk visų daugiausia myli tuos, kurie moka gražiai dainuoti.

Na, ir Vaiva gal ne tik dainas mėgo, bet ir Straublį pamilo ir suaudė jam tokią gražią juostą, kokios dar niekam nebuvo suaudžiusi.

Kai tik išgirdo Dundulis, nuleido sparnus, ir graži juosta jam jau nebegraži.

Nieko nelaukęs, jis nuskrido pas Straublį. Rado jį pajūry besėdintį, švirkšleliu bešvirkštaujantį.

Kai jo pamatė juostą, visai nuliūdo Perkūnas.

– Mainykimės, brole, juostom, – prikibo jisai prie Straublio.

– Kad tu man net ir savo šautuvą priedo atiduotai, nesimainysiu.

² Švirkšlelis – švilpynė iš karklo žievės.

– Kad tu toks puikus, aš gausiu juostą dar už tavo gražesnę.
Nujojo vėl Dundulis pas Vaivą ir klausia ją:

– Ar negali tu man suausti tokios juostos, kuri būtų gražesnė negu Straublio?

– Ne, negaliu, – atsakė jam Vaiva. – Jei tu nori, kad aš tau suaustau tokią kaip toji, kurią Straublys turi, o gal net gražesnę, eiki tu už septynerių marių. Ten yra septyni kalnai, už tų septynių kalnų yra klonis; tame klonyje septyni piemenys vieną avį gano. Tos avies vilna tokia balta, jog, padėjus ją ant sniego, sniegas juodas atrodo.

– Gerai! – atsakė Dundulis. Sudundėjo, sutraiškino, jūrės suūžė.

Nepraslinko dienos ir nakties, kai atidundino Dundulis atgalio ir parsinešė tos avies vilną, kurią jam paliepė Vaiva.

Tada Vaiva suprato, kuris čia yra bernelis.

– Dabar, – kalba jam Vaiva, – už septynių girių yra septynios upės; už tų septynių upių yra gražus sodas; tame sode auga aukso obelis, po ta obelim sėdi trys senelės, kurios verpia gijas³ ir vėju leidžia... O tos gijos tai vis žmonių laimė. Ilga gija – ilgai žmogus gyvena, kuriam tą giją verpė, trumpa gija – trumpai gyvena.

– Paprašyk tu jas, – kalba jam Vaiva, – kad jos suverptų šią vilną ko ploniausiai.

Sudundėjo, sutraiškėjo Dundulis – ir tiek jo ten tebuvo. Praėjo viena diena – nėra Dundulio; praėjo kita, net ir trečia baigėsi – nėra Dundulio. Tik ketvirton parlėkė Dundulis, medžius iš džiaugsmo belaužydamas, žmones ir žvėris begašdindamas, su gijomis parskrido; jos buvo plonos kaip tos, kurios giedrą dieną ore lekioja; juk tų pačių verpėjų verpena⁴.

Liepė paskui Vaiva Dunduliui surinkti rasą nuo septynių pievų ir išvelėjo joje tas gijas. Apdažė jas sulty septynių spalvotų žolių, kurios augo vidury didžiausių jūrių salos; tos jūrės ten, iš kur saulė teka.

³Gija – siūlas.

⁴Verpena – verpalas, suverptas siūlas.

Toje saloj auga visų dažų, kokių tik žmogaus akys yra mačiusios.

Kad pievos gražiau žydėtų, skrenda lekia ten paukšteliai kas vieni metai ir ant savo sparnų parneša iš ten visokių gėlių sėklų. Kad ne maži paukšteliai lakuonėliai, nesimarguotų mūsų pievelės, nežaliuotų mūsų sodai ir girios.

Nudažius gijas, sumetė metmenis ir atsisėdo Vaiva austi Perkūnui juostą. Audė septynias savaites ir septynias dienas, tik be vienos.

Kol Vaiva juostą audė, Perkūnas nei miego nemiegojo, nei vietoj nerimo. Kur buvęs, kur nebuvęs, vis į Vaivos kiemą, kad parėgėtų, kad pamatytų, ar daugel jau išausta, ar daug dar austi jai beliko.

Pirmiau tai tikrai dėl juostos lankėsi, o vėliau dėl gražiosios Vaivos, dėl josios mėlynų akių, dėl josios skaistaus veidelio.

Štai pamilo Perkūnas Vaivą. O pamilęs jau nerimo ir ėmė pirštis. Tėvai kai sužinojo, kas jis toks, nusigando, nustebo. Visą dieną abu verkė, numirėliškai raudėjo, o merga net ir verkti nebegalėjo, vis tiek, lyg tėvą motiną praradus.

Bet kas, kad verksi?! Verksmas nelaimėje negelbės, alkano nepripenės, trokštančio nepagirdys, nors ašaros lyg vanduo. Bet sūrios...

Ištekėjo Vaiva už Dundulio.

Nusivežė ją Dundulis savo aukštan dvaran; o dvaras tasai buvo iš vieno gintaro, toks gražus, kokio nei vienas ponas, o gal net nei vienas karalius neturi – ir neturės. Buvo tasai Perkūno dvaras pačių giliausių jūrių dugne.

Pirmą dieną gyveno Vaiva, apėjo visur, apžiūrėjo, viską pamatė. Patiko viskas. Gražu, įdomu visur. Mato per langą – ir žuvis visokios plaukioja, ir žvėreliai nardo visokie, kokių ji nebuvo dar niekados mačiusi. Vaikščioja Vaiva ir stebisi visu kuo, ką tik mato.

Tik vienas daiktas nepatiko Vaivai: visur žemės paviršiuje diena, saulė danguje, o ten, jūrėse, tamsi naktis. Visur naktis: paukš-

čiai ir žvėrys, ir žmonės miegti, o ten, jūrių dugne, diena, saulė kaitina. Nuvaro gražiai vargšė, kol priprato.

Betgi priprato, ir jau nieko sau buvo.

Vieną savaitę, kitą Dundulis nuo Vaivos nei žingsnio nesitraukė: kur ji, ten ir jis, vis tiek kaip uodega. O gal ir visą mėnesį jis taip bėgiojo, net įkyro Vaivai. Bet tuoj prasimanė iš namų išeidinėti, pradžioje retai ir tik trumpam laikui, paskui vis dažniau ir dažniau ir vis ilgesniam ir ilgesniam tarpui, o vėliau mažai ir bebuvo namie. Nemėgo Dundulis vienoj vietoj sėdėti: pareis namo, apsisuks ant vienos kojos kartą, kitą ir vėl išdunda iš dvaro – keletą dienų jo nebebūna namie.

Juo toliau, vis mažiau buvo namie, o pagaliau retai jį Vaiva ir bematydavo.

Sėdi Vaiva vienui viena ir bodisi⁵, lyg kalėjime, nei pati gali nueiti kur, nei pas ją kas ateina, nei žodžio su kuo pakalbėsi, nei į ką prabilsi...

Sėdi Vaiva ir tik juostas audžia, drobes, skersinius, bet vis dėlto nuobodu – ir tiek, nors tu imk ir mirk.

Liūdi Vaiva; nelinksmina jos nei gintaro namai, nei turtai, nei aukso žuvelės. Liūdi viena ir keikia savo likimą negerą, minėdama jaunas dienas, kai pas seną savo motulę buvo. Prisiminė Straubli, koks jis buvo meilus, prisiminė jo graudingas dainas, ir širdis dar daugiau ilgesiu pabrinko.

– Eisiu, – mano Vaiva, – į gimtąjį kraštą, aplankysiu senus tėvą, motinėlą, pasiskųsiu savo sunkiu likimu, nelaiminga dalele.

Atkėlė aukso vartus, kurie buvo iš Perkūno dvaro į jūres, ir mato, kad eina stiklo urvas net į jūrių pakraštį. Eina juo Vaiva dieną, eina kitą; trečią išėjo iš jūrių ant kranto, kaip tik ten, kur gyvena josios tėvai.

Čia jų pirkios stovi pajūry. Čia pakrūmėje sėdi Straublys ir švilpia taip graudžiai, taip gūdžiai, jog, kas jo švilpimą girdėjo, manė, kad tai motina raudoja ant savo vaikelio kapo...

Nuo tada Vaiva jau nebeliūdėjo, likimo savo nebekeikė ir nė kiek nepyko, kad vyras retai namie būna.

Bet neilgai maloniai gyveno Vaiva ir Straublys. Vaiva ėmė ir padovanojo Straubliui juostą, kurią buvo suaudžiusi Perkūnui. Tokios juostos dar niekas nebuvo matęs, ir Straublys neiškentė nepasigyręs. Parodė ją monams, laumėms; gal ir dar kuo pasigyrė – ir nuėjo plepalai per girias, per šlaitus, per tankumynus.

Greitai sužinojo viską ir Dundulis; jam vėjai papasakojo, ką giriose visi klega.

Pasiuto Dundulis, pusę girių išvartė, šimtus kaimų sudegino, daugel laivų nuskandino, jog jau visi net manė, ar tik ne pasaulio pabaiga bus atėjusi. Tiek įsiuto, tiek įnirto!..

Kad trenkė į savo gintarinius namus, kuriuose gyveno Vaiva, tai tik skeveldros pabiro į visas šalis. Žuvo gintaro dvarai, žuvo ir Vaiva, kuri juose gyveno.

⁵Bodėtis – nuobodžiauti.

To dvaro kašnelius, skeveldras bangos ir dabar nešioja į jūrių krantus, kur juos renka žmonės.

Nudėjęs Vaivą, ilgai dar siuto Perkūnas ir vis ieškojo Straublio, kad ir jį nužudytų. Bet niekur nesurado.

Praėjo viena savaitė, kita, Perkūnas kiek nurimo, liovėsi ieškojęs Straublio.

O Straublys atsisėdo ant jūrių krašto, ištiesė debesyse savo juostą ir verkia Vaivos, šaukia jos, plaukus sau beraudamas, savo likimą bekeikdamas, o ašaros jam byra ir byra, kaip skaudus lietutis.

Kalba žmonės, kad Perkūnas auksu sidabru tą apipiltų, kas padėtų jam Straublį nušauti arba nors juostą iš jo atimti.

Bet kas tai padarys? Daugel metų praėjo, daugel žmonių Vaivos juostą yra matę – vieni ją vadina Straubliu – ir klysta, kiti Vaivos rykšte – ir dar labiau klysta, bet niekas **arti** jos dar nėra buvęs, nėra jos pasiekęs. Matai žmogus, bet neprieisi, nenutversi, nesugriebsi...

až

išgąsčiu esąs vargstanti pasiskūsiu
begąsdindamas kašnelius

Klausimai ir užduotys

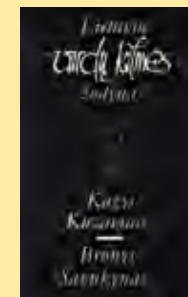
- 1 Apie ką yra senojo skerdžiaus pasaka?
- 2 Kokie svarbiausi pasakos veikėjai? Kur jie gyveno?
- 3 Kurie pasakos veikėjai yra tikroviški, o kurie mitologinės būtybės?
- 4 Papasakokite, ką sužinojote apie Vaivą.
- 5 Kokias užduotis turėjo atlikti Perkūnas, kad gautų gražiąją Vaivos juostą?
- 6 Kodėl Perkūnas vis dažniau pradėjo lankytis Vaivos namuose?

- 7 Remdamiesi tekstu, papasakokite, kaip įsivaizduojate Dundulio dvarą.
- 8 Kodėl Vaiva liūdėjo? Ką ji sumanė?
- 9 Ką Vaiva pamatė, išėjusi ant jūrių kranto?
- 10 Ką padarė Perkūnas, sužinojęs apie Vaivos išdavystę?
- 11 Apibūdinkite, kokia pasakos pabaigos nuotaika.
- 12 Raskite pasakoje palyginimų bei kitų vaizdingų žodžių ar posakių. Kokia jų reikšmė pasakos kalbai?
- 13 Kokie lietuvių padavimai atgyja V. Krėvės kūrinyje?
- 14 Prisiminkite, kas yra sakmė. Sukurkite sakmę apie vaivorykštę – Vaivos juostą.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

1. Paieškokite „Lietuvių vardų kilmės žodyne“ (autoriai K. Kuzavinis ir B. Savukynas), kokia vardo Vaiva kilmė. Sužinokite ir savo vardo kilmę bei reikšmę.
2. Pasidomėkite, kokiais būdais gaminamos tautinės juostos. Kam jos buvo naudojamos seniau, o kam dabar?

Tėvynė – tai gimtoji žemė, tauta ir jos sukurta valstybė, tai jos turtinga ir garbinga praeitis, tautos papročiai ir tradicijos.

M. Krupavičius

Motina ir sūnus

Mirsiu, neužmiršiu vieno tokio tėvo pasakojimo. Tai nebuvo pasaka. Tėvas taip sakydavo: šita šneka sukasi apie tuos laikus, kai mūsų žemę kryžiuočiai puldinėjo. Kur jie koją statė, ten žmonių gyvenimus ugnia leido, viską grobė, plėšė, naikino. Bajorų pašaukti vyrai pilis gynė, o moterys ir vaikai, jei nespėdavo į girią sulįsti, baisias kančias kentė. Bėda ištiko ir bajoro Žygio žmoną Mortą, kurią kaip sykis tie neprieteliai užklupo namie su trim dukrom ir pačiu jauniausiuoju sūneliu Skaidriu. Dukros buvo dar visai ne kas mergiškos, o Skaidriui ėjo tretį metukai. Gražus berniokėlis, su apgamėliu¹ ant kaktos, lyg kokia žvaigždele paženklintas. Morta jį turėjo ant kelių, abiem rankom buvo prisiglaudusi prie krūtinės. „Mirsiu, neatiduosiu“, – suspėjo pamanyti, kai vieno kryžiuočio pirštai sugniaužė jos kaklą, o kitas kryžiuotis praskėtė alpstančiosios rankas ir pasigriebė Skaidrių. Kai atsipeikėjo Morta, atėjūnų jau ir pėdos buvo atšalusios. Vykis, nepasivysi, o jei ir pasivysi, ką laimėsi?

Iš karo pargrižo bajoras Žygis, džiaugdamasis, kad atlaikė kunigaikščio pilį. Tačiau tas jo džiaugsmas buvo labai trumpas. Kai tik Morta apsakė, kas atsitiko jų mažajam Skaidriui, liūdo nuliūdo narsusis bajoras, nukabino rankas, ūmai nusilpusias, neįstengiančias Mortos apglėbti. Lyg ne jo rankos ragotine² vertė kryžiuočius nuo arklių, lyg ne jo rankos taikliai laidė mirtį nešančias strėles. „Dievai galingieji, – jis pakėlė akis į dangų, – gal jūs nubaudėt mane, kad aš per daug kryžiuočių kraujo praliejau?“ Tris kartus taip klausė, ilgai laukė ir pagaliau išgirdo atsakymą. Niekas kitas negirdėjo, Žygis vienas išgirdo: „Tai deivė Junda³ tave nubaudė – mažai jų nugalabijai“. Sulig tais žodžiais bajoras vėl pajuto ran-

kose nepaprastą jėgą, tačiau vienąsyk ir jis galvą padėjo. Tiesa, Morta buvo jau susenusi, dukros suaugusios ir už vyrų išėjusios.

Vienais metais užplūdo kryžiuočiai labai netikėtai, žiemą, per pačius šalčius. Teisybę pasakius, jie visada šitaip netikėtai įsiverždavo į panemunės kaimus, tarpu aukštų šilų. Jaunesni pabėgo, o seniai namų ugnelę liko saugoti, kaip bus, taip bus – sakydami. Liko kaime ir Morta.

Vienur kitur degė trobesiai, raudėjo moterys, bliūvavo iš tvartų tempiami galvijai.

Du kryžiuočiai Mortą išsivedė laukan, o jos pačios saugota ugnelę pirkią padegė. Stovėjo prie liepsnų, šildėsi atkištas rankas, kažką tarpusavy erzėjo. Morta pakėlė akis į aukšto vyro veidą, ir jis pasirodė toksai pažįstamas, kad vos susilaikė neištarus: „Ar tu čia, Žygi?“ Virš dešiniojo antakio išvydo apgamą. „O dievai! – susuko Morta, nenuleisdama žvilgsnio nuo kryžiuočio. – Skaidriau,

¹ Apgamas – dėmė ar išauga odoje.

² Ragotinė – ietis.

³ Junda – senovės karo deivė.

sūnau!” Gražuolis kryžiuotis nesuprato motinos žodžių. „Skaidriau!” – kančia užspaudė jos lūpas. Kai tik kryžiuotis, padegęs savo gimtuosius namus, nusigrėžė, Morta prisiartinio prie pirkios, liepsnos nuliežė⁴ jos drabužius, apėmė visą, ir ji pripuolė prie sūnaus. „Dievai, priimkit mudu”, – suvapėjo, įsitvėrė į Skaidrių taip tvirtai, kaip kad vilkė dantim įsikerta į savo auką. Skaidrius pamėgino nusipurtyti naštą, tačiau parkrito ant žemės, ugnis nudegino jo veidą, apakino, ir abu jie, motina ir sūnus, susikibę rankomis kūliais nusirito į liepsnas. Ir tuosyk, sausio vidury, sugriaudėjo Perkūnas. Vadinasi, išgirdo motinos prašymą ir atsiliepė.

– Tai tokia, vaikai, senų dienų šneka, – baigdavo tėvas.

az sulįsti neįstengiančias nenuleisdama nusigrėžė

Klausimai ir užduotys

- 1 Apie kokį istorinį laikotarpį pasakojama kūrinyje?
- 2 Kaip autorius apibūdina kryžiuočių žiaurumą? Atsakydami remkitės tekstu.
- 3 Kodėl bajoras Žygis neilgai džiaugėsi pergale?
- 4 Kada priešai vėl užplūdo Lietuvą? Kaip elgėsi du kryžiuočiai?
- 5 Kaip motina atpažino sūnų? Raskite ir perskaitykite mažojo Skaidriaus ir aukštojo vyro aprašymus. Kas juose kartojasi?
- 6 Kodėl motina pasiryžo sudeginti sūnų ir pati sudegti ugnyje?
- 7 Dar kartą perskaitykite tekstą nuo „Vienais metais užplūdo kryžiuočiai labai netikėtai...” iki pabaigos ir parašykite šios ištraukos atpasakojimą.

⁴ Liežti – liežuviu braukyti, laižyti.

Jeigu jums įdomu

Norėdami daugiau sužinoti apie didvyriškas lietuvių kovas su kryžiuočiais, perskaitykite Antano Vienuolio padavimus „Šventavartė”, „Naglio kalno lobiai” ir „Medvėgalio pilis”.

Pranas Vaičaitis

Yra šalis

Yra šalis, kur upės teka
Linksmi tarp girių užiančių
Ir meiliai tarpu savęs šneka
Prie giesmininkų vieversių.
Ten prakaitas aplieja žmones
Prie vasaros sunkių darbų,

Ir prastas parėdas marškonis
Apdengia sąnarius visų.
Bet tave meiliai pavaišina,
Kai tik nueisi į svečius, –
Ten tave myli, valgydina,
Kiek tiktai leidžia išteklius.
Ir grakščios tos šalies merginos
Ten žydi vis konopuikiau...
Šalis ta Lietuva vadinasi.
Bet aš neilgai ten buvau...
Atsimenu, kada į guolį
Saulutę prašo vakarai,
Ir gieda lietuviai varguoliai,
Nes pabaigti dienos darbai...
Kaip tąsyk mergos veidą skaištų
Prie rūtų lenkia kvepiančių,

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokias Lietuvos peizažo detales mini poetas?
- 2 Kaip poetas aprašo gimtojo krašto žmones? Atsakykite, remdamiesi tekstu.
- 3 Raskite, kaip poetiškai įvardijamas vakaras. Kuo ypatingas vakaro laikas?
- 4 Kuriose eilutėse labiausiai atsiskleidžia poeto jausmai?
- 5 Aptarkite, kokios svarbiausios šio eilėraščio mintys.
- 6 Skaitydami eilėraštį, juntame ne tik susižavėjimą, bet ir liūdesį. Paašrinkite, kas suteikia eilutėms tą liūdną gaidą.
- 7 Aptarkite kūrinio išorinę sandarą.
- 8 Raskite eilėraštyje ir išrašykite metaforas.
- 9 Parašykite rašinį „Didžiuojuosi savo gimtuoju kaimu (miestu)”.

Vincas Kudirka

Jaunasis knygnešys

Pagal Mariją Rodzevičuvną

Už upelio žaliavo dvaro ganyklos, apžėlusios krūmais, karklais ir laukinėmis rožėmis. Rožiukė, perbridus upelį, įlindo į tą tankumyną ir dairėsi, lyg ko ieškodama. Iš tolo buvo girdėti prunkštimas arklių. Štai išlindo iš krūmų Martynukas, penkiolikos metų berniukas.

- A, Rožiukė! – linksmi sušuko.
- Seniai, Martynuk, jau bebuvai kaime! – pasakė.
- Seniai! Žmogus vis prie darbo, – atsakė drąsiai, kaip užaugęs darbininkas.

Dainuodamos jas meiliai laisto,
Lelijų skinas žydinčių...
Atsimenu, kai vakars šiltas
Po vasaros kaitrios dienos
Ir oras, ramumu išpiltas,
Nenoroms traukia prie dainos...
Kaip tąsyk varpas sunkiai gaudžia,
Ir užgirdėt toli, toli...
Seniai jau paukščiai medžiuos snaudžia,
Bet pats užmigti negali...
Kaip upės vandens mintys teka,
Idėjos reiškiasi galvoj;
Gamta su tavim, rodos, šneka:
„Gražu, gražu mūs Lietuvoj...”
O tėviške! Koks mielas kraštas,
Kurio taip netekau ūmai, –
To neišreikš nė vienas raštas,
Tą pasakys vieni jausmai...

Tamsus Martynuko veidas kaito iš džiaugsmo.

– Aš turiu, Martynuk, labai svarbų reikalą. Ar tu galėtum su viena nakčia nubėgti į Palendrius ir atgal?

– Galėčiau. Manęs nieks nepavys.

– Bet tai didelė paslaptis. Reikia prisiekti, kad niekam nepasakysi.

– Kodėl?

– Nes tai toks daiktas, kurio niekas neturi žinoti...

Vaikinas išpūtė akis. Jam mat paslaptį paveda – jis net augte augo.

– O kam? – paklausė.

– Tuoju tau pasakysiu. Kai tik sutems, turėsi nueiti ant Pilkalnio.

– Kad ten, sako, vaidenasi.

– Taigi. Reikia drąsaus! Ten, ant pat kalno, yra išpuvus liepa. Į skylę įkiši iki alkūnės ranką, rasi popierius...

– O kai kas pasirodys?

– Persižegnok. Nieko pikta tau nepadarys. Popierius pasiimsi, įsikiši į antį, turėsi pristatyti Palendrių Kočiui. Ir niekas neturi žinoti, kas tu, iš kur, kur eini ir ką neši...

– O kas ten yra tuose popieriuose? Gal padirbti pinigai?

– Ne, švenčiausi ir geriausi daiktai – mūsų laikraščiai...

– Tai eisiu ir apsisuksiu... O jeigu kas sugautų mane arba paklaustų, ką nešu?

– Negali niekam pasakyti, nė tų popierių parodyti, nes sunkiai reiktų atsakyti. Jeigu sugautų tave kas iš valdžios, popierius įmesk į vandenį arba sudegink... Žinok, kad ant tavo galvos guli ramumas viso mūsų kaimo...

Pavakare Martynukas parginė kaimenę į dvarą. Buvo sukrypęs ir šlubavo.

– O kas tau? Naktį neganysi? – paklausė jį dvaro prievaizdas¹.

– Ponuli... mane visą skauda ir koją suka. Eisiu nakčiai namo!

¹ Prievaizdas – prižiūrėtojas.

Prievaizdas jį paleido. Išėjęs už vartų, Martynukas išsitiesė ir kaip kiškis pasileido žinomais laukais, palikęs šalyje kaimą ir kelius.

Pilkalnis stovėjo vienas sau, apaugęs tankiais krūmais, apvainikuotas medžiais, juodai ir baisiai atsimušdamas tamsiose nakties padangėse. Vaikiną paėmė šiurpuliai. Vaikščiojo po svietą apie tą senovės tvirtynę visokios pasakos ir apsakos. Martynukas dabar visas jas atsiminė. Žegnojosi ir braukė rankove nuo kaktos šaltą prakaitą, bet ėjo... Užlipti buvo statu, gal du sykius nusirito žemyn, bet tai jo neatgrasino, tik dar įerzino, iš skaudėjimo užmiršo baimę ir nesustodamas veržėsi tolyn. Pamatė liepą storu kamienu. Įsliuogęs kaip katinas, užčiuopė skylę, įkišo ranką, ištraukė brangų ryšelį ir nušoko. Valandėlę ilsėjosi, paskui, paslėpęs radinį ant krūtinės po trinyčiais² ir marškiniais, susiveržė diržą ir tekinas, daugiau risdamasis kaip eidamas, nusileido į pakalnę.

Ligi Palendrių buvo apie trys mylios. Pasileido bėgti žinodamas, kaip trumpos gegužės naktys. Bėgo prispaudęs viena ranka savo naštą. Jo akys, apsiratusios su patamsėmis, matė aiškiai ir toli. Bėgo kaip kulka prie žemės pripuolęs, keldamas aukštai basas kojas, peršokdamas kaip kurtas³ per tvoras, griovius, ežias⁴...

Atbėgo iki kryžkelės, kur šunkelis⁵ ėjo skersai vieškelį. Riogsojo tenai karčema ir šalia jos buvo šulinys. Pailsęs Martynukas, vos atgaudamas kvapą, pripuolė prie šulinio ir godžiai ėmė gerti vandenį. Tuo tarpu atsidarė karčemos durys, kažin kas išėjo, stabtelėjo, pažiūrėjo į jį ir priėjo artyn.

– Kto tam? (*Kas ten?*) – garsiai paklausė.

Vaikinas kaip laukinis žvėris šoko į šalį nieko neatsakęs. Klausėjas pagriebė jį už rankos. Tai buvo policininkas.

– Kto ty? (*Kas tu?*)

² Trinytis – storo (trinyčio) audeklo drabužis.

³ Kurtas – labai greitas medžioklinis šuo.

⁴ Ežia – žemės rėžio ar lauko riba.

⁵ Šunkelis – siauras, menkas kelias.

– Nesuprantu! – atkirto vyniodamasis kaip žaltys iš spaudžiančios rankos.

– Kas tu? – paklausė policininkas lietuviškai.

– Aš čionbuvis. Arklio ieškau! Pabėgo iš kaimenės! – murmėjo vaikinai, norėdamas ištrūkti...

Į riksmą išbėgo kažin kas iš karčemos, pasirodė liktarna⁶. Trys vyrai apstojo vaikiną.

– Nepažįstu! – atsakė policininkui šinkorius⁷, prikišęs liktarną prie vaikino akių.

Martynukas paliovė besitąšęs. Pamažėle atsisegė trinyčius.

– O tu vagie, valkioze⁸! Uždaryt į kamaraitę, rytoj dieną apieškosime, na eik!

⁶ Liktarna – žibintas, vartojamas pasišviesti kur einant.

⁷ Šinkorius – smuklininkas.

⁸ Valkiozas – valkata.

Bet tuo tarpu vaikinai iš netyčių šoko į šalį, išsinėrė iš trinyčių ir prapuolė už griovio rugiuose. Iš pradžių slinko kaip žaltys, nuolat priguldamas prie žemės, tai vėl susirietęs dvilinkas⁹ bėgo vingiais. Paskui, niekur nieko negirdėdamas, įsidrąsino, iškišo galvą iš rugių ir apsidairė. Priešais juodavo giraitė – tai jau Palendriai. Pasivėlino, nes rytuose dangus raudonavo. Bet gerai apsisuko. Į kelią išeiti jau nedrįso, pro vartus į dvarą nėjo. Iš užkluonės pažiūrėjo į kiemą. Vis tolyn švito. Pagaliau išėjo iš namų žmogus ir poteriaudamas artinosi prie kluono. Martynukas pamažėle švilptelėjo. Žmogus apsidairė, pamatė jį ir tuojau prisiartinio.

– Jūs Kotis? – paklausė vaikinai paslaptinai.

– Aš.

– Tai tekit!

Išėmė iš ančio popierius ir padavė jam per tvorą...

Ir vėl bėgo tekinas, sudraskytais marškiniais, pajuodavęs, purvinas. Perbrido per upelį, įlindo į krūmus, parvirto ir užmigo.

Pabudo jau apypiete ir nubėgo į dvarą. Pono namie nebuvo, akamonas¹⁰ tikrai smarkiai išplūdo jį, užsuko ausį ir liepė varyti į naktigonę arklius. Martynukas buvo jau visai nusiraminęs. Tikrai atimti trinyčiai jam kvaršino galvą...

Gailinosi tikrai, kad turėjo tylėti. Kaip jis mielai pasigirtų, kaip pasijuoktų iš policininko, jis, toks mažas, iš tokio milžino su žvaigžde ant kepurės. Taip besvajodamas užmigo.

Pabudino jį stuktelėjimas į šoną. Straktelėjo ant kojų.

Šalia jo stovėjo du iš valsčiaus urėdninkai¹¹ su skardomis ant krūtinių ir lazdomis rankose. Barzdyla senis ir Švedų Jurgis.

– Kelk, parše! – suriko garsiai senis.

– O ko? – vaikinai drebėjo.

– Į raštinę liepia tave kuo greičiausiai pristatyti. Ką tu padarei?

– Aš nieko, aš ganau arklius! Negaliu eiti į raštinę. Aš tarnauju! – mikčiojo.

⁹ Dvilinkas – smarkiai ką atliekantis.

¹⁰ Akamonas – ūkvedys, ekonomas.

¹¹ Urėdninkas – valdininkas.

– Ką ten tavo tarnyba? Ir mums smagiau būtų baigti vežti šieną, nekaip tave vadžioti tris varstus¹². Na, eime!

Pagaliau atėjo į vietą. Įvedė jį į vidų, kur būdavo teismas ir valsčiaus susirinkimai.

Už stalo sėdėjo vaitas, teismo nariai ir seniūnas, o tarp jų – smarkiai įpykęs policininkas...

Prasidėjo tardymas. Žmonės tylėjo, policininkas klausinėjo, raštininkas viską užrašinėjo.

– Tavo šitie trinyčiai?

Martynukas jau norėjo pameluoti, bet dar gerai pakėlė akis ir pamatė tarp teisėjų senį Švedą, kuris, žiūrėdamas į jį, linktelėjo galva.

– Mano! – atsakė tyliai.

– Aa, tavo! O tu pats kur šiandakt lakstei?

Martynukas vėl pasižiūrėjo į Švedą, bet senis jau sėdėjo nejudėdamas, nusikreipęs į kitą pusę.

– Aš ieškojau arklio! – atkirto vaikas.

– Sakyk teisybę! Ar siuntė kas tave?

– Niekas nesiuntė. Arklys prapuolė iš ganyklos.

– Meluoja! Aš sakau, kad meluoja! Seniūne, liepk įkirsti jam rykščių.

Valsčiaus sargas, aukštas ir plačių pečių vyras, prisiartino prie savo aukos. Martynukas sukando dantis, nors visas drebėjo. Paguldė jį ant žemės, ir prasidėjo skaudus darbas. Nežinia, ar Šauklys labai lengvai mušė, ar vaikas toks kantrus buvo. Nė necyptelėjo. Atskaitė penkiolika.

– Na, dabar sakyk! Siuntė tave kas? Ar nešei kur ką?

– Sarčio ieškojau! – atsakė užsispyręs.

Vėl paguldė, vėl mušė, iškilmingai skaičiavo smūgius, ir vėl vaikas tylėjo.

Atsistojo paraudonavęs, akys pilnos ašarų, tačiau neverkė.

– O sarti radai? – paklausė pasityčiodamas urėdninkas.

¹² Varstas – senovinis rusų ilgio matas (1066,8 metro).

– Radau ir supančiojau. Parodysiu jį ponui, jeigu netikite.

– O gal teisybę sako! – atsiliepė pagalvojęs vaitas. – Ką jis ten nešios. Tai žinoma, kad dvare prie arklių stovi. Už vagystę nieks nė neskundė. Ar tai jam? Va, nusigando, ir tiek! Bet už pasipriešinimą valdžiai reikia uždaryti jį ant duonos ir vandens. Tegul ir kitą sykį paminės!

– Teisingai, – patvirtino teisėjai.

Vaikinas pradėjo verkti:

– Aš tarnauju. Kas arklius ganys! Ponas nutrauks man algą!

Bet niekas jo neklausė. Gaikščiojantį¹³ iš verksmo paėmė Šauklys už rankos ir išvedė. Atidarė kieme tuščią tvartelį šalia raštininko meitėlio, įstūmė jį ten, duris užrakino ir nieko nepasakęs nuėjo prie darbo...

Vieną vakarą Šauklys jam atidarė duris.

– Na, jau savo atsėdėjai! Gali eiti namo!

Vaikinas išlėkė į kiemą lyg pasiutęs, bet jau už vartų, ant kelio, stabtelėjo nežinodamas, ką daryti toliau.

– Martynuk! – kažin kas iš šalies pamažu šūktelėjo.

Apsidairė. Tai buvo Rožiukė, kuri čia jo laukė.

– Vargdienėli, nepyk ant manęs, – tarė, matyt, susigailinusi. – Už mane tiek kentėjai. Jeigu būčiau žinojus, kad tau taip nepasiseks, pati būčiauėjusi...

Vaikinas drąsiai pakėlė galvą.

– Tai šneka! Ar tai tau, moteriškei, kištis į tokius dalykus? Man, vyrui, tai kas kita! Sakai – nepasisekė. Kaipgi? Ar kas iš manęs popierius atėmė? Oo! Padaviau, kam reik! Kai kitąsyk siūsi, dar geriau apsisuksiu, jau mokėsiu!..

Pasipurtė lyg šuo po maudynės irėjo sykiu su ja Kareiviškių link.

– Tarnybą tai jau tikrai prapuldysiu, tačiau bjauriausia tai su tėvu! Oi duos jis man! Dar iš mūsų giminės niekas kalėjime netupėjo. Padariau visiems gėdą! Oi bus man!

¹³ Gaikščiojantis – kūkčiojantis.

– Eisiu su tavim pas tėvą, nes aš kalta!
 – Et, nenoriu, kad mane užstotum, iškęsiu! Ir už trinityčius barsis, ir už skrybėlę.
 – Ne. Trinityčius tau pasiuvau naujus. Te, o skrybėlę irgi turiu namie. Nesibijok!

Padavė jam suvyniotą apdangalą, o jis nudžiugęs greit apsilviko. Paskui išėmė dar kažin ką ir įdavė jam.

– Tai užmokestis už tavo vargą! – pasakė pamažu. – Te, pasidėk, tai brangus daiktas!

Martynukas pažiūrėjo ir net apkaito laimingas.

– Maldaknygė! Ar iš tikrųjų ji bus mano?

– Tavo, tavo. Pelnei.

– Vaje! Kur tu ją pirkai?

– Gavau tau, iš labai toli. Pasakė: duok Martynukui už drąsumą... Visų Kareiviškių ramumas gulėjo ant tavo galvos, o tu atlaikei!..

až

nepadarys įsliuogęs kryžkelės besitašęs
 valsčiaus šianakt bjauriausia iškęsiu

Klausimai ir užduotys

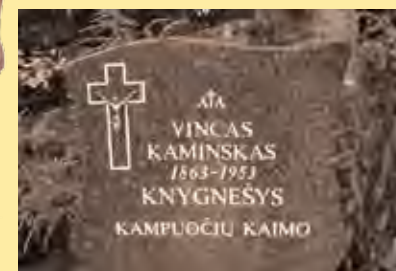
- 1 Kokiais laikais vyksta apsakymo veiksmas? Prisiminkite, ką žinote apie šį laikotarpį.
- 2 Kuo vardu jaunas knygnešys? Kiek jam metų?
- 3 Kokią slaptą užduotį turėjo atlikti vaikinai? Kas buvo tuose popieriuose?
- 4 Ar pavyko berniukui įvykdyti jam patikėtą užduotį?
- 5 Kodėl Martynukas taip stengėsi ištrūkti iš policijos rankų?
- 6 Papasakokite, kaip berniukas elgėsi tardymo metu. Kodėl jui patikėjo?

- 7 Paaškindite Rožiukės žodžius „Visų Kareiviškių ramumas gulėjo ant tavo galvos, o tu atlaikei“.
- 8 Kaip jaunas knygnešys buvo apdovanotas už drąsą? Kodėl jis taip džiaugėsi?
- 9 Sudarykite apsakymo planą. Papasakokite įvykius Martynuko vardu.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Pasidomėkite savo krašto knygnešiais. Parenkite kompiuterinę pateiktą apie jų veiklą.

Tie, kurie ieško išminties ir šviesos knygoje, niekuomet nesuklys.

Žemaitė

Jei nori rasti gyvenimo kelią, ieškok jo taurių knygų puslapiuose.

Vaižgantas

Bernardas Brazdžionis

Žiemos lopšinė

Giliam sniege paskendę miega girios,
sodybų obelys, klevai ir ąžuolai,
giliam sapne ir tu, tarytum mirus,
manoji žeme, nutilai...

Po baltu nuometu¹, kaip nuotakos, pušelės,
po baltu nuometu senoji Šatrija,
bet ryto aušrą kai pažadins Paukščių Kelias,
manoji žemė žengs su ja.

Miegokit, obelys, miegokit lygios lankos,
aukšti milžinkapiai, miegokit po sniegu,
ir kol sūnaus – pavasario tave pažadins rankos,
o žeme – motina, miegok.

Tegu tavuos sapnuos dienos gyvybė bręsta
ir amžiaus žygių eisena jauna...

Miegok tu po sniegu, budėk žvaigždynų raštuos,
o žeme – motina mana.

až

paskendę ąžuolai žengs bręsta

Klausimai ir užduotys

- 1 Paaiškinkite, ką pasako eilėraščio pavadinimas.
- 2 Kokius vaizdus matote, skaitydami eilėrašį?
- 3 Kada vyksta eilėraščio veiksmas? Atsakymus pagrįskite teksto žodžiais.

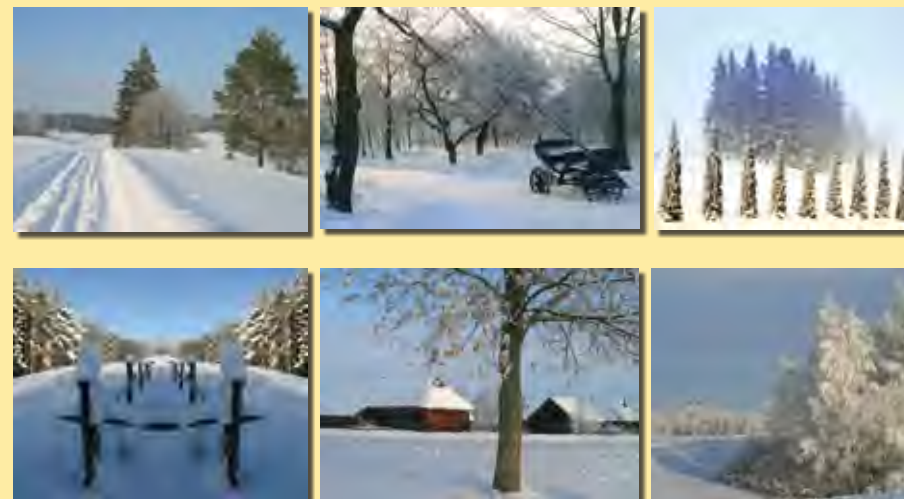
¹ Nuometas – senovinis ištekėjusių moterų galvos apdangalas.

- 4 Remdamiesi pirmuoju posmu, papasakokite, kaip įsivaizduojate lietuvišką sodybą.
- 5 Kada, lyrinio herojaus nuomone, pasikeis eilėraščio laikas?
- 6 Pacituokite, ko linki lyrinis herojus savo gimtajai žemei.
- 7 Koks eilėraščio žmogaus santykis su gimtąja žeme ir gamta?

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

„Po žiemos skraiste”. Pasižiūrėkite į nuotraukas ir pabandykite išreikšti savo jausmus.

Albinas Žukauskas

Duona

Dažnas turi širdyje tai, ką norėtų pamiršti. Kur tau! Jei padarei
ką negera – nepamirši. Gera – pamirši, o bloga – ne.

Eini, šypsaisi – gražu, ir visai netikėtai bakst – tiesiai širdin.

Stabтели, mosteli ranka, nesmagiai sumurmi:

– A, kad tu kur, ir reikėjo taip pasielgti.

Ėjo Pirmasis pasaulinis karas, bado metai. Vokiečiai viską surijo, ko nesurijo – išvežė, ko neišvežė – žemėn sutrypė.

Visame kaime vienas arklys teliko, o ir tas – vėjo siūbuojamas, viena telyčaitė, o ir ta – skersvėjo papučiamas.

Dirvonuose susimetė briedgaurių¹ kuokšteliai, sausukai, arkliarūgštės. Negi aparsi be arklio, negi apsėsi be sėklos.

Niekas nepjovė šieno: kam? Tik Galinis senu papratimu išsiplakė dalgį, pasikabino ant žilvičio švarką, išvarė pradalgį. Paskui atsisėdo, įbedė akis į laukų tuštumą ir taip išsėdėjo iki vakaro.

Iš nelaisvės sugrįžo Juras. Aukštas, ištįsęs, o sudžiūvęs – oda ir kaulai. Eina – svyruoja į šalis.

Vyrai apstojo, klausinėja:

– Kaip svetur? Kaip su duona?

– Žiūrint – kaip ir kas, – atsako. – Kai kas turi, bet daugiausia neturi. O kaip čia pas jus? – patylėjęs klausia.

– Matai, žole ir žievėmis mintame. Niekas nė neatsimena, kada tikrą duoną valgė.

Tas pliaukštelėjo delnu per kaktą:

– Tai protas! Ugi beeidamas tris kepalus užsidirbau. Vieną pasiemiau, du palikau. Sunku nešti. Ek, būčiau parsinešęs... Žinok tu žmogus...

Pabuvo jis tris dienas, pavaikščiojo pakampiais. Aplinkui badas: burnon nėra ko įdėti.

Pagaliau ryžosi: išėjo tų dviejų kepalų parsinešti. Išėjo ir negrįžo. Kalbėjo, kad Palazdžiuose jį palaidojo.

Tokie jau laikai.

Buvau gal penkerių metų: dar visai pipiras.

Einu aš kartą pro Ambražius – jų troba stovėjo kitapus kelio, langais į mūsiškę – ir staiga – stabt sustoju.

Į nosį mušė kvapas, kažkoks pažįstamas, bet pamirštas... Ir nušvito galvoje: duona!

¹ Briedgaurė – šiurkštus, sausas, tankiakėris varpinis augalas.

Iš karto prisiminiau, kaip mama, grįžusi su žarijom viryklei pakurti, kalbėjo, kokia laimė aplankė kaimynų trobą: teta parsinešė iš anapus šilų sėtuvę² miltų.

Pats nepajutau, kaip atsidūriau pas tetą.

Ant stalo pūpsio prariektas kepalas. Duona šviežia, ką tik iš duonkepės, garuoja.

Už stalo sėdi šeima, visų rankose – po riekę duonos. Laužia po kąsnelį, deda burnon, nieko nekalbėdami, lėtai kramto. Į mane kad bent pasižiūrėtų: visi akis nunarinę.

Aišku, pasižiūrės – neiškęs: reikės duoti.

Stoviu padury, prie šluotos, apsvaigęs, žodžio negaliu pratarti.

O prieš akis duona: didelis duonos kepalas.

O prieš akis rankos: daug rankų su duonos riekėmis.

Pirštai atsargiai laužia kąsnelius, deda burnon, dantys lėtai kramsnoja, ryjant kruta gerklės.

Nejučia ėmiau čiaumoti lūpomis, kramsnoti dantimis, ryti žadą.

Pagaliau teta neiškentė:

– Na, ko čia seilę varvini, – šūktelėjo, bet nepiktai – širdį gerą turėjo. – Bene duonutės nori? – dar paklausė riekdama.

– Noriu! – atsakiau.

Čiupau tą riekutę ir sprukau lauk. Tarpdury dar išgirdau:

– Rado reikalą dalyti. Visų neprisotinsi.

Kojom žemės nesiekdamas, parbėgau į kiemą. Čiupinėju riekutę, uostau. Plonytė ji, visas kaimas pro ją matosi, bet vis tiek duona.

Dairausi, kur čia pasislėpus, kad kas nepamatytų, nepaprašytų. Atsisėdau trobugaly, laužiu po trupinėlį, dedu burnon, lėtai, ilgai kramtau, pykstu, jei kurį kąsnį per greitai praryju.

Kur buvus nebuvus – prišoka mergytė.

– Ką valgai?

Nusisuku, tyliu.

² Sėtuvė – pintas indas grūdams nešioti sėjant.

– Kur gavai duonutės? – vėl klausia.

– Kam tau žinoti? Teta davė.

Ir toliau valgau. O ji tokiomis alkanomis, tokiomis liūdnomis akimis, – ir dabar jas matau, – seka mano ranką, žiūri, kaip gromuliuoju³, o kai ryju, ir ji nuryja savo alkį.

– Duok ir man, – paprašė. – Ir aš noriu duonutės.

– Neduosiu.

– Va bent tokį trupinėlį, – rodo smiliaus galiuką.

– Ne!

Ir nežiūriu jai į akis.

Pažvelgčiau – neišlaikyčiau. Turėčiau duoti.

– Duok bent pauostyti, – prašo.

– Dar ko! – atrėžiau. – Nueik pas Ambražius ir uostyk kiek nori.

³Gromuliuoti – pamažu kramtyti.

Ir nedaviau nė pauostyti.

O dabar sunku. Prisimenu, ir – dilgt širdin.

Sutikęs ją, tyčia užvedu kalbą, ar atsimena.

– Ne, pamiršau, – atsako.

– Kaip tai – pamiršai? – nustembu.

– Paprastai, – juokiasi ji. – Jei kiekvieną nieką atsimintum – ir galvos neužtektų.

– A, kad tave kur, – galvoju. – Kodėl gi aš nepamirštu?

až

arkliarūgštės nepjovė užsidirbau
ryžosi kąsnelį ryju trupinėlį tyčia

Klausimai ir užduotys

- 1 Kas šio apsakymo pasakotojas?
- 2 Kada ir kur vyksta apsakymo veiksmas? Kaip gyveno tada žmonės?
- 3 Papasakokite, ką berniukas pamatė, nuėjęs pas kaimynus. Kaip jis jautėsi?
- 4 Kodėl vaikas neprašė duonos?
- 5 Perskaitykite garsiai berniuko ir mergaitės dialogą. Išrinkite iš dialogo žodžius, atskleidžiančius jų būseną.
- 6 Kokių sakinių baigiamas apsakymas? Kaip atsakytumėte į pasakotojo klausimą?
- 7 Raskite tekste vaizdingų žodžių ar pasakymų. Paaiškinkite jų reikšmes ir įtaką kūriniui.
- 8 Nukritusį duonos gabalėlį seneliai pakeldavo, pabučiuodavo ir vėl dėdavo ant stalo. „Kas duonos negerbia, tas jos ir neturės“, „Be aukso apsieisi, o be duonos – ne“, „Juoda duona – ne badas“, – sako liaudies išmintis. Ar šiandien gerbiame ir branginame duoną taip, kaip tai darydavo mūsų senoliai? Kodėl?

9 Suraskite ir nurašykite daugiau patarlių apie duoną.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

1. Patyrinėkite, kokių esama duonos rūšių parduotuvių lentynose. Kokią duoną jūs mėgstate? Kuri duona yra sveikiausia?
2. Pasidomėkite, ko reikia norint išsikepti duoną namie. Sukurkite ir parašykite duonos kepimo receptą. Jei turite sąlygas, kartu su namiškiais pabandykite išsikepti.

Apsakymas – nedidelės apimties epinis kūrinys. Jame dažniausiai veikia keli veikėjai, iš kurių tik vienas yra pagrindinis. Apsakyme įprasta vaizduoti vieną įvykį, kurio metu atsiskleidžia pagrindinio veikėjo charakterio ypatybės.

Povilas Akinis

Lietuvos Ikarų žygis per Atlantą

Senovės graikai sukūrė legendą apie Ikarą, kuris panorą skraidyti kaip paukštis. Ikaras žuvo, tačiau žmonija neužmiršo jo vardo. Nuolat atsiranda drąsuolių, kurie vyksta į pavojingus žygius, kad pasiektų tolimus kraštus, įgytų naujų žinių.

Tokie buvo ir mūsų tautos didvyriai Steponas Darius ir Stasys Girėnas. Jie atliko žygdarbį, kuris amžiams išliks mūsų atmintyje.

Tie du atkaklūs žemaičiai pasiryžo iš Niujorko patys parskristi į Kauną. Tada, 1933 metais, lėktuvai dar nebuvo dideli ir galingi. Todėl anais laikais perskristi Atlanto vandenyną buvo ne mažesnis žygis, kaip šiandien pakilti į kosmosą.

Pirmasis iš Amerikos į Europą 1927 metų pavasarį atskrido amerikiečių lakūnas Čarlzas Lindbergas. Taip sutapo, kad šį sutikimą netoli Paryžiaus esančiame oro uoste matė ir jaunas Lietuvos aviacijos kapitonas Steponas Darius. Lindbergo sutiktuvės įkvėpė Steponą Darių kada nors atlikti tokį skrydį – oru įveikti Atlantą.

Netrukus Čikagoje jis susipažino su aviacijos entuziastu Stasiu Girskiu. Bičiuliai sudėjo visas savo santaupas ir 1932 metų birželį nusipirko šešiavietį lėktuvą. Jau tada jie tvirtai nutarė skristi per Atlantą, tačiau tam reikėjo pertvarkyti lėktuvą: įtaisyti daugiau talpų benziniui ir tepalams, sustiprinti variklį, sparnus. Tokiems darbams reikėjo daugiau kaip 3000 dolerių. Tais laikais tai buvo milžiniški pinigai. Tačiau pasiryžėliai nenuleido rankų. Jie per laikraščius, radiją kreipėsi paramos į tautiečius, organizavo aviacijos

šventes daugelyje lietuviškų Amerikos kolonijų. Pagaliau lėktuvą paruošė tolimai kelionei, jam suteikė prasmingą „Lituanikos” vardą.

1933 metų gegužės pradžioje ir lėktuvas, ir lakūnai visiškai pasirengė skrydžiui. Tačiau jį vis teko atidėlioti dėl labai blogo oro virš vandenyno. Pagaliau liepos 15 d. 6 val. 24 min. rytą (Niujorko laiku) „Lituanika” nuriudėjo visą 1300 metrų pakilimo taką, sunkiai atsiplėšė ir nuskrido Lietuvos link. Liepos 16 d. vakare (20 val. 15 min. anglų vasaros laiku) pasiekė Europą. Lėktuvas buvo pastebėtas ties viena Anglijos gyvenvietė. Paskutinį kartą „Lituanikos” variklio ūžimą tądien girdėjo dar po pusketvirtos valandos tuometinėje Vokietijos teritorijoje. Ankstų liepos 17 d. rytą valstietė Ana Rozental pirmoji tarp pušų pamatė sudužusį lėktuvą ir du žuvusius lakūnus. Skaudi žinia apskriejo visą pasaulį. Ji greitai pasiekė ir Kauną, kur drąsuolių laukė tūkstančiai žmonių. Gedulas apgaubė visą Lietuvą.

Dariaus ir Girėno transatlantinis¹ skrydis yra įrašytas į pasaulio aviacijos istoriją. Lietuviai lakūnai pasiekė antrą tuo metu rezultatą pasaulyje pagal skridimo tolį nenusileidus (6400 km) ir ketvirtą pagal išbuvimo ore laiką (37 val. 11 min.). Jie pirmieji pasaulyje oro keliu oficialiai gabeną paštą iš Šiaurės Amerikos į Europą. Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydis per Atlantą – didžiulio ryžto ir pasiaukojimo savo Tėvynei pavyzdys.

aviacijos šešiasvietį radiją tądien oficialiai ryžto

Klausimai ir užduotys

- 1 Kodėl autorius Steponą Darių ir Stasį Girėną vadina Lietuvos Ikarais?
- 2 Kuo jų skrydis primena Ikarą skrydį ar skrydžius į kosmosą?

¹ Transatlantinis – kertantis Atlantą.

- 3 Ką iš šio teksto sužinojote apie lietuvių lakūnus ir jų skrydį? Parašykite svarbiausių įvykių planą.
- 4 Ar prasmingas S. Dariaus ir S. Girėno žygdarbis? Kodėl taip manote?
- 5 Pasidomėkite, kaip ir kur įamžintas lakūnų atminimas.
- 6 Ar yra didvyrių mūsų dienomis? Kas jie tokie? Parašykite rašinį „Mūsų dienų didvyriai”.

Stepono Dariaus ir Stasio Girėno testamento¹ ištraukos

Mes skrisime į Lietuvą! Lietuvių tauta laukia iš savo sūnų ir drąsesnių žygių. Būtinai reikia ir jos sūnums prisidėti prie bendrojo darbo – tirti dar mažai žinomas žiemų Atlanto vandenyno oro sroves, taip pat naujai išrastus navigacijos² būdus ir priemones pritaikyti kasdieniniams reikalams. [...]

¹ Testamentas – oficialus dokumentas, kuriame pareiškama kieno nors paskutinė valia.

² Navigacija – transporto priemonės judėjimo planavimas, registravimas ir kontrolė.

Jaunoji Lietuva! Tavo dvasios įkvėpti, mes stengiamės tą pasirinktą uždavinį įvykdyti. Mūsų pasisekimas tegu sustiprina tavo dvasią ir pasitikėjimą savo jėgomis ir gabumais! Bet jei Neptūnas ar galingasis audrų Perkūnas ir mums bus rūstus – pastos mums kelią į jaunąją Lietuvą ir pašauks Lituaniką pas save, – tada tu, jaunoji Lietuva, turėsi iš naujo ryžtis, aukotis ir pasirengti naujam žygiui, kad audringųjų vandenynų dievai būtų patenkinti tavo pastangomis, pasiryžimu ir nekviestų tavęs į didįjį teismą.

Lituanikos laimėjimas tegu sustiprina jaunųjų Lietuvos sūnų dvasią ir įkvepia juos naujiems žygiams. [...]

Tad šį savo skridimą skiriame ir aukojame tau, jaunoji Lietuva!

Klausimai ir užduotys

- 1 Kada lakūnai rašė testamentą?
- 2 Į ką savo testamente jie kreipėsi?
- 3 Koks buvo jų skrydžio tikslas?

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Jeigu turėsite galimybę, aplankykite Vytauto Didžiojo karo muziejų Kaune ir jame esančią „Lituanicos“ ekspoziciją.

Paulius Širvys

Linguok, motule, vygė¹

Siūbuoja ažuolėliai
Tarp vėtrų keturių.
Darželiuos gęsta gėlės
Nuo ašarų sūrių.

Sesulėm gaila rūtų,
Brolelių dar gailiau.
Oi, varė juos rekrūtuos²
Ir varė dar toliau.

Linguok, motule, vygė, –
Kiti siūbuos balne –
O mes išjojam žygin.
Gal grįšime,
Gal ne...

Gimei ant mūsų kelio,
Gaisravietėj karų.
Supai vaikų lopšelių
Tarp užiančių audrų.

Tave iš amžių nešėm
Ant žibančių kardų.
Istorijon įrašėm
Gražiausiuoju vardu.

¹ Vygė – ant lenktų pavažų supama lovelė, lopšys.

² Rekrūtas – carinėje Rusijoje naujokas kareivis.

Kiek mūsų kaulų guli
Visų kraštų laukuos –
Nei sesė, nei motulė
Neras, nesurokuos³.

Užaugo kiti galingi,
Ir juos pašauks kova.
Kol tu linguosi lingė⁴,
Nežus ir Lietuva.

az

ąžuolėliai gęsta ūžiančių įrašėm užaugo

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokį vaizdą matote, perskaitę pirmą eilėraščio posmą?
- 2 Paaiškinkite, kaip suprantate žodžių „Darželiuos gęsta gėlės nuo ašarų sūrių“ prasnę.
- 3 Ko rauda sesutės? Kur varomi broleliai?
- 4 Į ką kreipiamasi trečiame posme? Ko prašoma?
- 5 Perskaitykite dar kartą ketvirtą, penktą ir šeštą posmus. Kieno likimas juose apdainuojamas?
- 6 Paaiškinkite, ką reiškia posakiai: „gimei ant mūsų kelio“, „tave iš amžių nešėm ant žibančių kardų“, „istorijon įrašėm gražiausiuoju vardu“. Kokia tai reikšmė – tiesioginė ar perkeltinė?
- 7 Kuo motinos ir tėvynės likimas panašus?
- 8 Kokia pagrindinė eilėraščio mintis? Kurios eilėraščio eilutės ją nusako?

³ Rokuoti – skaičiuoti.

⁴ Lingė – lanksti kartis lopšiui pakabinti.

Ričardas Kalytis

Sudiev, Lietuva!

Visą tragiškumą ir didelį gaudulį pajutom įdienojus, kada girgždančiu vežimu, apsupti kareivių ir skrebu¹, paskutinį kartą traukėm iš mažens pažįstamomis gatvėmis. Utenos žmonės nebe-miegojo, jie stovėjo ir išsigandę žvelgė į pasmerktuosius.

– Sudiev, Lietuva, man linksma buvo gyvent tavoį šalelėj, – klaikiai giedojo, ne, raudojo mano motina, sėdėdama ant vežimo. Tiktai dabar aš pirmąkart pajutau, koks galingas motinos balsas ir kaip gražiai ji moka dainuoti.

Pamakalavo skrebas šautuvu apie motinos veidą.

– Įsigiedojo sena višta, cit. Ne dainų jums dabar metas. Pri-sigiedosi tenai, kol nusigiedosi. – Sukrizeno² skrebai, o motina dainavo, nebebijojo. Ko bijoti einančiam mirti? Tegū paskutinį-kart išgirsta mielos Utenos gatvelės dainą, išmokytą vargonininko Gruodžio. Šluostosi miestietės akis, o motina gieda. Va, pasirodo, kada dainos didžiausios, galingiausios. Ne nuo bažnyčios viškų³, o iš pasmerktojo lūpų, pasmerktojo, vežamo prikišus jam šautu-vo vamzdį. Stipri mano senoji savo dvasia. Ne verkia susitraukus, o gieda. Žiūrėkite, klausykite, kaip mes mokam atsisveikinti su tėvyne, kaip mokame stotis prie savo duobės!

* * *

Paskutinįkart važiavome savomis vežėčiomis, paskutinįkart su savo numylėtu Dvyliuku, veždamiesi savo negausią mantą, sukištą į keletą maišų su geltona juosta. Juos motina kažkada audė, kad iš-siskirtų iš kitų, kad malūne nesumaišytų tie, kaip visada neatidūs, mūsų vyrai. Dar ilgai vežiosimės tuos maišus Sibire, paskui, kai jie

¹ Skrebas (stribas) – civilinių ginkluotų sovietų valdžios būrių, 1944–1954 m. padėjusių okupantams vykdyti represijas, narys.

² Krizenti – negarsiai, pusbalsiu juoktis.

³ Viškos – bažnyčios galerija virš durų vargonams ir giedotojams.

visai sukiurs, padarysime iš jų čiuzinį ir jie mums visada primins, jog ir mes kadaise buvome žmonės ir savo kampo šeimininkai.

Mums Sibiras jau seniai švietė, mintyse jau seniai po jį vaikščiojom ir sapnuose jau jutom jo šaltį, bet ta pasmerkimo minutė, stovint paskutinį kartą prie gimtinės stalo, pasirodė be galo klaiki...

Žengdama per slenkstį, motina persižegnojo ir pabučiavo staktą. Tą patį padariau ir aš. Ak, kaip dažnai vėliau prisimindavau to nuzulinto medžio švelnumą!

Vagonas jau buvo perpildytas, o vis vežė ir vežė. Susikrovęs savus maišelius, apsikabinau Dvyliuko galvą ir pabučiavau. Sudiev, mūsų mielas gyvulėli. Tu visus mus išauginai, išvežiojai po pirmas ir paskutines keliones. Ištikimai pasitarnavai ir dabar, paskutinį kartą.

* * *

Viltis ir neleidžia užmiršti jos – Lietuvos. Ar tu gyva, ar negyva? Oi, neišdilo iš atminties mano gimtieji laukai. Kiek kartų, saulei leidžiantis, susėdę kolchoze⁴ palydėdavom ją į vakarus, atsidūsėdami su gailėsčio gumulu pagerkly, o moterys tai ir su ašaromis. „Dieve Dieve, Motina švenčiausia, už ką mus baudi?“ Užsimerki ir matai: užsimaukšlinusi kaktą mūsų senyba troba, vakaruose sodas su praretėjusiom obelīm, už jo prūdas, vasarą pilnas lelijų, dešiniau uosis, iškėlęs dvi rankas į dangų, už mus meldžiasi. Vėlyvą rudenį prisimenu kaip stebuklingą pasaką tokį vaizdelį. Motulė su pilnu kibiru pieno, parėjusi nuo karvių iš Raisto, paėmė mane mažą į savo šiltą glėbį ir pakėlė į žvaigždėtą dangų. „Tenai, vaikelai,

⁴ Kolchozas – kolūkis (buvusioje Tarybų Sąjungoje – kolektyvinis ūkis).

Sietynas, tenai – Šienpjoviai, tenai Mergelės jiems valgyti neša, o tenai virš uosio – Grįžulo Ratai ir Šiaurinė”. Taip ir liko visam gyvenimui. Kai noriu susiorientuoti, atsistoju po uosiu, žiūrėdamas į Šiaurinę. Tada Grybeliai rodo pietus, Prūdas – vakarus, o Atkočiškis – rytus. Atsistoju po uosiu ir motinėlės šiltą glėbį jaučiu.

az girgždančiu paskutinį kart šienpjoviai pagerkly

Klausimai ir užduotys

- 1 Paašškinkite, kaip suprantate kūrinio pavadinimą.
- 2 Apie kokius laikus ir kokius įvykius pasakojama šiame kūrinyje?
- 3 Kas yra įvykių pasakotojas? Kaip įvardytumėte pasakojimo formą?
- 4 Kaip tremiamieji atsisveikino su gimtaisiais namais? Kodėl motina dainavo?
- 5 Autorius rašo, kad viltis sugrįžti neleidžia užmiršti Lietuvos. Kaip manote, kuo tikėjo ir dėl ko vylėsi tremtiniai?
- 6 Papasakokite, kaip atrodo namai, kuriuos tremtinys mato savo prisiminimuose. Kaip autorius pavadina gimtųjų namų vaizdą?
- 7 Paieškokite žinių apie lietuvių trėmimus į Sibirą. Pasidarykite užrašus.

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Padiskutuokite: kodėl įdomu skaityti apie praeitį, juk šiandien gyvename kitaip?

Janina Degutytė

Šilagėlė

Šilagėle mėlynoji,
mėlynoji, mėlynoji,
pasakyk man, koks dangus
mėlynumą dovanojo?

Iš nukritusios žvaigždės
mano skraistės mėlynumas.
Laumių saugomas tylus
požeminis mano rūmas.

Tu – pavasario viešnia,
aukšto šilo karalaitė,
mūsų džiaugsmui begaliniam
panorėjus čia ateiti.

Kaip tave išleido laumės?
Vėjas ūkė tavo vardą...
Kaip atspėjai, kaip atspėjai
tą slaptažodį prie vartų?

Aš sapne regėjau saulę,
žemę, šilą ir tave.
Vartai patys atsivėrė,
vos ištarus: „Lietuva”...

Klausimai ir užduotys

- 1 Kokiomis spalvomis pieštumėte iliustraciją eilėraščiui? Paaiškinkite, kodėl.
- 2 Meilė gėlei, žmogui, tėvynei... Kuriais žodžiais ją išreiškia poėtė? Raskite ir perskaitykite.
- 3 Kokia mitologinė būtybė minima eilėraštyje?
- 4 Išmokite eilėraščių atmintinai.
- 5 Tikriausiai kiekvienas turite savo mėgstamą gėlę. Sukurkite apie ją eilėraščių arba parašykite rašinį „Mano gėlė”.

Žmogus, nepažįstantis savo tautos namų – Tėvynės žemės, kurioje nuo seno tėvai ir protėviai gyveno, nėra savo krašto pilietis! Įsisąmoninkime – pilietis. Pilies žmogus. Statęs ją, turintis ją, ginantis ją, savo pilį...

Č. Kudaba

BŪTASIS KARTINIS LAIKAS. ASMENAVIMAS, ŠAKNIES BALSIŲ IR GALŪNIŲ RAŠYMAS

Veiksmažodžio **būtas is kartinis laikas** rodo, kad veiksmas vyko praeityje. Būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai atsako į klausimus *ką veikė?*, *kas vyko?* (pvz.: *rytas aušo*; *Martynas rašė*; *šuo lojo*; *miškas ošė*).

Vartojant būtojo kartinio laiko formas, svarbu įsidėmėti jų rašybos taisykles.

1. Kai būtojo kartinio laiko trečiojo asmens galūnė yra **-o**, vienaskaitos antrajame asmenyje rašome **-ai**. Kai trečiojo asmens galūnė **-ė**, vienaskaitos antrajame asmenyje rašome **-ei**, pvz.: *liko – likai*, *turėjo – turėjai*, *rodė – rodei*, *skaitė – skaitėi*.
2. Būtojo kartinio laiko veiksmažodžių pirmojo asmens galūnė visada **-au (-iau)**: *rašiau*, *miegojau*, *skaičiau*.
3. Dviskiemenių veiksmažodžių bendraties ilgosios balsės, esančios prieš **-ti**, būsimosio laiko trečiajame asmenyje sutrumpėja. Pvz.: *būti – bus*, *žūti – žus*. Išimtys: *siūti – siūs*, *vyti – vys*.
4. Dviskiemenių veiksmažodžių bendraties ilgosios balsės, prieš **-ti** turinčios priebalsių, būsimosio laiko trečiajame asmenyje išlieka ilgos. Pvz.: *pūsti – pūs*, *vysti – vys*, *lūžti – lūš*, *pykti – pyks*.

- 1 Išasmenuokite veiksmažodžius *šalti*, *augti*, *grasyti*, *spręsti* būtoju kartinio laiku ir sutartiniu ženklu pažymėkite galūnes.
- 2 Išrašykite būtojo kartinio laiko vienaskaitos antrojo asmens veiksmažodžius, sugrupuodami pagal rašybos ypatybes.

Vaikystės atspindys

Nešinas puodo šuke tu užuodei keistą ugnies kvapą, išsigandai, bet jau ne taip, kaip tada, kai pirmąsyk regėjai didžiulį liepsnos plazdėjimą virš stogo. Buvai mažas, dar nežinojai, kad ugnis ir geležis, sudėtos krūvon, reiškia mirtį ir liūdesį. Iš tikrųjų tu tą šukę pastebėjai kartu su geležimis. Tu ją pakėlei nuo žemės, o rankos pasidarė juodos iki alkūnių. Žinojai, kad negerai darai. Pasidarei būstą, kurio negali pasiekti ugnis ir geležis. Įsikūrei aukštai ažuole, išpynei iš storų šakų, iškamšei samanomis, sausa žole. Laipiojai į gretimus medžius žiūrėti, kaip tokius lizdus susisuka paukščiai.

R. Granauskas

-ei	-ai
užuodei (užuodė)	išsigandai (išsigando)

- 3 Suskliaustuosius veiksmažodžius parašykite būtoju kartiniu laiku, įrašykite praleistas raides.

Išgelbėtas velnias

Kartą (*užėjo*) didelė perkūnija. Perkūnas (daužyti) kas tik (pakliūti). Lietus (pilti) kaip iš kibiro. Žaibai (kryžiuotis) danguj*. Į vieną trobel* (pasibelsti) pakeleivis. Geri žmonės (priimti) jį ir (sušildyti). (Pasirodyti), kad tai (būti) Veln*s. Žmonės (nusiąsti). Velnias (norėti) pasislėpti nuo Perkūno. Žmonės jį (paslėpti) butel*je. Po audros Velniją (paleisti) iš butelio ir jis (apdovanoti) žmon*s.

Lietuvių sakmė

- 4 Veiksmažodžių būtojo kartinio laiko daugiskaitos antrąjį asmenį pakeiskite vienaskaitos antruoju asmeniu.

šalote – šalai	skynėte – ?	tylėjote – ?
nešėte – ?	kūrėte – ?	kepėte – ?
kliuvote – ?	tūpėte – ?	buvote – ?
gijote – ?	tupėjote – ?	prašėte – ?

- 5 Suskliaustuosius veiksmažodžius parašykite būtoju kartiniu laiku.
- Ilgai klajojęs pušynais, pagaliau (atsiduriu) prie jūros. (A. Z.)
 - Kerinčios žalčio akys, atrodo, vis giliau (sminga) į išsigandusį berniuką. (A. M.)
 - Dulkių Siurblio karalystėje (kyla) neregėta linksmybė. (V. Ž.)
 - Netrukus (įbrendu) į rūką. (K. K.)
 - Snaigė (palenda) po ledų vežimėliu ir nutaikusi progą (įlenda) į vidų. (G. A.)
 - Taip jie pamažėle ir (išgena) gandriuką į kiemą. (G. I.)
 - Gandriukas (paeina) trejetą žingsnių ir vėl (atsitupia). (G. I.)
 - Netrukus (atsiiria) su gelda ragana. (tts.)

- 6 Nusibraižykite sąsiuvinyje lentelę ir ją užpildykite.

Bendratis	Esamasis laikas	Būtasis kartinis laikas
ryti		
	kyla	
kurti		skynė
	griūva	
		pūtė
sudužti		
		pabiro

- 7 Įrašykite, kur tinka, veiksmažodžio *mokėti* ar *žinoti* būtajį kartinį laiką.
- Agnė gerai ▲ anglų kalbą.
 - Vaidas ▲ kelią per mišką.
 - Uršulė iš visų geriausiai ▲ matematiką.
 - Ar tu ▲ to uždavinio atsakymą?
 - Ar jūs ▲ tuos klausimus ir ▲ į juos atsakyti?

BŪTASIS DAŽNINIS LAIKAS. DARYBA, ASMENAVIMAS IR RAŠYMAS

Veiksmažodžio **būtas**is dažninis laikas rodo, kad veiksmas vyko praeityje pasikartodamas. Būtojo dažninio laiko veiksmažodžiai atsako į klausimą *ką veikdavo?* (pvz.: rytas aušdavo; Martynas rašydavo; šuo lodavo; miškas ošdavo).

Būtas

Būtas

Bendraties šaknies duslieji priebalsiai *k, p, s, š* prieš priesagą *-dav-* tariant suskardėja. Rašybą tikriname, keisdami formas: *vesdavo – vesti; rišdavo – rišti; verpdavo – verpti*.

- Išsmenuokite būtuojų dažniniu laiku veiksmažodžius *pešti, drausti, tęsti*.
- Įrašykite praleistas raides. Pabraukite būtojo dažninio laiko veiksmažodžius ir sutartiniu ženklu pažymėkite jų priesagas.

Ankstyvą pavasarį

Čia mudu su t*čiu ateidavome pasivaikščioti kiekvieną pavasar*, kai tir*davo sniegas ir pakalnėn gurgėdami ver*davosi linksmi upeliukai. Kai mokyklos atšlaitėje ruduodavo ž*mės lopai, o ties medžių kamienais, saulės atokaito*, kaldavosi pirmieji žolės daigai. Moterys plaudavo langus, kiemuos*v*dindavosi iškarstyti žieminiai apklotai; toli, pakriaušės pu-

sėje, m*kendavo o*ka. Kažkur švilpaudavo, u*silipęs ant stogo, paišinas kaminkrėtys, vydamas ratan plienin* virv*.

B. Pūkelevičiūtė

- Vietoj suskliaustųjų bendračių parašykite būtojo dažninio laiko veiksmažodžius, įrašykite praleistas raides.

Rainis

Kartais aš (*norėdavau*) paerzinti Rainį, pažaisti su juo. (Užtekti) pajudinti kojos nykšt*, ir jis, supratęs mane, vikr* (stverti) piršt*, (apsivynioti) aplink pėdą ir nagais, dantimis (įkibti) į priešą. Rainis mokėjo žai*ti: jis niekada skaudžiai (neįbrėžti) ir (neįkąsti). O jeigu koks nag*lis labiau (užsikabinti), jis tuoj atsiprašydamas (lyžtelėti) įdr*kstą vietą ir (laukti), kol aš pajudinsiu nykšt*.

K. Saja

- Veiksmažodžių būtajį kartinį laiką pakeiskite būtuojų dažniniu.

Dodžeris

Tas mano Dodžeris – tikras šaunuolis! Kai prileidau pusę vonios šilto vandens, jis pūkst išoko ir nardė lyg ančiukas. Užpyliau jam ant gaurų gerą porciją šampūno, o Dodžeris, regis, to ir telaukė. Galvą nuleido, uodegą pabruko – tikriausiai vonia jam jokia naujiena. O kai įjungiau plaukų džiovintuvą, net su-cypė iš džiaugsmo.

V. Račickas

- Šalia būtojo kartinio laiko veiksmažodžių parašykite būtojo dažninio laiko formą.

kūrė	–	kurdavo	buvo	–	?
skyrė	–	?	žuvo	–	?
stūmė	–	?	gijo	–	?
kūlė	–	?	rijo	–	?
gynė	–	?	lijo	–	?

6 Šalia bendraties parašykite būtojo dažninio laiko formą. Paaiškinkite supanašėjusių priebalsių rašybą.

piešti – <i>piešdavo (piešia)</i>	pūsti – ?
pešti – ?	kasti – ?
tešti – ?	kąsti – ?
vesti – ?	siusti – ?
mušti – ?	siųsti – ?

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

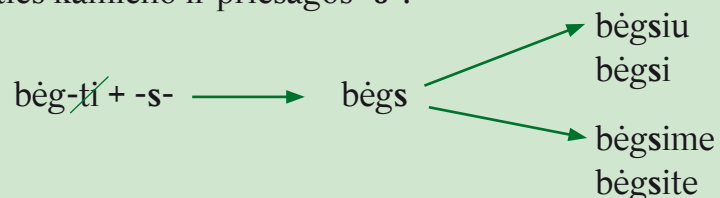
Pasirinkite temą ir vartodami būtojo kartinio ir būtojo dažninio laiko veiksmažodžius parašykite rašinį.

1. Kai aš mažas buvau.
2. Kai knygas draudė.
3. Iš dinosaurų gyvenimo.

BŪSIMASIS LAIKAS. DARYBA, ASMENAVIMAS, ŠAKNIES BALSIO IR PAKITUSIŲ PRIEBALSIŲ RAŠYMAS

Veiksmažodžio **būsimasis laikas** rodo, kad veiksmas vyks ateityje. Būsimąjo laiko veiksmažodžiai atsako į klausimą *ką veiks?* (pvz.: *rytas auš*; *Martynas rašys*; *šuo los*; *miškas oš*).

Būsimasis laikas yra išvestinė forma. Jis daromas iš bendraties kamieno ir priesagos **-s-**.

1. Kai bendratis prieš **-ti** turi priebalsius **š, ž**, būsimąjo laiko trečiasis asmuo baigiasi **-š** (*nešti – neš*, *laužti – lauš*). Šis priebalsis būsimajame laike išlieka ir kituose asmenyse (*peš*, *peši*, *pešime*, *pešite*; *veš*, *vešime*, *vešiu*). Paskutinė būsimąjo laiko priebalsė visada rašoma taip, kaip tariama (*ūš*, *griš*, *rėš*).

2. Kiti būsimąjo laiko veiksmažodžių šaknies priebalsiai rašomi pagal asimiliacijos taisyklės (*megs – mezga*, *bėgs – bėga*, *dūks – dūko*).

Būsimąjo laiko III asmens veiksmažodžių šaknies balsis gali sutrumpėti arba likti toks pat.

1. Jeigu dviskiemenių veiksmažodžių bendratyje prieš **-ti** yra **y** ir **ū**, tai būsimąjo laiko III asmenyje jie sutrumpėja (*gyti – gis*, *būti – bus*).

2. Jeigu dviskiemenių veiksmažodžių bendratyje prieš **-ti** yra kitų priebalsių, tai III asmens šaknies balsiai nepakinta (*dygti – dygs*, *slysti – slys*).

3. Daugiaskiemenių veiksmažodžių šaknies balsis nekinta (*skaityti – skaitys*, *rašyti – rašys*).

1 Išasmenuokite būsimąjo laiko veiksmažodžius *gyti*, *slysti*, *būti*, *griūti*. Sutartiniu ženklu pažymėkite galūnes.

2 Nurašydami tekstą, įrašykite praleistas raides ir pabraukite būsimąjo laiko veiksmažodžius.

Pavasario laukimas

Rytą, p*gai nurimus, ramindavo save: vis tiek sugr*š pavasaris, nutir*s sniegas, pradž*s žemė, žolė kieme sud*gs, sužal*s. Tik varnėnas neprag*s, nes paskutinis inkilas sutr*šo ir su visais varnėniukais nubildėjo žemėn.

Esi viena savo troboje, o vis tiek žinai, kad niekas tav*s nepalies, a*gins medžiai. Jie gir*žda ir grum*si su vėtromis ir neišduos tav*s, gyv*nančios po jų virš*nėmis.

R. Granauskas

- 3 Nurašykite tekstą, esamojo laiko veiksmažodžius pakeisdami būsimąjo laiko veiksmažodžiais.

Saulė

Iš kur tiek saulės? Ji akina ir svaigina. Aš einu per tankų jaunūlyną. Kelias išvažinėtas ir lygus. Saulės spinduliai plūsta ant jo ir lūždami kibirkščiuoja, žarsto šaltas ugnis. Abipus kelio, kiek tik aprėpia akys, žvalgosi iš po sniego jaunų pušaičių viršūnės.

Ūmai saulė slepiasi. Ji tartum ištirpsta pilkuose debesyse. Ant pamėlusių eglių viršūnių nusileidžia rūkas. Aš užverčiu galvą ir žiūriu į šakas.

Nuo šakų krinta stikliniai karoliai ir dūžta, atsimušę į kieto sniego plutą.

Debesys leidžiasi vis žemiau ir žemiau...

V. Dautartas

Pavyzdys. Ji akina ir svaigina.

- 4 Parašykite būsimąjo laiko vienaskaitos pirmąjį ir trečiąjį asmenis.

ryti	–	rysiu, ris	rūgti	–	?
gyti	–	?	dūkti	–	?
džiūti	–	?	vykti	–	?
kliūti	–	?	dygti	–	?
būti	–	?	nykti	–	?
žūti	–	?	trūkti	–	?

- 5 Nurašykite patarles. Suskliaustuosius veiksmažodžius rašykite:

a) būsimąjo laiko vienaskaitos antrojo asmens forma

1. Greit (*susiūsi*) – greit iširs. 2. Į kito širdį (neįlįsti). 3. Nepaudęs norago, (nekašti) pyrago. 4. Kumščiu akmenio (nes daužyti). 5. Nagais (neatmegzti), kur dantų reikia. 6. Kietą riešutą negreit (perkasti). 7. (Netaisyti) stogo – supus, (neparemti) namų – sugrius. 8. Pirmiau pats (nusibaigti), negu darbus (užbaigti). 9. Lauko (nearti) – duonos (nevalgyti).

b) būsimąjo laiko trečiojo asmens forma

1. Akys (*pamatys*), rankos (padaryti). 2. Kas darbymety (šokti), tas pavasarį (vogti). 3. Kas (arti), (nepavargti). 4. Su medum teptum, vis tiek degutu (dvokti). 5. Gyvulys – nebylys: niekam (nepasiskūsti). 6. Kas (būti), kas (nebūti), o žemaitis (nepražūti).

- 6 Perskaitykite tekstą. Parašykite atpasakojimą trečiuoju asmeniu. Tam asmeniui, apie kurį rašysite, parinkite vardą.

Tėviškė

Atėjus šeštadieniui negalėsiu sulaukti vakaro. Pasibaigs pamokos, ir keliolika kilometrų keliausiu pėsčia molėtais keliūkščiais. Tekinom pasileisiu į pakalnes, kad tik greičiau pamatytčiau vyšnių sodą, kuris toks nuostabus būna gegužyje, baltais langais žiūrinčią trobą, šakas sunėrusius žilvičius už svirno. Kai liks paskutiniai kilometrai, atrodys, kad jaučiu gimtųjų laukų kvapą. Paspartės žingsniai. Žvilgsniu myluosiu kiekvieną kalnelį, kiekvieną pumpurus skleidžiantį medį, kiekvieną kelio vingį.

M. Telksnytė

- 7 Perskaitykite eilėraštį. Išrinkite ir išnagrinėkite pagal pavyzdį būsimąjo laiko veiksmažodžius.

Išeisiu

Išeisiu į laukus,
išvaikščiosiu takus
kartu su vėju mėlynu,
saulelės glamonėjamas.

Bus ir mama tenai,
linelį raus jinai...
Ten tėtės grūdas sėjamas
bus saulės glamonėjamas.

Pasveikinsiu rugius,
bites, vagas gilias,
prakalbinsiu rugius,
paukščius ir gėleles.

Ten lauknešėlį jiems
nunešiu aš abiem. –
Susėsime ant akmens,
smilgelės mums šlamens.

P. Raščius

Veiksmažodis	Klausimas	Skaičius	Asmuo
išeisiu	ką veiksiu?	vns.	I

VEIKSMAŽODŽIO LAIKAI, ASMENAVIMAS IR PAGRINDINĖS FORMOS. KARTOJIMAS

1 Parašykite šių veiksmažodžių trečiąjį asmenį.

Esamasis laikas	Būtais kartinis laikas	Būtais dažninis laikas	Būsimasis laikas
mažta			
siunčia			
grįžta			
lyja			
veja			
džiūsta			
šąla			

2 Parašykite veiksmažodžių visų laikų formas.

bėgti – *bėga, bėgo, bėgdavo, bėgs*
 rašyti – ?
 mesti – ?
 norėti – ?
 žaisti – ?
 miegoti – ?

3 Pateikite nurodytas veiksmažodžio formas.

Pasivaikščiojimas

Kai tik *sulaukėme* (sulaukti – būt. k. l., dgs. I a.) šilto vasaros vakaro, saulei leidžiantis (išeiti – būt. k. l., dgs. I a.) pasivaikščioti. Aš siauru paupio taku (eiti – būt. k. l., vns. I a.) neskubėdamas dviem kojomis. Kikis (sekti – būt. k. l., vns. III a.) man iš paskos, tapendamas keturiomis kojomis. Todėl keturiomis, kad Kikis – šuo...

(Gurgėti – būt. k. l., vns. III a.) sraunus vanduo upėje. (Linguoti – būt. k. l., dgs. III a.) lengvo vėjelio pučiami žali karklai. (Kvaksėti – būt. k. l., dgs. III a.), (kurkti – būt. k. l., dgs. III a.) išverstakės varlės.

V. Misevičius

4 Veiksmažodžio bendratis pakeiskite nurodytu laiku.

Esamuojų laiku:

1. Kai aš (sirgti), tuoj liepžiedžių arbatos (gerti).
2. Reikalingų žinių mes (rasti) knygose.
3. Aš (gultis) dešimtą valandą.

Būtuojų kartiniu laiku:

1. Aš (nustebti), kai (pamatyti) jį sugrįžtant.
2. Tu jau (žinoti), kad ten teks gyventi ir dirbti, bet naktį (sugalvoti) praleisti dar šiapus upės.

Būtuojų dažniniu laiku:

1. Tik aš vienas (rasti) laiko su juo pažaisti.
2. Kai (leisti) saulė, į kaimą (įžengti) vakaras.

Būsimuoju laiku:

1. Kai aš (baigti) mokyklą, (mokyti) universitete.
2. Žiemą dažnai (snigti), (pūsti) vėjas ir (būti) šalta.

5 Perskaitykite tekstą. Paryškintus veiksmažodžius išnagrinėkite lentelėje.

– Mama, kodėl pavojinga skaičiuoti žvaigždes? – netikėtai **pa-klausė** Vytenis. – Tu **pasakodavai**, bet aš gerai neprisimenu. – Taip man mama **sakė** ir jai taip pasakojo jos mama. Vaike, tai lietuviška tautosaka, dar iš tų laikų, kai dangaus kūnai žmonėms buvo šventi. Kai **skaičiuoji** žvaigždes, rodydamas pirštu į dangų, ir **sustoji** kurioj vietoj, tai ta žvaigždė **kris**. Tu **atsimeni**, kodėl žvaigždės krinta? – Žmogus miršta, tai jo žvaigždė **krinta**. Nejaugi žmonės tikrai taip **tikėjo**? Aš **maniau**, kad čia tik pasakos. – Kodėl ne? Žinai, per karą aš pati **girdėjau** savo močiutę taip kalbant.

D. Bindokienė

Veiksmažodis	Laikas	Skaičius	Asmuo	Asmenuotė

6 Įrašykite praleistas raides. Parašykite paryškintų veiksmažodžių pagrindines formas.

Zuikio pyragas

Nors žiemos dienos trumpos, tačiau man jos neretai prail*davo. Tėvas pro tamsą **išvy*davo** į miestą, ir aš ištisas dienas pralei*davau gryčioj*. Ypač **mė*davau** tupėti ant suolo ir kvapu **šildyti** ledais apiburbėjusį lango stikl*. Pro mažą akutę aš **žvel*davau** į kel*, bene **grį*ta** tėvas su zuikio pyragu – kampeliu sušalusios duonos, kuri ka*kodėl man atrod*davo tokia skani.

V. Bubnys

7 Baikite pildyti lentelę.

Bendratis	Esamasis laikas	Būtais kartinis laikas
kąsti	kanda	kando
		sprendė
švęsti		
	skęsta	
		grasė
bristi		
	pažįsta	
		grėsė
	lenda	
šalti		
		grįžo

VEIKSMAŽODŽIO NUOSAKOS. TARIAMOJI NUOSAKA

Nuosakos formos rodo veiksmo santykį su tikrove, nustatoma kalbančiojo asmens. Kalbėtojas teigia ar neigia, kad tai tikra, pasako, kad taip nėra, bet galėtų būti. Pagal tai ir skiriamos trys nuosakos: **tiesioginė**, **tariamoji** ir **liepiamoji**.

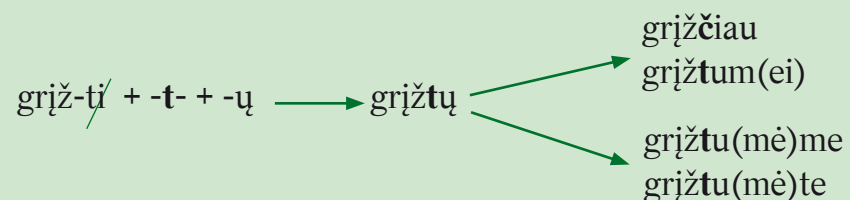
Kai esame įsitikinę veiksmo tikrumu, vartojame **tiesioginę nuosaką**: *šoku, šokau, šokdavau, šoksiu* (kaip matote, ši nuosaka turi laikus).

Kai veiksmo tikrumu nesame įsitikinę, o tik manome, kad jis galėtų įvykti, vartojame **tariamąją nuosaką**: *eičiau, šoktų, skaitytumėte*.

Kai norime, kad veiksmas vyktų, ypač – kad jį atliktų kitas asmuo, vartojame **liepiamąją nuosaką**: *eik, šokite, skaitykime*.

Tariamoji veiksmažodžių nuosaka reiškia tariamą, sąlyginę veiksmą. Ja reiškiamo pageidavimą, prašymą ar linkėjimą. Tariamąsios nuosakos veiksmažodžiai gali būti asmenuojami, turi vienaskaitos ir daugiskaitos formas, bet neturi laikų.

Tariamoji nuosaka yra išvestinė forma. Ji daroma iš bendrąties kamieno, priesagos **-t-** ir asmenų galūnių.

ĮSIDĖMĖKITE:

Pirmajame asmenyje priesaga **-t-** pavirsta į **-č-**: *vežčiau, skrisčiau, siųčiau*.

Trečiajame asmenyje rašome **-ų-** (ką veiktų?): *vežtų, skristų, siųstų*.

1 Raštu išasmenuokite veiksmažodžius *norėti, vežti, mokyti, valdyti* tariamąją nuosaką. Sutartiniu ženklu pažymėkite galūnes.

2 Įrašykite praleistas raides ir skyrybos ženklus. Pabraukite tariamosios nuosakos veiksmažodžius.

Norai

Taip norėč* dar kartą išbučiuoti mamą. Pasakyč* jai kad tas viščiukas anąkart ne pats nugaišo bet aš jį privėriau tarp durų. Ir dar norėč* savo bandą – visas aveles ir karveles – ir stalčių palikti geriausiam savo draugui Jonui. Būt* gerai kad Petrutė įsidė* į galvą tokius mano žodžius.

K. Saja

3 Iš dviejų sakinių sudarykite vieną, tiesioginę nuosaką pakeisdami tariamąją.

1. Aš sugrišiu namo anksčiau. Susitiksiu su savo pussesere.
2. Mama ras laiko. Mes eisime prie ežero. 3. Brolis pradės skaityti knygas. Negalės nuo jų atsitraukti. 4. Vida atsikels pusvalandžiu anksčiau. Ji nebevėluos į pamokas. 5. Išėjau iš namų prieš valandą. Aš nepavėluosiu į traukinį.

Pavyzdys. Jei sugrižčiau namo anksčiau, susitikčiau su savo pussesere.

4 Įrašykite praleistas raides. Pabraukite tariamosios nuosakos veiksmažodžius ir nurodykite jų skaičių bei asmenį.

1. Prišiukšlino, kad meška įėjus galvą nusisukt* (vns. III a.). (tts.) 2. Kad vargo nebūt*, ir gegulė nekukuot*. (tts.) 3. Prašyč* neatsisakyti ir užk*sti. (A. Vč.) 4. Kad tu prapult*m ir kalnu nebuves! Kad tu būt*m seniai sugriuvęs! (M. V.) 5. Kad bent kiek sveiko proto būč* tada turėjusi! (L. P.) 6. Prašyčiau pasverti tą kumpį. (B. P.) 7. Rūkas aplinkui judėjo, tarsi l*tai siūbuotų balti medžiai, susiglaudę kamienais. (R. B.) 8. Kad karalius b*čiau, vilko nebijočiau, sekumą dienele bėru žirgu joč*. (L. G.)

- 5 Suskliaustąsias bendratis pakeiskite tariamosios nuosakos veiksmažodžiais.

Knygose saugu kaip namie

Skaitydamas (*galėčiau*) kėpsoti ant fotelio ir tuo pačiu metu (leisti) į pavojingus žygius, (plaukioti) povandeniniu laivu, (tyrinėti) raganiaus irštą. Jei (pasirodyti) baugu, – (užversti) knygą, ir viskas. Bet dažniausiai nieko (nebijoti) – juk pabaisos iš puslapių neišlįs! Knygose saugu kaip namie. Aišku, jei staiga (neprisireikti) kraustyti...

I. Zarambaitė

PAPILDOMOS UŽDUOTYS

Įsivaizduokite, kad mokykloje pametėte ar palikote svarbų daiktą (sportbačius, akinius, užrašų knygelę ar ką kita). Parašykite trumpą skelbimą: kada pametėte, koks tas daiktas buvo. Mandagiai paprašykite, kam ir kur tą daiktą gražinti. Kurios nuosakos veiksmažodžius vartosite?

LIEPIAMOJI NUOSAKA

Liepiamosios nuosakos veiksmažodžiai reiškia skatinimą veikti, liepimą, įsakymą, prašymą, raginimą, patarimą, įspėjimą, linkėjimą. Liepiamoji nuosaka neturi laikų.

Liepiamoji nuosaka neturi vienaskaitos pirmojo asmens. Vienaskaitos pirmasis asmuo pats liepia, įsako. Tačiau daugiskaitos pirmasis asmuo vartojamas, nes liepiantysis gali įsakyti ar raginti kitus ir save: (mes) *bėkime*, *neškime*.

Liepiamosios nuosakos trečiajam asmeniui reikšti vartojame esamojo arba būsimojų laikų trečiojo asmens formas su dalelytė-

mis *tegu*, *tegul*: **Tegul** plasnoja kalne malūnėlis, **tegu** antelės ežerėly nardo. (S. N.)

Kartais vietoj dalelytės *tegu* vartojamas priešdėlis *te-*. Jis rašomas kartu su veiksmažodžiu: *Kas šneka, tešneka, o mudu važiuojam*.

Liepiamoji nuosaka yra išvestinė forma. Ji daroma iš bendratis kamieno, priesagos **-k-** ir asmenų galūnių.

augin-ti + **-k-** + (i) → augink(i) → auginkime
auginkite

1. Vienaskaitos antrojo asmens forma dažniausiai sutrumpinama, pvz.: *eik*, *mesk*, *rašyk*. Kartais sutrumpinamos ir daugiskaitos formos, pvz.: *eikim*, *eikit*, *meskim*, *meskit*.
2. Paskutinę liepiamosios nuosakos kamieno priebalsę rašome taip, kaip tariame – **-k**, pvz., *nešk*, *būk*, *auk*. Net jei bendratis šaknis baigiasi priebalsiu *g*, šis priebalsis susilieja su priesaga **-k**, pvz.: *bėg* + *k* = *bėk*; *dek*, *užmik*.
3. Kiti kamieno priebalsiai, suduslėję prieš *k*, rašomi pagal supanašėjusių priebalsių rašybos taisyklę, pvz.: *vežk*, nes *vežė*; *mezgk*, nes *mezgė*; *grėbk*, nes *grėbė*.

- 1 Išsmenuokite veiksmažodžius *mezgti*, *šauti*, *valgyti*, *tesėti* liepiamoja nuosaka. Pažymėkite liepiamosios nuosakos priesagą.

- 2 Įrašykite tinkamus liepiamosios nuosakos veiksmažodžius.

1. Tik jūs ▲, kad šiandien Manto gimtadienis. 2. Vaikai, ▲ šiltas striukes, nes lauke šąla. 3. Broli, ▲ dar vieną valandėlę. 4. Milda, ▲ švarką, nes lauke vėsu. 5. Pone, prisėskite ir ▲ minutėlę. 6. Tėti, ▲ man prieš miegą.

pažaisti * *palaukti* * *nepamiršti* * *pasiimti* * *paskaityti*
apsivilkti

- 3 Parrašykite pateiktų veiksmažodžių liepiamosios nuosakos viena-skaitos ir daugiskaitos antrojo asmens formas. Pažymėkite jų priesagas ir galūnes.

sugrįžti, klausti, brėžti, vargti, augti, prausti, migti, gaubti, skalbti

Pavyzdys. Sugrįžk, sugrįžkite.

- 4 Nurašykite patarles. Skliaustuose pateiktas bendratis pakeiskite liepiamosios nuosakos veiksmažodžiais ir juos pabraukite.

1. Daugiau (*dirbk*), mažiau (kalbėti). 2. (Srėbti), kol šilta, – kai atauš, nosį nulauš. 3. Blogo žmogaus (vengti) labiau negu žvėries. 4. Jei duoda, tai (imti), jei muša, tai (bėgti). 5. (Nespjauti) į vandenį, kad nereikėtų atsigerti. 6. Devynis kartus (pamatuoti), dešimtą (kirpti). 7. Tinginį (paraginti), miegantį (pažadinti). 8. Kad pradėjai, tai ir (baigti).

- 5 Parrašykite veiksmažodžių liepiamosios nuosakos vienaskaitos an-trąjį asmenį ir tariamosios trečiąjį asmenį.

grįžti	–	<i>grįžk, grįžtu</i>	čiuožti	–	?
prašyti	–	?	vežti	–	?
dingti	–	?	pasiryžti	–	?
griebti	–	?	megzti	–	?
degti	–	?	segti	–	?

- 6 Vartodami liepiamąją nuosaką, parašykite trumpą ir aiškia instruk-ciją, kaip susikurti elektroninį pašta.

- 7 Perskaitykite tekstą. Paryškintus veiksmažodžius surašykite lentelėje ir išnagrinėkite.

Neskubėk!

Giedrius tą rytą vėlavo į mokyklą, todėl labai **skubėjo**. Jis vi-kriai išlipo iš troleibuso, pažvelgė į kairę – ten automobilio

nebuvo – ir nėrė pro troleibuso galą į kitą gatvės pusę. Vaikas nepastebėjo, kad iš dešinės **atvažiuoja** „Žiguliai“. Ir negalėjo **pastebėti**, nes tą kelio dalį jam užstojo troleibusas.

Netekusį sąmonės, sužalotą berniuką **nuvežė** į ligoninę.

Kasmet vien mūsų respublikoje automobilių avarijose **žūva** apie 70 vaikų, o sužeidžiama 200–600. 90 procentų sužeistųjų nepastebėjo atvažiuojančio automobilio.

Aukų labai **sumažėtų**, jeigu pėstieji būtų atidesni ir atsargesni.

Niekados **nepulk** į važiuojamąją kelio dalį pro stovinčio auto-mobilio priekį arba galą. Kad **matytum**, ar galima eiti per kelią, **palauk**, kol automobilis nuvažiuos, ir gerai apsižvalgyk.

Iš spaudos

Veiksmažodis	Nuosaka	Laikas	Skaičius	Asmuo
skubėjo				

IVARDŽIUOTINIŲ SKAITVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

Vienaskaita

V. pirmasis	pirmoji	trečiasis	trečioji
K. pirmojo	pirmosios	trečiojo	trečiosios
N. pirmajam	pirmajai	trečiajam	trečiajai
G. pirm ąjį	pirm ąją	treč iąjį	treč iąją
Įn. pirmuoju	pirm ąja	trečiuoju	treč iąja
Vt. pirmajame	pirmojoje	trečiajame	trečiojoje

Daugiskaita

V. pirmieji	pirmosios	tretieji	trečiosios
K. pirm ųjų	pirm ųjų	treč iųjų	treč iųjų
N. pirmiesiems	pirmosioms	tretiesiems	trečiosioms
G. pirmuosius	pirm ąsias	trečiuosius	treč iąsias
Įn. pirmisiais	pirmosiomis	trečiaisiais	trečiosiomis
Vt. pirmuosiuose	pirmosiose	trečiuosiuose	trečiosiose

Vienaskaita

V. dvyliktasis	dvyliktoji
K. dvyliktojo	dvyliktosios
N. dvyliktajam	dvyliktajai
G. dvylikt ąjį	dvylikt ąją
Įn. dvyliktuoju	dvylikt ąja
Vt. dvyliktajame	dvyliktojoje

Daugiskaita

V. dvyliktieji	dvyliktosios
K. dvylikt ųjų	dvylikt ųjų
N. dvyliktiesiems	dvyliktosioms
G. dvyliktuosius	dvylikt ąsias
Įn. dvyliktaisiais	dvyliktosiomis
Vt. dvyliktuosiuose	dvyliktosiose

KIEKINIŲ SKAITVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

V. keturi	keturios	penki	penkios
K. keturių	keturių	penkių	penkių
N. keturiems	keturioms	penkiems	penkioms
G. keturis	keturias	penkis	penkias
Įn. keturiais	keturiomis	penkais	penkiomis
Vt. keturiuose	keturiuose	penkiuose	penkiose

DAUGINIŲ SKAITVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

V. dveji	dvejos	šešeri	šešerios
K. dvejų	dvejų	šešerių	šešerių
N. dvejiems	dvejoms	šešeriams	šešeriams
G. dvejus	dvejas	šešerius	šešerius
Įn. dvejis	dvejomis	šešeriais	šešeriomis
Vt. dvejuose	dvejuose	šešeriuose	šešeriuose

MĮSLIŲ ĮMINIMAI

I SKYRIUS

48–49 p., 1 užd. 1. Tiltas ir ledas. 2. Ugnis. 3. Pirštai, lūpos, šaukštas. 4. Vyžos. 5. Grėblys. 6. Pėdas. 7. Pirštinės. 8. Knygą skaito.

60 p., 6 užd. 1. Svogūnas. 2. Mėnesiai, savaitės, dienos. 3. Metai. 4. Savaitė. 5. Aguona. 6. Svogūnas. 7. Metai, mėnesiai, savaitės, dienos.

68 p., 4 užd. 1. Metų dienos, savaitės, mėnesiai, metai. 2. Rugių guba (rikė). 3. Svogūnas. 4. Arklys.

II SKYRIUS

147 p., 3 užd. 1. Pjautuvas. 2. Akmuo. 3. Voras. 4. Žaibas ir griaustinis. 5. Raitelis. 6. Namas. 7. Akiniai. 8. Degtukas. 9. Kiaušinis. 10. Ledas.

SANTRUMPOS

A. G. – Antanina Garmutė
A. J. – Antanas Jonynas
A. Lb. – Aldona Liobytė
A. M. – Anzelmas Matutis
A. S. – Antanas Strazdas
A. Vc. – Antanas Venclova
A. Vč. – Antanas Vaičiulaitis
A. V. – Antanas Vienuolis
A. Z. – Algimantas Zurba
B. P. – Birutė Pūkelevičiūtė
B. V. – Bitė Vilimaitė
G. A. – Gintarė Adomaitytė
G. I. – Gediminas Isokas
G. M. – Gendrutis Morkūnas
I. S. – Ieva Simonaitytė
J. A. – Jonas Avyžius
J. D. – Janina Degutytė
J. Jn. – Jurgis Jankus
J. K. – Juozas Kundrotas
J. Mk. – Jonas Mikelinskas
J. S. – Juozas Sokas
J. Str. – Jonas Strielkūnas
K. J. – Kazys Jakubėnas
K. K. – Kęstutis Kasparavičius
K. S. – Kazys Saja
L. G. – Leonas Grudzinskas
L. P. – Lazdynų Pelėda
L. S. Č. – Laura Sintija Černiauskaitė
M. V. – Martynas Vainilaitis
P. D. – Petras Dirgėla
P. M. – Pranas Mašiotas
r. – raštai
R. B. – Rimantas Budrys

R. G. – Romualdas Granauskas
 R. K. – Raimondas Kašauskas
 R. L. – Romualdas Lankauskas
 S. N. – Salomėja Nėris
 S. P. – Selemonas Paltanavičius
 T. A. R. – Tomas Arūnas Rudokas
 tts. – tautosaka
 V. B. – Vytautas Bubnys
 V. D. – Vladas Dautartas
 V. K. – Vincas Krėvė
 V. Ž. – Vytautė Žilinskaitė
 Ž. – Žemaitė

TURINYS

I. APIE MUS IR KITUS

Eduardas Selelionis <i>Klasė</i>	4
Vytautas Misevičius <i>Gudragalvis</i>	5
Vytautė Žilinskaitė <i>Saulė išdavikė</i>	9
Bitė Vilimaitė <i>Čiuožyklos muzika</i>	15
Daina Opolskaitė <i>Beatričė</i>	19
Vytautas Misevičius <i>Šaunūs tvarkdariai</i>	26
Kazys Saja <i>Klumpės</i>	30
Augustas Tamaliūnas <i>Murzini kačiukai</i>	36
Raimondas Kašauskas <i>Žodis, kuris padeda nugalėti baimę</i> ...	40
Ramutė Skučaitė <i>Apie mus ir kitus</i>	46

Skaitvardžių reikšmė ir skyriai	48
Kiekinių skaitvardžių poskyriai. Pagrindiniai skaitvardžiai...	51
Dauginių skaitvardžių daryba ir vartojimas	54
Kuopiniai ir trupmeniniai skaitvardžiai	56
Kelintiniai skaitvardžiai	60
Įvardžiuotiniai skaitvardžiai	63
Skaitvardžių sudėtis ir daryba	66
Skaitvardžių kartojimas	69

II. NAMAI TEN, KUR TAVĖS LAUKIA

Jonas Strielkūnas <i>Tėviškė</i>	74
Metafora	75
Antanas Vaičiulaitis <i>Kur bakūžė samanota</i>	76
Leonardas Gutauskas <i>Laiptai</i>	93

Bitė Vilimaitė <i>Kada piešime perlinę vištelę?</i>	94
Emilija Liegutė <i>Pilis</i>	100
Aldona Liobytė <i>Sunki mama</i>	106
Alfonsas Maldonis <i>Motina mano...</i>	123
Vytautas Račickas <i>Imbraso meilė bendrąbuty</i>	124
Ona Jautakė <i>Kai aš buvau Kleo</i>	133
Vytautas Račickas <i>Tankas su elektroniniu valdymu</i>	137
Kazys Bradūnas <i>Šeima</i>	143

Veiksmažodžio reikšmė ir gramatiniai požymiai	145
Sangražiniai veiksmažodžiai	148
Beasmeniai veiksmažodžiai	151
Pagrindinės veiksmažodžių formos	153
Nosinių raidžių rašymas veiksmažodžių šaknyse	155
Veiksmažodžio kaitymas laikais. Esamasis laikas. Asmenavimas ir galūnių rašymas	158
Veiksmažodžių asmenuotės	161

III. ŽMOGUS BE TĖVYNĖS – KAIP LAKŠTINGALA BE GIESMĖS

Maironis <i>Kur bėga Šešupė</i>	164
Petras Tarasėna <i>Klajūnas žynys</i>	167
Vincas Krėvė <i>Perkūnas, Vaiva ir Straublīs</i>	180
Vytautas Bubnys <i>Motina ir sūnus</i>	192
Pranas Vaičaitis <i>Yra šalis</i>	195
Vincas Kudirka <i>Jaunasis knygnešys</i>	197
Bernardas Brazdžionis <i>Žiemos lopšinė</i>	206
Albinas Žukauskas <i>Duona</i>	207
Povilas Akinis <i>Lietuvos Ikarų žygis per Atlantą</i>	212

<i>Stepono Dariaus ir Stasio Girėno testamento ištraukos</i>	215
Paulius Širvys <i>Linguok, motule, vygė</i>	217
Ričardas Kalytis <i>Sudiev, Lietuva!</i>	219
Janina Degutytė <i>Šilagėlė</i>	223

Būtašis kartinis laikas. Asmenavimas, šaknies balsių ir galūnių rašymas	225
Būtašis dažninis laikas. Daryba, asmenavimas ir rašymas	228
Būsimasis laikas. Daryba, asmenavimas, šaknies balsių ir pakitusių priebalsių rašymas	230
Veiksmažodžio laikai, asmenavimas ir pagrindinės formos. Kartojimas	234
Veiksmažodžio nuosakos. Tariamoji nuosaka	237
Liepiamoji nuosaka	240
Įvardžiuotinių skaitvardžių linksniavimo pavyzdžiai	244
Kiekinių skaitvardžių linksniavimo pavyzdžiai	245
Dauginių skaitvardžių linksniavimo pavyzdžiai	245
Mįslių įminimai	246
Santrumpos	247

